

Korištenje procesnih reformi za unapređenje privrednog pravosuđa u BiH

juni/lipanj 2019. godine

Korištenje procesnih reformi za unapređenje privrednog pravosuđa u BiH

juni/lipanj 2019. godine

© 2019 The World Bank
1818 H Street NW, Washington DC 20433
Telephone: 202-473-1000; Internet: www.worldbank.org

Neka prava pridržana

Ovaj rad proizvod je osoblja Svjetske banke. Nalazi, tumačenja i zaključci izraženi u ovom radu ne odražavaju nužno stavove izvršnih direktora Svjetske banke niti vlada koje oni predstavljaju. Svjetska banka ne jamči tačnost podataka sadržanih u ovom radu. Granice, boje, denominacije i druge informacije prikazane na bilo kojoj karti u ovom radu ne podrazumijevaju nikakav sud na strani Svjetske banke u vezi s pravnim statusom bilo koje teritorije, kao ni potvrdu niti prihvatanje takvih granica.

Prava i dopuštenja

Materijal u ovom radu podliježe autorskim pravima. Zato što Svjetska banka potiče širenje svoga znanja, ovaj rad može se reproducirati, u cijelosti ili djelimično, u nekomercijalne svrhe, sve dok se daje puna atribucija ovom radu.

Atribucija—Molimo citirati ovaj rad kako slijedi: Svjetska banka. 2019. “Korištenje procesnih reformi za unapređenje privrednog pravosuđa u BiH.” © Svjetska banka.

Svi upiti o pravima i licencama, uključujući supsidijarna prava, trebaju se uputiti Publikacijama Svjetske banke, Grupacija Svjetske banke, 1818 H Street NW, Washington, DC 20433, USA; faks: 202-522-2625; e-mail: pubrights@worldbank.org.

Izradu ovog materijala finansira Vlada Ujedinjenog Kraljevstva putem sredstava UK aid, a stavovi iznijeti ovdje ne odražavaju nužno zvanične stavove Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.

Sadržaj

O Izvještaju	i
Priznanja	ii
Akronimi i skraćenice	iii
Uvod	1
Dostavljanje pismena	7
Pravni okvir i zahtjevi suđenja	7
Relevantni nalazi	9
Preporuke i naredni koraci	15
Ročišta i odgode	23
Pravni okvir i zahtjevi sudskog postupka	23
Relevantni nalazi	26
Preporuke i naredni koraci	31
Vještaci	39
Pravni okvir i zahtjevi postupka	39
Relevantni nalazi	42
Preporuke i naredni koraci	45
Stečajni upravnici	51
Pravni okvir i zahtjevi sudskog postupka	51
Relevantni nalazi	52
Preporuke i naredni koraci	54
Sudske takse	57
Pravni okvir	57
Relevantni nalazi	58
Preporuke i naredni koraci	59
Procedure unutar sudova	61
Pravni okvir	61
Relevantni nalazi	62
Preporuke i naredni koraci	63
Sistem za automatsko upravljanje predmetima	66
Korištenje CMS-a u praksi – relevantni nalazi	66
Preporuke i naredni koraci	67
Zaključak	71
Tabela 2. – Pregled preporuka	73
Prilog 1. – Metodologija	85
Prilog 2. – Akronimi i skraćenice	87
Prilog 3. – Posjećene institucije	89
Prilog 4. – Legislativa i analitički radovi	91
Prilog 5. – Anketa o utiscima	93
Prilog 6. – Upitnik o angažiranju vještaka	97
Prilog 7. – Tabela slika	103

O Izvještaju

Ovaj Izvještaj izrađen je u okviru Projekta tehničke pomoći za privredno pravosuđe u Bosni i Hercegovini (BiH) (Projekt) financiranog iz Uzajamnog fonda Velike Britanije za dobru upravu i reformu investicione klime. Cilj Projekta je podržati pravosudne institucije u implementaciji reformi kojima se poboljšava efikasnost i pristup privrednom pravosuđu u BiH, nadovezujući se na preporuke Studije izvodljivosti o unapređenju upravljanja privrednim predmetima u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) iz 2016. godine koju je finansirala Velika Britanija. Projekt je dio šire inicijative Svjetske banke da podigne svijest o mogućnostima za reforme i informira politički dijalog o efikasnosti, kvalitetu i pristupu pravosuđu u zemljama Zapadnog Balkana, s ciljem poboljšanja učinkovitosti pravosudnih sistema u tim zemljama.

Projekt se sastoji od pet komponenti, kako slijedi: (1) jačanje privrednih odjeljenja i privrednih sudova, u FBiH, odnosno u Republici Srpskoj (RS) putem analize broja predmeta i radnog opterećenja, kao i davanja preporuka za preuređenje postupaka, smanjenje zaostataka i jačanje upravljanja sudovima; (2) ubrzavanje rješavanja sporova male vrijednosti na osnovu rezultata komparativne pravne analize parničnog postupka u BiH i u nekoliko zemalja Evropske unije; (3) povećanje pristupa pravosuđu za mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP-ovi) putem izrade vodiča za povećanje pravne pismenosti među firmama; (4) izgradnja kapaciteta kroz razvoj i implementaciju kolegijalnog savjetovanja i dodatne edukacije za sudije na privrednom referatu; i (5) provedba procesnih reformi radi zatvaranja praznina i smanjenja uskih grla u procesuiranju predmeta putem prijedloga zakonodavnih izmjena.

Ovaj izvještaj isporučen je u okviru pete komponente Projekta. U njemu su razmotrene proceduralne neefikasnosti i prakse koje dovode do najvećih odugovlačenja u procesuiranju privrednih predmeta u BiH, te su na osnovu primjera najbolje prakse date preporuke za rasterećenje uskih grla i minimiziranje neefikasnosti kroz izmjene i dopune pravila parničnog postupka i odabranih postupaka.

Priznanja

Ovaj Izvještaj izrađen je pod vodstvom g. Roberta O. Panzardija (vođa projektnog tima i viši specijalista za javni sektor) i gđe Zuhre Osmanović-Pašić (vođa projektnog tima i specijalista za upravu). Ključni saradnici na izvještaju su stručnjaci Svjetske banke za ovo područje koje čine gđa Olga Šipka (vođa projektne komponente i advokat), gđa Tatjana Sofijanić (saradnik na projektnoj komponenti i pravni stručnjak) i g. Esmin Berhamović (specijalista za podatke).

Tim Svjetske banke iskreno se zahvaljuje Ministarstvu pravde BiH, Ministarstvu pravde RS-a, Ministarstvu pravde FBiH, ministarstvima komunikacija / veza i prometa / saobraćaja BiH, RS-a i FBiH, Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH (VSTV), Vrhovnom sudu FBiH, Vrhovnom sudu RS-a, Okružnom privrednom sudu u Banjaluci, Višem privrednom sudu u Banjaluci, Općinskom sudu u Mostaru, Kantonalnom sudu u Mostaru, Općinskom sudu u Tuzli, Općinskom sudu u Sarajevu, Kantonalnom sudu u Sarajevu, Privrednom sudu u Doboju, Privrednom sudu u Istočnom Sarajevu, Osnovnom sudu Brčko distrikta (BD), Apelacionom sudu BD-a, Advokatskoj komori RS-a, Regionalnoj advokatskoj komori Mostar, Privrednoj komori RS-a, Privrednoj komori FBiH, Vijeću stranih investitora BiH, Udruženju sudija RS-a i centrima za edukaciju sudija i (javnih) tužilaca RS-a i FBiH (centri za edukaciju) na njihovoj ljubaznoj podršci i pomoći timu Svjetske banke.

Akronimi i skraćenice

Akronimi i skraćenice	
BD	Brčko distrikt
BiH	Bosna i Hercegovina
CEPEJ	Evropska komisija za efikasnost pravosuđa
CMS	Sistem za automatsko upravljanje predmetima
EK	Evropska komisija
EKLJP	Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
IFC	Međunarodna finansijska korporacija
IT	Informacione tehnologije
KM	Konvertibilna marka
KSS	Kantonalni sud u Sarajevu
MMSP	Mikro, mala i srednja preduzeća
RS	Republika Srpska
Smjernice	Smjernice za procesuiranje građanskih predmeta Općinskog suda u Sarajevu
Smjernice o dostavljanju pismena	Smjernice o dostavljanju pismena preko javnih poštanskih operatera
SOKOP Mal	Sistem za elektronsko podnošenje i procesuiranje sporova male vrijednosti
Studija	Studija izvodljivosti Svjetske banke o unapređenju upravljanja privrednim predmetima u Federaciji Bosne i Hercegovine
VE	Vijeće Evrope
VSI	Vijeće stranih investitora
VSTV	Visoko sudsko i tužilačko vijeće
ZPP	Zakon o parničnom postupku
ZS	Zakon o stečaju
ZSP	Zakon o stečajnom postupku
V	Zakon o vještacima

Sažetak

1. **Brzo i efikasno procesuiranje predmeta ima ključnu ulogu u očuvanju i poboljšanju kvaliteta pravosudnog sistema u cjelini; svi koji zahtijevaju pravdu imaju pravo dobiti odluku u razumnom roku na kraju poštenog i pravednog postupka.** Procesno pravosuđe stavlja naglasak na sam postupak i pravednu odluku u razumnom roku. Važnost procesnog pravosuđa naročito je naglašena u stavu 1. člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) i poglavlju 23. procesa pristupanja Evropskoj uniji (EU), *“Pravosuđe i osnovna prava”*, što iziskuje kontinuirane i koordinirane napore u reformi pravosuđa radi postizanja efikasnosti, djelotvornosti i visokog standarda donošenja presuda — što su sve ključni faktori za očuvanje vladavine prava. Djelimično se to može uraditi ubrzavanjem procesuiranja privrednih predmeta i unapređenjem sposobnosti sudova da pružaju usluge istog (višeg) kvaliteta u kraćem roku i uz manje pritiska i opterećenja sudija i osoblja.

2. **U BiH ima dosta prostora za poboljšanje učinkovitosti sudova u procesuiranju privrednih predmeta.** To je očigledno kako iz raspoloživih statističkih podataka o trajanju privrednih predmeta¹/određenih faza privrednih predmeta u prvom i drugom stepenu, tako i iz ocjena BiH za lakoću izvršenja ugovora u Izvještaju o lakoći poslovanja za 2019. godinu (*engl. 2019 Doing Business Report*²). Statistički podaci dobijeni od VSTV-a pokazuju da određene faze privrednih predmeta mogu trajati 20 puta duže od zakonskih rokova. Prema Izvještaju o lakoći poslovanja za 2019. godinu, potrebno vrijeme za rješavanje privrednog spora putem lokalnog prvostepenog suda u BiH je 595 dana. BiH trenutno zauzima 75. mjesto kada je u pitanju lakoća izvršenja ugovora u poređenju sa 71. mjestom u izvještaju za 2018. godinu i 64. mjestom u izvještaju za 2017. godinu. Naročito je indeks kvaliteta sudskih postupaka u BiH, kojim se ocjenjuje je li zemlja implementirala niz dobrih praksi kojima se potiče kvalitet i efikasnost sudskog sistema, pao sa 11 na 10,5 u posljednje tri godine. Iako taj pad nije sam po sebi značajan, on ukazuje na to da nisu poduzimane koordinirane mjere za poboljšanje efikasnosti sudskih postupaka u rješavanju privrednih sporova.

3. **Ovaj Izvještaj usmjeren je na preporuke za poboljšanje pravila parničnog postupka i odabranih postupaka postupka s ciljem povećanja proceduralne efikasnosti i smanjenja uskih grla u procesuiranju privrednih predmeta u BiH.** U Izvještaju se analiziraju sljedeći aspekti procesuiranja predmeta u BiH: (i) dostavljanje pismena; (ii) ročišta i odgode; (iii) vještaci; (iv) stečajni upravnici; (v) sudske takse; (vi) interna pravila sudova; i (vii) korištenje Sistema za automatsko upravljanje predmetima (CMS). Prateće preporuke izrađene su kao odgovor na postojeći pravni okvir kojim su uređeni ti odabrani aspekti procesuiranja privrednih predmeta te se oslanjaju na postojeće dobre primjere iz sudova u BiH, regulatorni okvir zemalja koje dijele isto pravno naslijeđe kao BiH sa posebnim fokusom na države članice EU-a i Vijeća Evrope, sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), kao i preporuke i mišljenja međunarodnih institucija o efikasnosti pravosuđa.

4. **Možda nije moguće praktično implementirati sve reforme odjednom; umjesto toga se preporučuje fazni pristup implementaciji.** Preliminarna prioritizacija odabranih reformi koje mogu biti učinkovite u kratkom, srednjem i dugom roku data je u Pregledu preporuka-tabeli na kraju ovog dokumenta. Predloženim redoslijedom reforme u obzir se uzimaju predviđeni nivo učinka i rizici povezani s implementacijom pojedinačnih preporuka. Pored općih rizika, kao što su ograničeni kapaciteti za implementaciju reformi, otpor zbog inercije ili postojećih interesa, fragmentacija zainteresiranih strana, nedostatak političke volje za unapređenje procesuiranja privrednih predmeta, nedostatak koordinacije između institucija, itd., posebno su uzeti u obzir rizici specifični za zemlju i područje koji mogu u velikoj mjeri uticati na implementaciju određenih reformi. Naročito su sve

¹ Predmeti između preduzeća, tj. predmeti između poslovnih subjekata.

² Indikatorom izvršenja ugovora mjeri se vrijeme i koštanje rješavanja privrednog spora putem lokalnog prvostepenog suda, dok se indeksom kvaliteta sudskih postupaka ocjenjuje je li svaka ekonomija usvojila niz dobrih praksi kojima se potiče kvalitet i efikasnost u sudskom sistemu.

reformne koje iziskuju izmjene i dopune primarnih zakona određene kao dugoročni ciljevi zbog složenog državnog uređenja u BiH, koje taj proces čini složenijim i dugotrajnijim u odnosu na druge zemlje u regiji. Ovo naročito važi za procesne zakone koji su sveobuhvatni i iziskuju snažan konsenzus za izmjene, te za one zakone čije će izmjene i dopune biti potrebne tek nakon pristupanja EU-u (npr. zakoni o poštama). Nasuprot tome, organiziranje edukacije odgovarajućih aktera iz različitih oblasti (sudije, poštanski službenici, sudski dostavljači, vještaci, stečajni upravnici, administrativno osoblje, itd.), kao i konferencija i drugih događaja za razmjenu znanja, određeni su kao kratkoročni cilj. U tabeli s pregledom preporuka dodatno su navedena nadležna tijela za implementaciju pojedinačnih preporuka.

5. Da bi se izbjeglo dupliciranje napora i izgradile sinergije u procesu reformi, ključno je koordinirati reformske prijedloge date u ovom Izvještaju sa postojećim inicijativama/projektima usmjerenim na unapređenje proceduralne efikasnosti, te razviti strategiju za sistematsku i sinhroniziranu implementaciju. Organizirani institucionalni naponi oko odabranih strateških inicijativa pomoći će da se razvije konsolidirani pristup rješavanju proceduralnih neefikasnosti i smanjenju uskih grla u procesuiranju privrednih predmeta. Politikom integriranog planiranja i projektovanja uštedjet će se vrijeme i sredstva. Budući da su procesni zakoni isti i za građanske i za privredne predmete, u obzir se također trebaju uzeti postojeće inicijative koje su usmjerene na rješavanje pitanja u procesuiranju građanskih predmeta ili na neki drugi način utiču na procesuiranje građanskih predmeta. VSTV će biti najbolje pozicionirano da koordinira te napore i poveže inicijative koje se preklapaju i dijele istu temu i/ili iste političke ciljeve. To naročito važi za inicijative za razvoj kapaciteta (edukacije za sudije i/ili druge učesnike u sporu) kao i inicijative za jačanje i proširenje saradnje između višestepenih i nižestepenih sudova/pojedinačnih sudija radi unapređenja upravljanja predmetima i usklađivanja praksi. Neke od preporuka navedenih u izvještaju ove projektne komponente služe kao podrška postojećim inicijativama, te se mogu koristiti za usmjeravanje i unapređenje reformskih procesa.

Dostavljanje pismena

6. Sveukupna percepcija sudova i učesnika u sporu je da dostavljanje pismena značajno produžava postupke; statistički podaci VSTV-a također pokazuju da stopa neuspješnih dostava u sudovima nije zanemariva. U praksi dostavljanje pismena traje duže nego što je potrebno, kako kod dostave unutar BiH, tako i kod dostave u inostranstvo. Dostava se često mora ponoviti nekoliko puta dok se ne uradi na odgovarajući način, što dodatno produžava trajanje spora.

7. Javni poštanski operateri imaju ekskluzivna prava na dostavljanje pismena zasnovana na propisima o poštama; ta ekskluzivnost je, međutim, u suprotnosti sa zakonima o parničnom postupku (ZPP/ZPP-ovi). Neki sudovi se u praksi u potpunosti oslanjaju na javne poštanske operatere kada je u pitanju vršenje dostavljanja pismena. Neki sudovi su uspostavili interne službe za dostavu, ali čak i za te sudove dio dostava vrše javni poštanski operateri. Čini se da sudovi u BiH ne angažiraju privatne agencije za dostavljanje pismena iako je dostava od strane privatnih operatera predviđena ZPP-ovima.

8. Poštanski službenici često ne vrše dostavljanje pismena u skladu s odgovarajućim pravilima parničnog postupka; sudovi nemaju mehanizam za sankcioniranje ili poboljšanje učinka poštanskih službenika. Poštanski službenici dužni su vršiti dostavljanje pismena u skladu sa Smjernicama o dostavljanju pismena preko javnih poštanskih operatera (Smjernice o dostavljanju pismena) donesenim od strane Agencije za poštanski promet BiH. Međutim, učesnici u sporu i sudije tvrde da se pravila često ne poštuju u praksi. Naročito poštanski službenici ne popunjavaju pravilno povratnice (npr. nečitak potpis, bez datuma, nedostatni razlozi ili bez razloga za neuspjelu dostavu) te se, u nekim slučajevima, lična dostava ne može obaviti tokom relativno dugog vremenskog razdoblja. Također,

dostava sudskih pismena poštom nije potpuno digitalizirana i ne može se efikasno pratiti. Ovo također stvara percepciju nedopuštenog uticaja adresata (obično tuženih) na poštanske službenike.

9. Prema informacijama dobijenim od sudija i Ministarstva pravde BiH, međunarodna dostava pismena je veoma spora i **ponekad može proteći duže od 12 mjeseci dok se pismeno dostavi van zemlje**. Poređenja radi, međunarodno iskustvo pokazuje da dostavljanje pismena u skladu sa Haškom konvencijom o dostavi u inostranstvo sudskih i vansudskih pismena obično traje **dva do četiri mjeseca**.³

Preporuke

10. Smjernice o dostavljanju sudskih pismena mogu se unaprijediti **radi rješavanja pitanja koja se ponavljaju u praksi**. Rad poštanskih službenika može se poboljšati ako **javni poštanski operateri uvedu i izriču posebne disciplinske mjere poštanskim službenicima** za neodgovarajuće dostave pismena, naročito kada na probleme sa dostavom pismena ukazuju sudovi, ili **poticaje za dobar učinak (npr. bonuse)**. Sudovi i poštanski operateri mogu **sklopiti sporazum o pružanju usluga koji uključuje odredbe o standardima izvršenja, kaznama za nedostatnu dostavu, kao i bonusima za izuzetan učinak. Sudska pravna sredstva mogu uključivati** pravo suda da dosudi plaćanje ugovornih kazni, besplatnu ponovnu dostavu, povrat naknade i postupak praćenja, kao i pravo poštanskih operatera na bonuse za više stope uspješnosti dostava.

11. **Uvođenje jedinstvenih pravila o radu sudskih dostavljača bit će korisno za sudove**. Model pravilnika za sudske dostavljače može se dodatno unaprijediti radi omogućavanja rada u smjenama ili večernjeg rada, predviđanja posebnih sankcija za dostavljače za povredu dužnosti / bonusa za dobar učinak, itd.

12. **ZPP RS-a/ZPP FBiH može se izmijeniti i dopuniti radi unapređenja pravila o dostavljanju pismena**. Korisno će biti ako se pravilima parničnog postupka omogući elektronska dostava pismena u privrednim predmetima poslovnim subjektima koji imaju pristup internetu, kao i ako se uvede pojednostavljeni postupak dostave nakon urednog obavještanja stranaka u postupku, uvedu novčane kazne za neprijavljene promjene adrese, usklade zahtjevi za dostavljanje pismena sa stvarnim stanjem na terenu, te omoguće bržu međunarodnu dostavu pismena.

13. **Može se uvesti edukacija za poštanske službenike/sudske dostavljače**. Edukacije mogu biti usmjerene na praktične aspekte dostavljanja pismena, naročito one koji su najproblematičniji u praksi. Potrebno je organizirati kako početni nivo edukacije, tako i kontinuiranu edukaciju. Edukacije mogu pohađati i sudski dostavljači. **Preporučljivo je organizirati i edukacije za sudije / određene sudske saradnike / ministarstva pravde RS-a i FBiH za vršenje međunarodne dostave pismena**. Periodične edukacije će osigurati da su svi učesnici dobro informirani o svim kanalima preko kojih se može vršiti dostava pismena u inostranstvo.

14. **E-knjiga i e-praćenje poštanske dostave sudskih pismena poboljšat će efikasnost dostavljanja pismena**. E-knjiga dostavljanja pismena može se izraditi za praćenje sudskih pismena i optimalno treba biti povezana sa CMS-om radi vođenja evidencija o poštanskim dostavama. Time će se omogućiti tačno i blagovremeno praćenje poslanih pismena i lakše sakupljanje podataka o neuspješnim dostavama. **Informacije o e-praćenju mogli bi koristiti predsjednici sudova i sudije radi osiguravanja odgovarajućih dostava**. CMS-om bi se mogli izrađivati periodični izvještaji o dostavama

³ Vidi: <http://torrilegalservices.com/legal-services/international-service-of-process/>;
<http://internationalbusinesslawadvisor.com/7-steps-to-effectuate-international-service-of-process-under-the-hague-service-convention/>.

za predsjednike sudova, sudije bi mogle pratiti probleme nedostatnih dostava pismena u pojedinačnim predmetima i ukazivati na probleme predsjednicima sudova.

15. **Dugoročno – Zakonom o poštama BiH, te zakonima o poštanskim uslugama FBiH i RS-a može se ukinuti monopol javnih poštanskih operatera nad dostavljanjem pismena – kako rezervirano pravo na dostavu sudskih pismena, tako i rezervirano pravo na dostavu pisama težine do 1000 g (npr. od momenta pristupanja EU-u).** Time će se osigurati otvaranje tržišta za poštanske usluge počevši od momenta pristupanja, bez potrebe da se čeka na donošenje novih zakona o poštanskim operaterima / poštanskim uslugama. Može se razmotriti ukidanje rezerviranog prava poštanskih operatera na dostavu sudskih/upravnih pismena čak i prije pristupanja BiH EU-u.

Ročišta i odgode

16. **Loše upravljanje predmetima dovodi do neefikasnosti u procesuiranju predmeta.** Sveukupna percepcija višestepenih sudova i učesnika suđenja je da se trebaju unaprijediti upravljačke vještine sudija radi omogućavanja procesuiranja predmeta bez nepotrebnih odugovlačenja.

17. **Prema informacijama dobijenim od sudija, koje su potvrdili statistički podaci kao i predstavnici pravne i poslovne zajednice, sudska ročišta se rijetko zakazuju u rokovima propisanim ZPP-om FBiH/ZPP-om RS-a; nakon zakazivanja često se odlažu/odgađaju zbog razloga koji se mogu pripisati i sudijama i strankama.** Sudije su preblage prema strankama i dozvoljavaju odlaganje procesnih radnji i odgodu ročišta zbog razloga koji se mogu lako izbjeći ili inače nisu opravdani – npr. zbog toga što advokati imaju drugo ročište zakazano u isto vrijeme, u istom ili drugom sudu, ili zbog toga što stranke tvrde da pregovaraju o poravnanju. Nekad se ročišta odgađaju unedogled radi pribavljanja nedostajućih dokaza ili se zakazuju u razmaku od nekoliko dana/mjeseci zbog njihove nemogućnosti da izvedu sve dokaze u jednom danu. **Također, predsjednici sudova ex officio rijetko prate pridržavanje propisanih rokova (izuzev nekolicine izuzetaka);** stoga često izostaje reakcija u slučaju nepotrebnog odlaganja ročišta/drugih radnji u postupku.

Preporuke

18. Po uzoru na ZPP RS-a, ZPP-om FBiH može se **vesti skup posebnih pravila za privredne predmete.** I ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH mogu se uvesti **strožija pravila o sakupljanju dokaza**, barem za privredne predmete, te oni mogu uključivati: instruktivne ili čak i prekluzivne rokove u kojima će sud čekati na pribavljanje dokaza (bez odlaganja unedogled zbog nedostajućih dokaza); saslušanja svjedoka putem telekonferencija; posebna pravila o tome kada je dozvoljeno odlaganje/odgoda ročišta; strožija pravila o vremenskom okviru u kojem se mogu izvoditi dokazi i o načinu prioritizacije dokaza. Izmjene procesnih zakona iziskuju snažnu političku volju i širok konsenzus.

19. **Edukacije za sudije mogu se organizirati iz različitih oblasti.** Neki moduli edukacije mogu biti usmjereni na razvoj tzv. mekih (*engl. soft*) vještina kao što su: poticanje stranaka da sporazumno rješavaju sporove, poboljšanje procesne discipline stranaka boljim rješavanjem procesnih zahtjeva/prijedloga stranaka (prijedloga dokaza, zahtjeva za odlaganje/odgodu ročišta, itd.); komunikacija sa strankama/drugim učesnicima postupka, organiziranje radnji suđenja i korištenje svih raspoloživih funkcionalnosti CMS-a za unapređenje upravljanja predmetima (naročito onih koje omogućavaju izvještavanje i analizu podataka), itd. Pored toga, u koordinaciji sa VSTV-om, centri za edukaciju sudija i (javnih) tužilaca RS-a i FBiH mogu organizirati posebno prilagođene edukacije za sudije na privrednom referatu iz određenih oblasti privrednog prava, kao što su prava intelektualnog vlasništva, korporativno upravljanje, berza i vrijednosni papiri, itd.

20. **Korisno će biti uvođenje novih funkcionalnosti CMS-a za unapređeno upravljanje predmetima, te povećanje kapaciteta sudija i pravosudnog osoblja za korištenje CMS-a za upravljanje predmetima i praćenje predmeta.** CMS-om bi se mogla pratiti zakazana ročišta, kao i odlaganja/odgode ročišta i razlozi takvih odlaganja/odgoda, te pratiti efikasnost i djelotvornost vremena u toku kojeg su spisi predmeta u evidenciji i svi važni koraci u sudskom postupku. Ove informacije mogle bi se koristiti za izradu periodičnih izvještaja. Predsjednici sudova mogli bi redovno vršiti uvid u ove izvještaje i zahtijevati objašnjenja od pojedinačnih sudija.

21. **Preporučuje se razvoj sudske prakse za rješavanje proceduralnih neefikasnosti i njeno širenje putem publikacija, edukacija, konferencija i sastanaka.** Uz podršku VSTV-a i u koordinaciji sa postojećim inicijativama, na ovaj način se može poboljšati saradnja između višestepenih i nižestepenih sudova. Na primjer, višestepeni sudovi mogu, kroz svoje odluke po žalbi/periodične preglede, rješavati nedostatke utvrđene u prvostepenim postupcima u pogledu upravljanja predmetima, te podržati prvostepene sudove u odbacivanju suvišnih zahtjeva stranaka (prvenstveno prijedloga dokaza i zahtjeva za odlaganje/odgodu ročišta).

22. **Može se razmotriti poticanje sporazumnog rješavanja sporova.** Advokati se mogu poticati višim naknadama za poravnanje da savjetuju poravnanje svojim klijentima umjesto da idu na parnicu.

Vještaci

23. **Nekvalitetna vještačenja i odugovlačenja u izradi mišljenja vještaka mogu dovesti do proceduralnih neefikasnosti.** Podaci sakupljeni od sudova i pregledom spisa predmeta na licu mjesta pokazuju da nepotrebna odugovlačenja u izradi mišljenja vještaka, izostajanja sa ročišta, prigovori na mišljenja vještaka, itd., dovode do odgoda zakazanih ročišta i produžavaju postupke. Prema informacijama dobijenim od iskusnijih sudija, vještaci imaju znanje iz njihove oblasti vještačenja, **ali nekima nedostaje znanje o zahtjevima postupka pred sudom** i izrađuju mišljenja koja su od male koristi ili su beskorisna sudu. Vještaci se ne educiraju kontinuirano.

24. **Sudovi ne upravljaju/ne prate rad vještaka na odgovarajući način, niti koriste sve raspoložive alate za povećanje efikasnosti rada vještaka.** To potvrđuju predstavnici i pravne i poslovne zajednice, kao i sudije višestepenih sudova. Pored toga, statistički podaci pokazuju da preko 70% evidentiranih slučajeva odugovlačenja u dostavljanju mišljenja vještaka prođe nezapaženo od strane suda. **Sudijama nedostaje znanje iz stručnih oblasti** uobičajenih za privredne sporove, što dovodi do toga da se **prekomjerno oslanjaju na mišljenja vještaka** ili dopuštaju strankama da prekomjerno preispituju i daju primjedbe na ta mišljenja, čime dovode do odgoda i odugovlačenja. **Pregledom zatvorenih predmeta zaključeno je da sudije ponekad daju nejasna (preširoka i nedovoljno precizna) uputstva vještacima.**

25. Ministarstva pravde **ne razrješavaju vještake na osnovu neetičkog, nekompetentnog ili neadekvatnog rada.** Alati kojima bi se osigurala odgovornost vještaka postoje samo na papiru i rijetko se primjenjuju u praksi.

Preporuke

26. **Može se razmotriti unapređenje regulatornog okvira za vještake.** Redovni pozivi za imenovanje, pozivi za imenovanje na zahtjev sudova i obavezne edukacije mogu se uvesti kao dio zakona o vještacima (ZV/ZV-ovi). Vještacima bi se mogao dozvoliti prijem pripravnika, stažista i saradnika. Sudovima se može povjeriti ovlast da pokreću postupke protiv vještaka, te čak i da ih razrješavaju. Za stranke će biti korisno jasno pravo da prijavljuju prestupe vještaka svim nadležnim organima.

27. **Vještacima u FBiH moglo bi se naložiti da redovno ažuriraju svoje znanje.** Kontinuirana edukacija vještaka iz njihovih oblasti vještačenja kao i iz zahtjeva postupka pred sudom može se potencijalno postaviti kao zahtjev. Nadležna tijela mogu voditi evidenciju edukacija/specijalizacija vještaka a, u optimalnom slučaju, pohađanje treba biti preduslov za obnovu imenovanja.

28. **Za sudije može biti korisno da budu obavezni da imaju opće razumijevanje i poznavanje uobičajenih pitanja zbog kojih se vještaci obično pozivaju** (npr. čitanje finansijskih izvještaja ili izračun zatezних kamatnih stopa). Na taj način će sudije imati više kapaciteta za upravljanje radom vještaka, na primjer, za precizno određivanje predmeta i opsega vještačenja i preispitivanje mišljenja vještaka. **Neke jednostavne tehnike i alati za vođenje postupka mogu se koristiti za poboljšanje efikasnosti i jačanje odgovornosti vještaka**, kao što su (i) određivanje tačnog datuma kada se mišljenje vještaka treba zaprimiti; (ii) čest pregled spisa predmeta izvan ročišta radi praćenja svih potrebnih aktivnosti; (iii) praćenje poštivanja rokova i opravdanja za probijanje rokova; (iv) zakazivanje ročišta tako da se ostavi dovoljno vremena između ročišta; i (v) davanje samo odabranih (elektronskih) primjeraka pismena iz spisa predmeta vještacima. Da bi se dodatno unaprijedila transparentnost rada vještaka, odgovarajući podaci o angažiranju vještaka u suđenjima (rok za dostavljanje mišljenja, poštivanje utvrđenih rokova, opravdanje za probijanje rokova, itd.) mogli bi se evidentirati u CMS-u i potom koristiti za izradu statističkih izvještaja o radu vještaka.

Stečajni upravnici

29. **Novim Zakonom o stečaju RS-a (ZS) unaprijeđen je sveukupni status stečajnih upravnika.** Uz podršku Projekta Grupacije Svjetske banke reformiran je regulatorni okvir koji uređuje rad stečajnih upravnika u RS-u. Kao rezultat, u RS-u je lista stečajnih upravnika nedavno ažurirana, a imenovani upravnici sada pohađaju 4 do 5 edukacija godišnje koje se organiziraju u saradnji sa Grupacijom Svjetske banke. Ove edukacije su obavezne, a Ministarstvo pravde RS-a vodi evidencije o pohađanju. U sudskim postupcima su stečajne sudije dužne redovno pratiti rad stečajnih upravnika i reagirati na sve prestupe. **U FBiH je novi nacrt Zakona o stečajnom postupku trenutno pred Parlamentom;** utvrđene reforme su po uzoru na ZS RS-a, a cilj im je povećati efikasnost rada stečajnih upravnika.

30. **Sudije višestepenih sudova i predstavnici pravne i poslovne zajednice navode da stečajne sudije ponekad ne upravljaju radom stečajnih upravnika na odgovarajući način, te da im nedostaje specijalizacija iz upravljanja stečajnim predmetima.** Stečajnim upravicima se ponekad prepušta upravljanje predmetima po njihovoj vlastitoj dinamici i nahođenju. **Čini se da Ministarstvo pravde FBiH ne prati na odgovarajući način rad stečajnih upravnika**, niti izriče sankcije stečajnim upravicima koji obavljaju svoj rad na neprofesionalan i/ili neetičan način. **Prema informacijama dobijenim od sudija i advokata, stečajnim upravicima nedostaju neophodne vještine za upravljanje složenim stečajnim predmetima.** U FBiH jedan stečajni upravnik često služi kao upravnik za previše privrednih društava, što dovodi do problema efikasnosti i stvara percepciju o nedostatku integriteta u postupku izbora stečajnih upravnika.

Preporuke

31. **Stečajni upravnici bi trebalo da budu obavezni redovno ažurirati svoje znanje.** Za stečajne upravnike će biti korisno pohađanje redovnih edukacija iz stečajnog prava i upravljanja privrednim društvima (uključujući sve oblasti koje su relevantne za vođenje poslovanja).

32. **Za sudije će biti korisno pohađanje edukacija i događaja namijenjenih razmjeni znanja iz upravljanja stečajnim predmetima.** U koordinaciji sa VSTV-om, sudije na privrednom referatu mogu se obučiti da bolje upravljaju radom stečajnih upravnika i općenito stečajnim predmetima.

33. **Praćenje rada i kvalifikacija upravnika može se poboljšati.** Komisije za provođenje stručnih ispita/edukacija stečajnih upravnika u RS-u i u FBiH⁴ mogu redovno izvještavati ministarstva pravde o provedenim edukacijama/specijalizacijama stečajnih upravnika i drugim zapažanjima o radu upravnika. Sudovima i strankama mogu se povjeriti veće ovlasti da reagiraju na neprofesionalan ili neetičan rad upravnika.

Sudske takse

34. **Pravila o sudskim taksama, njihovim iznosima, postupku naplate i rokovima zastare nisu jedinstvena i u mnogome se razlikuju među entitetima/kantonima.** Sudske takse predmet su stalnih pregovora između vlada na svim nivoima, i one odražavaju složenu organizaciju države. **Takav nekoherentan i nejasan sistem prijeti da stvori neželjene poticaje za sve uključene strane,** te utiče na percepciju javnosti o pravosuđu i čini **pristup sudovima u različitim kantonima/entitetima nejednakim.**

35. **Struktura sudskih taksi može stvoriti poticaje za obijesno parničenje.** Ne postoji jedna jedinstvena taksa koja se plaća na početku postupka. Ovim se smanjuju troškovi podnošenja tužbe. Pored toga, **čak i ako se primjenjive takse za podnošenje ne plate, sudovi će i dalje nastaviti sa preispitivanjem predmeta.** To znači da se besmislene tužbe (bez stvarnog spora) mogu podnijeti bez troška. Samo u nekim kantonima stranke se mogu suočiti sa novčanim kaznama u slučaju neplaćanja taksi na vrijeme. U praksi, sudije troše puno vremena na obračun sudskih taksi i nadzor postupka naplate. Nedostatak jedinstvenosti pravila i praksi u pogledu taksi, različite posljedice u situacijama neplaćanja taksi, kao i nedostatak jasnoće u pogledu napora za naplatu u svakom kantonu i entitetu, zajedno **čine nejasnim u kojoj mjeri su stranke upoznate sa stvarnim stanjem, i na kojim područjima i za koje sporove stranke pokreću nepotrebne parnice.**

Preporuke

36. **Donosioci politika mogu razmotriti unificiranje sudskih taksi među kantonima/entitetima (i u smislu njihovog iznosa i postupka naplate).** Time bi se omogućio jednak pristup pravosuđu i povećala predvidivost u pravosudnom sistemu. **Može se uvesti jedinstvena taksa koja će se plaćati na početku postupka.** Može se predvidjeti duži rok zastare za naplatu sudskih taksi radi olakšavanja postupka naplate. Postupci naplate i praćenja mogu se **delegirati administrativnom osoblju ili se čak mogu izmjestiti iz sudova.**

37. Budući da sistem sudskih taksi nije koherentan i da je jako fragmentiran, **preporučljivo je provesti zasebnu analizu sudskih taksi i procijeniti njihov uticaj** na upravljanje resursima i rad sudova. Ta analiza treba **ići dalje od samog ispitivanja uticaja na efikasnost postupka pred sudom.**

Procedure unutar sudova

38. **Postoje uspostavljeni mehanizmi koji omogućavaju saradnju između nižih i viših sudova, ali se njihova implementacija može poboljšati.** Prema informacijama dobijenim od intervjuiranih sudija, nižestepeni sudovi ne koriste sve raspoložive mehanizme za upućivanje spornih procesnih pitanja višestepenim sudovima, iako se njihove presude često poništavaju iz procesnih razloga. U toku su neke aktivnosti za povećanje saradnje između višestepenih i nižestepenih sudova koje koordinira VSTV.

⁴ Ove komisije imenuje Ministarstvo pravde RS-a/FBiH i one imaju određene ovlasti u postupku imenovanja stečajnih upravnika i praćenju rada upravnika.

39. **I sudije i predstavnici pravne i poslovne zajednice naglašavaju da je raspoloživa VSTV-ova baza sudske prakse skromna i nema odgovarajući pretraživač.** Sudije gube puno vremena tražeći smjernice o tome kako da procesuiraju predmete i ponekad čak koriste *Google search* umjesto postojeće baze presuda.

40. **Preraspodjela predmeta dovodi do ozbiljnih neefikasnosti i ponekad se smatra nedovoljno transparentnom.** Pravila nisu jasna o tome kada i kako dolazi do preraspodjele predmeta, postoji prostor za diskrecijske ovlasti i samovolju, a predmeti se ponekad ne preraspodjeljuju u odgovarajućem redoslijedu. U nekim slučajevima su potrebni mjeseci, pa čak i godine, da se predmet dodijeli novom sudiji.

Preporuke

41. **Snažno se preporučuje unapređenje postojeće baze podataka VSTV-a.** U bazu podataka mogu se unijeti sve odluke donesene od strane drugostepenih sudova, a njen pretraživač i kategorizacija odluka mogu se unaprijediti.⁵

42. **Pravilnici RS-a i FBiH o unutrašnjem sudskom poslovanju mogli bi se izmijeniti i dopuniti radi uvođenja:** (a) redovnih (npr. polugodišnjih/godišnjih) **sastanaka predsjednika prvostepenih i drugostepenih sudova** (iz RS-a i FBiH) radi rješavanja pitanja koja se odnose na efikasnost sudova i razmatranja mogućih metoda za poboljšanje; (b) redovnih (npr. polugodišnjih/godišnjih) **sastanaka predsjednika privrednih odjeljenja istog stepena**, radi rješavanja pitanja i razmjene iskustava koja se odnose na upravljanje predmetima, poštivanje rokova i ostale relevantne aspekte procesuiranja privrednih predmeta. Mogu se koristiti videokonferencije za olakšavanje organizacije tih sastanaka. (c) Drugostepeni sudovi mogu evidentirati i izrađivati periodične (npr. polugodišnje/godišnje) **preglede primjera praksi koje dovode do najviše neefikasnosti i/ili 'primjera najboljih praksi' u prvostepenom procesuiranju predmeta.** Prikaz dobrih / loših primjera upravljanja predmetima može se uključiti u nastavne planove i programe za pravosudnu edukaciju i materijale za edukaciju putem interneta.

43. **VSTV može pozornije pratiti preraspodjelu predmeta.** To se može uraditi ukazivanjem VSTV-u kada dođe do odugovlačenja (dužeg od mjesec dana) u preraspodjeli predmeta, kada se preraspodjela ne dešava iz nekog unaprijed utvrđenog (najčešćeg) razloga ili kada stranke ističu da preraspodjela nije transparentna/opravana.

CMS

44. **CMS pri VSTV-u je jedinstven za sve sudove u BiH, i moćan je alat za upravljanje predmetima.** Međutim, CMS se može dodatno unaprijediti kako bi se poboljšala efikasnost procesuiranja predmeta. **Mogu se dodati neke nove funkcionalnosti ili unaprijediti postojeće funkcionalnosti** – CMS trenutno ne upozorava sudije na nezavršene zadatke, niti omogućava sudijama da kategoriziraju predmete ili organiziraju svoj obim posla u skladu sa svojim vlastitim kriterijima, ne postoji baza podataka za razmjenu znanja, itd.

45. **U skladu s informacijama dobijenim od VSTV-a, sudovi ne koriste sve raspoložive funkcionalnosti CMS-a u njihovom punom kapacitetu za lakše upravljanje i praćenje predmeta.** Istovremeno pojedinačne sudije navode da je registracija svih procesnih radnji u CMS-u preveliko opterećenje. Nekorištenje i neunošenje podataka na odgovarajući način u CMS ponekad rezultira nepotpunim i netačnim statističkim podacima.

⁵ Konkretnije preporuke će se dati u okviru posebne komponente ovog projekta.

Preporuke

46. **Razmotriti uvođenje novih / unapređenje postojećih funkcionalnosti CMS-a i vršenje odgovarajućih prilagodbi odgovarajućih podzakonskih akata radi olakšavanja korištenja tih funkcionalnosti:** na primjer, upozoravanja na nezavršene zadatke, stvaranje posebnih mapa za neaktivne predmete ili uvođenje baza podataka za upravljanje znanjem, itd. **Ankete o korisničkom iskustvu trebaju se redovno koristiti za ispitivanje može li se i kako CMS unaprijediti kako bi se dodatno automatizirali procesi i poboljšala korisnička prilagođenost.**

47. **Sudovi mogu koristiti postojeće funkcionalnosti CMS-a za izradu periodičnih (npr. kvartalnih) izvještaja o proceduralnim neefikasnostima.** Budući da je dosta podataka koji se unose u CMS mjerljivo (trajanje faza predmeta, razdoblja neaktivnosti predmeta, broj ročišta, broj svjedoka/vještaka po predmetu, itd.), CMS može biti koristan alat za obradu tih podataka i izradu sistematskih izvještaja o pitanjima koja se ponavljaju u procesuiranju predmeta. Predsjednicima sudova bi se moglo staviti u zadatak da vrše uvid u te izvještaje, te da zahtijevaju od postupajućih sudija razloge odugovlačenja/neuobičajenih aktivnosti, te čak i da uočavaju korupciju. Izvještaji iz CMS-a mogu se koristiti kao osnovica za **praćenje napretka** u proceduralnoj efikasnosti procesuiranja predmeta.

48. **Redovne edukacije o korištenju CMS-a bit će vrlo korisne.** Iako su naložene, edukacije o CMS-u trebaju biti redovne i u praksi. Za sudije/ostalo sudsko osoblje bit će korisne redovne edukacije o korištenju CMS-a, kao i o korištenju i analizi podataka iz CMS-a. Nastavni planovi i programi za te edukacije mogu se zasnivati na najčešćim korisničkim greškama. Raspoložive funkcionalnosti CMS-a za bolje upravljanje predmetima mogu se pokazati sudijama u toku edukacija o upravljanju predmetima i tzv. mekim vještinama.

Uvod

49. **‘Pravda koja kasni je uskraćena pravda’, a ovo je naročito važno za privredne predmete.** Neriješeni privredni predmeti usporavaju ekonomiju, te zamrzavaju i povlače sa tržišta vrijednu imovinu. Sporo procesuiranje predmeta znači dužu financijsku neizvjesnost za poslovne subjekte i smanjenje njihovog poslovanja i ulaganja. Nadalje, neriješeni predmeti dovode do zaostataka u predmetima, što pak proizvodi dodatne neefikasnosti. Dobro funkcionirajuća ekonomija iziskuje blagovremeno rješavanje privrednih predmeta. Stoga ovaj Izvještaj ima za cilj da informira o neophodnim procesnim reformama za zatvaranje praznina i smanjenje uskih grla radi ubrzanja procesuiranja privrednih predmeta pred sudovima u BiH.

50. **Svaki pravosudni sistem temelji se na efikasnom procesuiranju predmeta.** Na sposobnost sudskog sistema da efikasno procesuiraju predmete i kvalitet pravosuđa značajno utiče ne samo to kako su sudovi organizirani i kako se njima upravlja, nego također i to jesu li i koji su procesni alati raspoloživi sudijama, te kako se ti alati koriste u praksi. Drugim riječima, kvalitet ishoda svakog predmeta u mnogome zavisi od kvaliteta prethodnih procesnih koraka. Stoga, da bi se osigurala zaštita građanskih prava u pravosudnom sistemu, važno je smanjiti nepotrebna odugovlačenja, osigurati djelotvornost sudskih postupaka, te obezbijediti neophodnu transparentnost i predvidljivost korisnicima tog sistema. Iz tog razloga je, u okviru širih reformi pravosudnog sistema, potrebno uložiti napore u cilju veće djelotvornosti postupaka koji se primjenjuju i jačih garancija da će se odluke donositi i izvršavati u razumnom roku.

51. **Pravo na pravično suđenje u razumnom roku (član 6. EKLJP-a) osnovno je za demokratiju i vladavinu prava.** U EKLJP-u je istaknuta važnost provođenja pravde bez odugovlačenja koja mogu ugroziti njenu djelotvornost i vjerodostojnost. Kao potpisnica EKLJP-a, BiH je dužna organizirati svoje pravosudne sisteme tako da su sudovi u BiH u stanju zajamčiti svačije pravo na konačnu odluku u razumnom roku. ESLJP je od 1959-2018. godine donio 39 presuda protiv BiH zbog kršenja prava na pravično suđenje (član 6. EKLJP-a)⁶. U pet od tih presuda, ESLJP je utvrdio da nerazumna dužina postupaka pred sudovima u BiH predstavlja kršenje člana 6.

52. **Kao potencijalni kandidat za članstvo u EU-u, BiH je dužna osigurati pravna jamstva za pravične i efikasne postupke suđenja, te reformirati svoje pravosuđe radi postizanja efikasnosti, djelotvornosti i visokog standarda donošenja presuda.** Prema Godišnjem izvještaju Evropske komisije za 2018. godinu za BiH, BiH ima *određeni nivo pripreme* za implementaciju *pravne stečevine* u ovoj oblasti. Kako je navedeno u izvještaju EK, ostvaren je određen napredak ali, općenito, reforma pravosuđa u BiH ide sporo. Dosta prostora za poboljšanje utvrđeno je u sljedećim područjima: edukacije za sudije, praćenje i mjerenje svakodnevnih aktivnosti u sudovima, sakupljanje i obrada statističkih podataka, osiguravanje usklađenosti sudske prakse, transparentnost, te razumne dužine sudskih postupaka, kao i smanjenje zaostataka u neriješenim sudskim predmetima.

53. **Kako se zaključuje, slaba učinkovitost sudova jedan je od ključnih faktora koji utiču na poslovnu klimu u BiH.** Prema Izjavi o investicionoj klimi za 2018. godinu (Izjava), tržište BiH otvoreno je za strana ulaganja, ali prepreke za ulaganja su brojne – složeni pravni i regulatorni okviri i ustrojstva vlasti, netransparentni postupci poslovanja, korupcija, nedovoljna zaštita stvarnih prava, te slab pravosudni sistem samo su neke od njih.⁷ Prema navedenoj Izjavi, *“BiH ima začepljen sudski sistem i često je potrebno nekoliko godina da predmet dođe na red za rješavanje. Šta više, privredni sporovi u vezi sa čijim predmetom sudije nemaju iskustvo u donošenju presuda, kao što su predmeti o*

⁶ Izvor: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf.

⁷ Dostupna na: <https://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2018/eur/281565.htm>.

intelektualnom vlasništvu, često ostaju neriješeni duže vrijeme. Većina sudija ima malo do nimalo dubinskog znanja o donošenju presuda u međunarodnim privrednim sporovima, te im je potrebna edukacija o primjenjivim međunarodnim ugovorima i zakonima.”⁸ Prema Svjetskom projektu o pravosuđu za 2018. godinu, BiH je okarakterizirana kao sistem *opadajuće učinkovitosti vladavine prava*, s nerazumnim odugovlačenjima i nedjelotvornim izvršenjem kao ključnim faktorima koji utiču na njeno građansko (i također privredno) pravosuđe. Prema Izvještaju o lakoći poslovanja za 2019. godinu, BiH je zauzela 89. mjesto od 190 ekonomija, što je najniži rang na zapadnom Balkanu. Naročito, ocjena BiH u izvršenju ugovora jedna je od njene četiri najniže ocjene.

Fokus analize

54. **Ovaj Izvještaj usmjeren je na razmatranje procesuiranja privrednih predmeta u RS-u i u FBiH.** BiH je u velikoj mjeri decentralizirana i sastoji se od autonomnih entiteta, FBiH i RS-a, i administrativne jedinice sa posebnom upravom, Brčko distrikta (BD). FBiH je dalje decentralizirana na 10 kantona. Procesuiranje privrednih predmeta u FBiH povjereno je općinskim sudovima u upravnim središtima 10 kantona (u prvom stepenu) i kantonalnim sudovima (u drugom stepenu). I općinski i kantonalni sudovi su sudovi općih nadležnosti koji, pored privrednih predmeta, razmatraju sve druge vrste predmeta. Privredne predmete u RS-u rješavaju specijalizirani privredni sudovi: okružni privredni sudovi (u prvom stepenu) i Viši privredni sud (kao jedini drugostepeni sud za privredna pitanja u RS-u). Postupci suđenja u privrednim predmetima u RS-u i FBiH uređeni su posebnim entitetskim zakonima o parničnom postupku. U BD-u su na snazi posebni procesni zakoni, te su uspostavljeni posebni sudovi za bavljenje predmetima u BD-u (Osnovni sud BD-a - u prvom stepenu, i Apelacioni sud BD-a - u drugom stepenu). Međutim, BD zauzima samo malo područje BiH (jedan mali grad) te nisu problematizirana nikakva značajna pitanja efikasnosti za sudove u BD-u.

55. **U ovoj analizi razmatrani su “privredni predmeti” kao predmeti između poslovnih subjekata (predmeti između privrednih društava)** s obzirom na to da i) postoji sistem specijaliziranih privrednih sudova u RS-u, dok u FBiH redovni sudovi rješavaju privredne predmete, ii) određene vrste predmeta rješavaju redovni sudovi u oba entiteta (osnovni/okružni sudovi u RS-u i općinski/kantonalni sudovi u FBiH) iako su po svojoj naravi privredni (npr. radnopravni ili upravni sporovi), te da iii) u postojećem CMS-u nema jedinstvene kategorije za privredne predmete već su ti predmeti organizirani u različitim kategorijama (tužbe pravnih lica i drugo). Ovim pristupom se također osigurava uporedivost podataka.⁹

56. **U ovom Izvještaju neće se razmatrati učinkovitost specijaliziranih privrednih sudova u RS-u naspram učinkovitosti sudova opće nadležnosti koji procesuiraju privredne predmete u FBiH.** U Studiji izvodljivosti Svjetske banke o unapređenju upravljanja privrednim predmetima u Federaciji Bosne i Hercegovine¹⁰ (Studija) provedenoj u 2016. godini analizirani su učinkovitost sudova u FBiH i opcije za poboljšanje njihove efikasnosti i kvaliteta. *Inter alia*, u studiji je izvršena komparacija postojećih postupaka za procesuiranje privrednih predmeta u FBiH i RS-u radi ispitivanja da li bi uspostava specijaliziranih privrednih sudova u FBiH bila održiva opcija za FBiH. Prema Studiji, utvrđeno je da bi uspostava posebnih sudskih struktura u FBiH bila preskupa, bez ikakvih čvrstih dokaza da bi poboljšala efikasnost procesuiranja predmeta na ikakav smislen način. Umjesto toga, Studijom je preporučena reorganizacija i jačanje postojećih odjeljenja za privredne predmete u FBiH. Nadovezujući se na te nalaze, ovaj Izvještaj usmjeren je na povećanje proceduralne efikasnosti i smanjenje uskih grla

⁸ *Idem*.

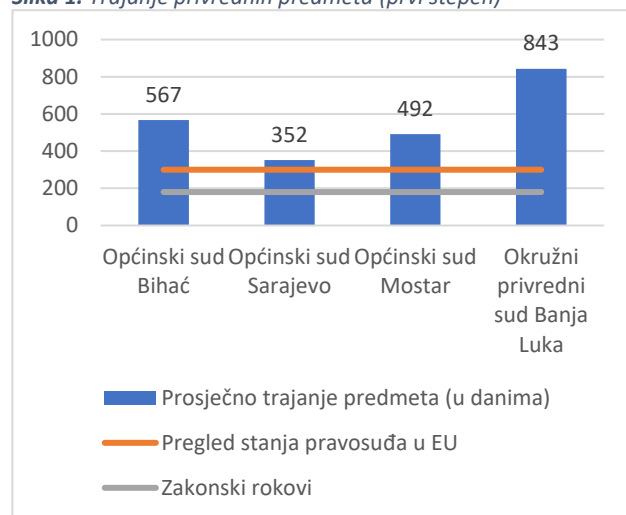
⁹ Više detalja o radnim definicijama ‘privrednog predmeta’ i ‘privrednog pravosuđa’ dato je u odjeljku Metodologija (prilog 1. Izvještaja).

¹⁰ Dostupna na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/736251485261261184/pdf/112223-WP-P158166-PUBLIC.pdf>.

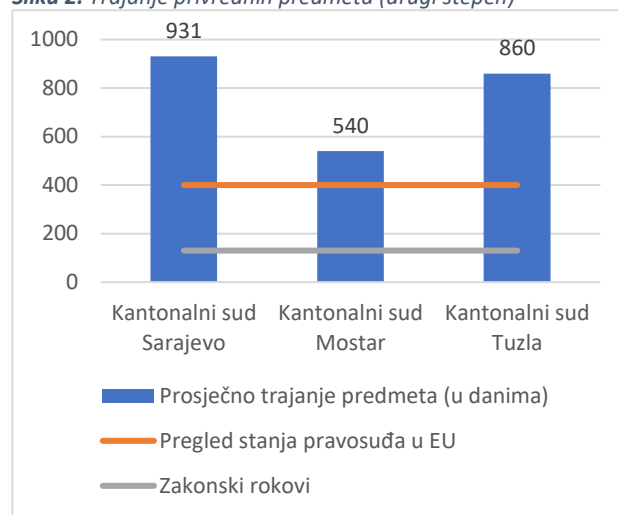
u postojećim sudskim strukturama u FBiH, te se u njemu ne pristupa razmatranju ukupne efikasnosti tih struktura u poređenju s efikasnošću privrednih sudova u RS-u.

57. **Statistika VSTV-a za 2017. godinu¹¹ pokazuje da je prosječno trajanje rješavanja privrednih predmeta u RS-u i FBiH dugo.** U nekim sudovima u RS-u/FBiH, prosječno trajanje privrednih predmeta u 2017. godini premašivalo je 500 dana kada je riječ o prvostepenim postupcima, te 900 dana kada je riječ o postupcima po žalbi¹². Ove brojke su veoma visoke u poređenju kako sa zakonskim rokovima, tako i s evropskim prosjecima. Naime, u skladu sa zakonskim rokovima, prvostepeni postupci trebaju se završavati za cca 180 dana (u FBiH) / 120 dana (u RS-u), dok za odluke po žalbi ne treba duže od cca 130 dana. I ova trajanja su također duga u poređenju sa statističkim podacima drugih evropskih zemalja.¹³ Na primjer, u Kantonalnom sudu u Sarajevu (KSS), prema informacijama dobijenim od sudija oni tek sada procesuiraju žalbe u privrednim predmetima koje datiraju još iz 2010. i 2011. godine. Stanje je naročito teško s obzirom na to da je KSS ključni sud koji rješava najveće privredne predmete u BiH, jer je sjedište većine privrednih društava iz BiH u Sarajevu. Pogledati ispod slike o trajanju privrednih predmeta na prvostepenim i drugostepenim sudovima na osnovu statistike dobijene od VSTV-a.

Slika 1. Trajanje privrednih predmeta (prvi stepen)

Slika 2. Trajanje privrednih predmeta (drugi stepen)

58. **U Izvještaju o lakoći poslovanja za 2019. godinu također je utvrđeno da je potrebno 595 dana¹⁴ za rješavanje privrednog spora pred prvostepenim sudom u BiH.** Vrijeme se računa od momenta podnošenja tužbe do izvršenja plaćanja (uključujući kako dane u toku kojih se poduzimaju radnje, tako i razdoblja čekanja između), te se evidentira na osnovu pretpostavki studije slučaja navedenih u izvještaju. Radi poređenja, regionalni prosjek (Evropa i centralna Azija) u Izvještaju o lakoći poslovanja je 496,4 dana.

59. **Kao što je analiza pokazala, duga trajanja privrednih predmeta u prvom i drugom stepenu rezultat je kako slabe organizacije sudova, tako i proceduralnih neefikasnosti.** Za privredno društvo,

¹¹ Statistika samo obuhvaća privredne predmete (PS) i ne uključuje privredne predmete male vrijednosti (Mals).

¹² Na osnovu statističkih podataka o prosječnom trajanju predmeta dostavljenih od strane VSTV-a. Statistika samo obuhvaća privredne predmete (PS) i ne uključuje privredne predmete male vrijednosti (Mals).

¹³ Prema Pregledu stanja u području pravosuđa u EU-u za 2018. godinu (*engl. 2018 EU Justice Scoreboard*), statistika za 2016. godinu pokazuje da je potrebno vrijeme za rješavanje parničnih građanskih i privrednih predmeta bilo do 300 dana (prvi stepen) i do 400 dana (drugi stepen) u većini posmatranih zemalja. Pregled stanja dostupan je na https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2018_en.pdf.

¹⁴ Izvještaj o lakoći poslovanja za 2019. godinu, str. 159.

sudski predmet je jedinstven problem koji se treba efikasno riješiti bez obzira na potrebe različitih sudova koji procesuiraju pojedinačan predmet. Prvostepeni sudovi su ti koji će provoditi većinu procesnih radnji (dostavljanje pismena, ročišta, poziv za vještačenje, itd.), tako da je za njih unapređenje procesnih pravila i postupaka ključno za ubrzanje rješavanja privrednih predmeta. Međutim, organizaciona pitanja također utiču na procesuiranje predmeta u prvom stepenu. Prema informacijama dobijenim od sudija i predstavnika pravne i poslovne zajednice, čak i u prvom stepenu, veliki zaostaci u predmetima, nedovoljan broj sudija/sudskih saradnika na privrednom referatu, često korištenje bolovanja, itd., onemogućavaju zakazivanje radnji u sudskom postupku u propisanim rokovima te, stoga, neizbježno izazivaju odugovlačenja.¹⁵ Kada je riječ o drugostepenim sudovima, budući da ti sudovi obično samo rade na preispitivanju spisa predmeta i rijetko sazivaju ročišta, dobra organizacija suda ključna je za omogućavanje efikasnog donošenja presuda u predmetima.

60. Napominjući da organizacioni problemi također utiču na efikasnost procesuiranja predmeta, ovaj Izvještaj usmjeren je na rješavanje procesnih problema i osiguravanje da se pravila građanskog prava primjenjuju na način koji će najbolje omogućiti brzo procesuiranje privrednih predmeta. Izvještaj ima za cilj podržati procesne reforme za zatvaranje praznina i smanjenje uskih grla u procesuiranju privrednih predmeta, a radi boljeg pripremanja donosioca politika za poboljšanje proceduralne efikasnosti i ograničavanje procesne zloupotrebe. Reforme koje mogu povećati proceduralnu efikasnost ali su primarno povezane s upravljanjem i organizacijom sudova nisu obuhvaćene ovim Izvještajem.¹⁶

61. Ovaj Izvještaj usmjeren je na (i) pitanja za koja je u fazi izrade plana Projekta utvrđeno da izazivaju zabrinutosti za efikasno procesuiranje predmeta; i (ii) odabrana pravila o internim procesima za koja je toku analize od strane sudova utvrđeno da utiču na proceduralnu efikasnost u privrednim predmetima. U ovom Izvještaju se prvenstveno analiziraju sljedeća pitanja: kako osigurati odgovorno i efikasno dostavljanje pismena u BiH i u inostranstvo; kako smanjiti broj odgoda po predmetu i poboljšati upravljanje predmetima od strane sudija; kako bolje regulirati vještake i stečajne upravne radi sprečavanja odugovlačenja koja proizlaze iz njihovog rada ili su na neki drugi način povezana s njim; te kako poboljšati sistem sudskih taksi radi destimuliranja obijesnog parničenja. Osim ove četiri teme, ovim Izvještajem također su obuhvaćena odabrana pravila o internim procedurama, te se dodiruju pitanja povezana s internim procedurama (uključujući bazu sudske prakse¹⁷) i CMS-om. Intervjuirane zainteresirane strane ukazale su na to da ove teme periodično izazivaju probleme u procesuiranju predmeta, te su one obrađene u mjeri potrebnoj da se obezbijedi sveobuhvatan pregled proceduralnih neefikasnosti u sudovima u BiH. Svako od ovih pitanja razmatra se u posebnom poglavlju Izvještaja. Za svako pitanje, u Izvještaju se prvo navodi postojeći pravni okvir u RS-u i FBiH i procesi suđenja koji su relevantni za predmetno pitanje. U Izvještaju se potom analizira implementacija zakonodavstva u praksi, ističući primjere dobrih praksi u zemlji. Potom se prikazuje pregled glavnih nalaza. Kako bi se nalazi empirijski dokazali te kako bi se utvrdili glavni razlozi postojećih problema, Izvještaj se oslanja na rezultate više od 50 ključnih informativnih razgovora sa sudijama i pravosudnim osobljem iz preko 6 gradova i 20 pravosudnih institucija iz BiH, statistike sakupljene od VSTV-a i mišljenja poslovne i pravne zajednice izražena putem neformalne ankete (Anketa o utiscima).¹⁸ Kako bi se razmotrilo sudjelovanje vještaka u privrednim predmetima, tim je koristio statistike sakupljene u 4 suda u BiH putem prilagođenih upitnika o sudjelovanju vještaka. Tim je također proveo pregled završenih predmeta na licu mjesta i sakupio dragocjene informacije o

¹⁵ 52% ispitanika u Anketi o utiscima smatra da organizacioni problemi (npr. preopterećenost sudija predmetima) dovode do odugovlačenja u procesuiranju predmeta.

¹⁶ Ova pitanja se povremeno spominju samo radi obuhvaćanja svih važnih nalaza i osiguravanja sveobuhvatnosti Izvještaja.

¹⁷ Izrada baze sudske prakse dodatno će se razmotriti u okviru posebne projektne komponentne.

¹⁸ U okviru Ankete o utiscima o efikasnosti procesuiranja privrednih predmeta sakupljeno je 37 odgovora. Odgovore su dostavile advokatske firme i advokati pojedinci koji se bave privrednim pravom, te predstavnici poslovne zajednice (odjeljenja za pravne poslove) (Anketa o utiscima).

kvalitetu rada vještaka radi razmatranja veze između angažiranja vještaka i ukupne efikasnosti suđenja.¹⁹ Konačno, u Izvještaju se navode preporuke za rješavanje utvrđenih problema, oslanjajući se, u mjeri u kojoj je to moguće, na postojeće dobre primjere iz sudova u BiH, regulatorne okvire zemalja koje dijele isto pravno naslijeđe kao BiH, sudsku praksu ESLJP-a, kao i preporuke i mišljenja međunarodnih institucija o efikasnosti pravosuđa. U Izvještaju se također navodi koje tijelo je nadležno za provedbu pojedinačnih preporuka, a provedba potencijalnih reformi sekvencira se u kratki, srednji i dugi rok (vidjeti tabelu 2. s pregledom preporuka na kraju Izvještaja). Predloženi redoslijed reformi uzima u obzir očekivani nivo uticaja i rizika povezanih s implementacijom pojedinačnih preporuka, a on može biti predmet daljih prilagođavanja, zavisno od toga da li će i koji od tih rizika će se materijalizirati, do kada, te u kojoj mjeri ovo utiče na proces implementacije. Aktivnosti implementacije trebaju biti prilagodljive, fleksibilne i fazirane oko tačaka ključnih odluka koje trebaju donijeti donosioci politika u BiH.

62. Preporuke se mogu grupirati u tri strateške oblasti reforme na osnovu zajedničkih ciljeva i očekivanog nivoa efekta na procesuiranje predmeta, i prioritizirati prema sljedećem redoslijedu:

1. **Preporuke koje se odnose na upravljanje predmetima, ročišta i odgode i dostavljanje pismena** (preporuke navedene u odjeljcima I i II u kombinaciji s preporukama navedenim u odjeljcima VI i VII). Ove aktivnosti trebaju imati prioritet s obzirom na širok učinak na efikasnost procesuiranja privrednih predmeta. Reforma će također imati horizontalni efekt na procesuiranje drugih vrsta predmeta u sudu.
2. **Preporuke o unapređenju statusa i uloge vještaka i stečajnih upravnika**. Reforma ovih oblasti imat će značajan efekt ali samo na predmete u kojima se pojavljuju vještaci ili stečajni upravnici (preporuke navedene u odjeljcima I i II u kombinaciji s preporukama navedenim u odjeljcima III i IV).
3. **Unapređenje sistema sudskih taksi** (odjeljak V) – potrebna je daljnja analiza kako bi se procijenio puni uticaj postojećeg sistema sudskih taksi.

63. S obzirom na to da se u Izvještaju predlaže širok spektar preporuka čija provedba je povezana sa različitim rizicima, donosiocima politika se savjetuje da također osiguraju mjere za ublažavanje tih rizika, kao što su:

- a. **Odugovlačenja zbog velikog broja aktivnosti koje se trebaju provesti** mogu se ublažiti primjenom faznih pristupa prilagođenih entitetima i periodičnim praćenjem aktivnosti koje zahtjevaju najviše angažmana, uz mogućnost prilagođavanja fokusa i resursa;
- b. **Fragmentacija i nedostatak koordinacije između zainteresiranih strana (npr. sudova i poštanskih operatera, kantonalnih/entitetskih vlada, ministarstava u različitim sektorima)** mogu se ublažiti uspostavom kontaktnih tačaka u svakoj instituciji koje će osigurati odgovarajuću komunikaciju i koordinaciju, kao i lokalnim prisustvom za neformalne konsultacije;
- c. **Ograničeni kapaciteti za provedbu reforme (npr. organizacija edukacija, razvoj IT-a)** mogu se ublažiti vrlo aktivnim nadzorom aktivnosti koje se implementiraju i prilagođavanjem redoslijeda i dinamike prema potrebi (npr. najveći prioritet može se dati edukaciji sudija);
- d. **Nedostatak političke volje za provedbu reforme (npr. za ukidanje prava ekskluzivnosti poštanskih operatera, izmjene primarnih, naročito procesnih zakona)** može se ublažiti dijalogom o opcijama i reformskim prijedlozima, redovnim sastancima, konsultacijama, te aktivnostima sudjelovanja radi informiranja o koristima od reforme i radi postizanja odgovornosti za implementaciju;
- e. **Otpor prema promjeni zbog inercije ili zaštite postojećih interesa (npr. izmjena primarnih zakona, naročito zakona o poštama i procesnih zakona)** može se ublažiti kroz

¹⁹ Za detaljne informacije o metodologiji vidjeti prilog 1. Izvještaja.

tehničku pomoć u upravljanju promjenama, edukacijama i kampanjama informiranja različitih zainteresiranih strana radi poticanja odgovornosti i stvaranja povoljne atmosfere.

64. **Ovaj Izvještaj prvenstveno je usmjeren na donosiocce politika u BiH i pravosudne institucije, naročito ministarstva pravde, VSTV i sudove, kao i druga tijela, vlasti i institucije čije nadležnosti utiču na procesuiranje privrednih predmeta pred sudovima u BiH.** Izvještaj može poslužiti kao smjernica za donosiocce politika jer sadrži nalaze koji se mogu iskoristiti za olakšavanje reforme pravosudnog sektora i poboljšanje transparentnosti i efikasnosti pravosudnog sistema u BiH. Izvještaj se može koristiti kao alat za rukovodioce sudova, predsjednike sudova, sudije i druge pravosudne stručnjake radi ispunjavanja njihovih obaveza u poboljšanju kvaliteta usluga koje pruža pravosudni sistem. Posljednje, ali ne manje važno, ovaj Izvještaj može se koristiti za povećanje ukupne svijesti pravne i poslovne zajednice o važnosti odgovornog ponašanja u suđenju radi pomoći u osiguravanju svrsishodnog procesuiranja privrednih predmeta.

Dostavljanje pismena

65. **Dostavljanje pismena jedna je od ključnih procesnih radnji u sudskim postupcima.** Veoma je važno da se dostavljanje pismena provodi u skladu s pravilima parničnog postupka. Nedostatno dostavljanje pismena (dostave koje ne ispunjavaju norme parničnog postupka) su ozbiljna procesna greška koja može ugroziti valjanost postupka i dovesti do ponavljanja postupka. Zbog toga, ako je, u toku postupka, dostavljanje pismena nedostatno, mora se ponoviti. Takvi ponovljeni pokušaji da se ostvari uspješno dostavljanje pismena prolongiraju trajanje predmeta i odlažu radnje postupka.

66. **Nedostatno dostavljanje pismena može dovesti do kršenja stava 1. člana 6. EKLP-a (pravo na pravično suđenje).** ESLJP je zauzeo stav da je nemogućnost pravilnog dostavljanja pismena strankama/drugim učesnicima u postupku potencijalno kršenje stava 1. člana 6. EKLP-a. Generalni koncept pravičnog suđenja (i ravnopravnosti) uključuje pravo stranaka da budu obaviještene o dostavljenim očitavanjima ili podnesenim dokazima od strane druge stranke i da odgovore na njih. Kako bi osigurali da se to pravo uredno poštuje, sudovi moraju poduzimati odgovarajuće mjere radi osiguravanja da se stranke obavještavaju o svim važnim činjenicama i da su u stanju da pokažu dokaze koji potvrđuju prijem obavijesti od strane adresata.²⁰

Pravni okvir i zahtjevi suđenja

Domaća dostava pismena

67. **Dostavljanje pismena u privrednim predmetima u BiH uređeno je dvjema različitim skupovima pravila, pravilima zakona o parničnom postupku i pravilima zakona o poštama.** (i) Pravila zakona o parničnom postupku sadržana su u ZPP-u RS-a i ZPP-u FBiH, dok su (ii) pravila zakona o poštama sadržana u Zakonu o poštama BiH, zakonima o poštanskim uslugama RS-a i FBiH, te njihovim podzakonskim aktima (zajedno: zakoni o poštama).

68. **Tekstovi pravila parničnog postupka i poštanskih pravila su proturječni – pravila parničnog postupka dozvoljavaju drugim subjektima osim javnih poštanskih operatera da vrše dostavljanje pismena, dok poštanska pravila daju ekskluzivnost javnim poštanskim operaterima.** U skladu sa ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH, dostavljanje pismena može se vršiti preko: (i) javnih poštanskih operatera, (ii) pravnih lica registriranih za usluge dostave ili (iii) putem sudskih dostavljača²¹. U skladu sa zakonima o poštama, dostavljanje pismena u sudskim i upravnim postupcima je usluga koja je rezervirana za javne poštanske operatere.²² Naime, javni poštanski operateri imaju dva rezervirana prava u pogledu dostavljanja pismena: (i) rezervirano pravo na dostavu sudskih/upravnih pismena; i (ii) rezervirano pravo na dostavu pisama težine do 1000 g (dakle uključujući gotovo sva sudska pismena).

69. **U praksi, poštanski službenici i sudski dostavljači vrše dostavljanje pismena za sudove u BiH.** Neki sudovi zaposlili su sudske dostavljače da vrše sudske dostave. Ipak, svi sudovi oslanjaju se barem djelimično na javne poštanske operatere kada je riječ o vršenju dostavljanja pismena. Prvo, zbog nedostatka sredstava, nemaju svi sudovi interne kurirske službe i ti sudovi su potpuno zavisni od poštanskih operatera. Drugo, oni sudovi koji koriste sudske dostavljače to rade samo za dostave na području blizu suda, dok za dalje dostave (npr. međumjesne/međuentitetske dostave pismena) i dalje

²⁰ Presuda ESLJP-a u predmetu *Zavodnik protiv Slovenije*, zahtjev br. 53723/13, 21. maj/svibanj 2015. godine; presuda ESLJP-a u predmetu *Gankin i drugi protiv Rusije*, zahtjevi br. 2430/06, 1454/08, 11670/10 i 12938/12, 31. maj/svibanj 2016. godine.

²¹ Član 337. Zakona o parničnom postupku FBiH i član 337. Zakona o parničnom postupku RS-a.

²² Član 9. Zakona o poštanskim uslugama RS-a, član 9. Zakona o poštanskom prometu FBiH i član 6. Zakona o poštama BiH.

angažiraju javne poštanske operatere. Analizom se nije mogao identificirati nijedan sud koji angažira privatne agencije da vrši dostavljanje njegovih pismena.

70. Iako je bilo pokušaja usklađivanja internih sistema dostavljanja pismena, pregledom dokumentacije nisu otkrivena jedinstvena pravila o radu sudskih dostavljača. U okviru VSTV-ovog Projekta smanjenja zaostataka u predmetima u sudovima u BiH (2008-2011. godina) izrađen je model Pravilnika za sudske dostavljače²³, koji su sudovi i tužioc i bili pozvani da usvoje i implementiraju u praksi. Nisu dostupne dodatne informacije o usvajanju/implementaciji modela Pravilnika. Prema modelu Pravilnika, sudski dostavljači dostavljaju sudska pismena svaki dan (uključujući vikende i poslijepodnevnne sate) i vrše dostavljanje pismena na području suda. Dostavljači trebaju pohađati kako početnu, tako i kontinuiranu edukaciju, za dostavu sudskih pismena. Pritužbe na rad sudskih dostavljača mogu imati negativne posljedice na ukupnu ocjenu njihovog rada. Međutim, u modelu Pravilnika nije dodatno precizirano koje mjere će se poduzimati prema sudskim dostavljačima koji svoj rad obavljaju neadekvatno.

71. Poštanski službenici su, prilikom vršenja dostave pismena, dužni primjenjivati pravila parničnog postupka navedena u Smjernicama o dostavljanju pismena. U Općim uslovima pružanja poštanskih usluga BiH (Opći uslovi) navedeno je da se sudska pismena dostavljaju primaocu, njegovom/njenom zakonskom ili opunomoćenom zastupniku u skladu sa zakonima koji uređuju dostavljanje pismena u sudskim i upravnim postupcima (tj. u skladu s pravilima o dostavljanju pismena). Na osnovu Općih uslova, Agencija za poštanski promet BiH donijela je Smjernice o dostavljanju pismena preko javnih poštanskih operatera. U tim smjernicama utvrđena su jedinstvena pravila za dostavu sudskih pismena od strane poštanskih službenika (tj. pravila o dostavljanju pismena), koja su u potpunosti usklađena s pravilima krivičnog postupka te su u velikoj mjeri usklađena s pravilima parničnog postupka. Općim uslovima također je predviđeno da poštanski operateri i sudovi mogu također postići sporazum o posebnom postupku dostave sudskih pismena od strane poštanskih službenika, pod uslovom da je taj postupak u skladu s pravilima parničnog postupka o dostavljanju pismena.²⁴

72. U Smjernicama o dostavljanju pismena navedeni su ostali detalji i posebne radnje koje se trebaju poduzimati prilikom vršenja dostava pismena. Zasnovane su na pravilima ZPP-a RS-a i ZPP-a FBiH o dostavljanju pismena fizičkim i pravnim licima.²⁵

73. U skladu sa zakonima o poštama, ako poštanski službenici ne vrše dostave pismena u skladu s pravilima parničnog postupka, sudovi mogu: (i) podnijeti novčani zahtjev prema poštanskom operateru; i/ili (ii) zahtijevati besplatnu ponovnu dostavu. Ni u ZPP-u FBiH ni u ZPP-u RS-a nisu navedene sankcije za dostave pismena izvršene u suprotnosti s primjenjivim pravilima parničnog postupka. Sudije nemaju mogućnost sankcioniranja poštanskih operatera i/ili poštanskih službenika

²³ Dostupan samo na lokalnom jeziku na: https://pravosudje.ba/vstv/faces/docservlet?p_id_doc=4237.

²⁴ Član 85. Općih uslova pružanja poštanskih usluga BiH.

²⁵ Sljedeća su ključna pravila ZPP-a RS-a i ZPP-a FBiH o dostavljanju pismena: (a) Dostavljanje pismena fizičkim licima vrši se putem lične primopredaje sudskog pismena primaocu, odraslim članovima njegovog/njenog domaćinstva (ili susjedu/kućnoj pomoćnici, uz njihovu saglasnost) ili njegovim/njenim kolegama (uz njihovu saglasnost). Ako se pismeno ne može dostaviti ni na jedan od gore navedenih načina, primaocu će se ostaviti obavijest kojom će biti informiran/a o datumu i vremenu sljedećeg pokušaja dostave (u slučaju tužbe) ili o 15-dnevnom roku za preuzimanje pismena od suda (u slučaju ostalih sudskih pismena). Kada taj rok istekne, sudska dostava će se smatrati uspješnom. Pravilima parničnog postupka nadalje su predviđene posljedice ako se primalac ne može naći na adresi navedenoj u tužbi, a njegova/njena stvarna adresa se ne može utvrditi, u kojem momentu će se pismeno vratiti sudu, a sud će naložiti drugoj stranci da pronađe adresu primaoca iz javnih evidencija. (b) Dostava pismena pravnim licima vrše se kao primopredaja sudskog pismena licu ovlaštenom da zaprima pismena ili zaposleniku. Ako se pismeno ne može dostaviti na adresu navedenu u tužbi, dostavit će se na adresu registriranog sjedišta primaoca (ako je ona drugačija od adrese navedene u tužbi). Ako se sudska dostava ne može izvršiti ni na toj adresi, izvršit će se putem oglasne table smještene u prostorijama suda.

za nedostavno dostavljanje pismena. U oba zakona samo je navedeno da sud može sankcionirati fizičko / pravno lice za neosnovano izbjegavanje sudskih dostava ili za svjesno sprečavanje ili ometanje drugih u dostavljanju pismena.²⁶ Nadalje, zakonima o poštama uvedeno je pravo korisnika poštanskih usluga (uključujući sudove) da podnesu pritužbu za neodgovarajuću dostavu (kasna dostava, nedostavljanje, gubitak/oštećenje sudskog pismena) te da zahtijevaju naknadu štete u skladu sa poštanskim propisima. Samo ako poštanski operater ne plati zahtijevanu naknadu prije određenog roka, naknada štete se onda može zahtijevati u sudskom postupku.²⁷ Nadalje, Smjernicama o dostavljanju pismena predviđeno je pravo sudova da zahtijevaju novu besplatnu dostavu u slučaju neadekvatnog dostavljanja pismena. U tom aktu, međutim, nije dodatno preciziran taj postupak. Nema pravila kojima su utvrđeni bonusi ili druga davanja za poticanje savjesnih dostava ili viših stopa uspješnih dostava.

Međunarodna dostava pismena

74. Dostavljanje pismena strankama koje se nalaze u inostranstvu uglavnom se vrši preko diplomatskih kanala. U skladu sa ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a, dostavljanje pismena licima koja se nalaze u inostranstvu vrše se preko diplomatskih kanala, osim ako je drugačije propisano samim zakonom ili međunarodnim sporazumom²⁸. U pravilu, taj postupak se provodi putem Ministarstva pravde i/ili Ministarstva vanjskih poslova (sudovi → Ministarstvo pravde RS-a/FBiH → Ministarstvo pravde BiH → Ministarstvo vanjskih poslova). Kada je riječ o zemljama koje nisu potpisnice haških konvencija o dostavi i nemaju međunarodni bilateralni sporazum s BiH na snazi²⁹, zamolnice se šalju preko diplomatskih kanala, putem organa BiH zaduženog za vanjske poslove. Ako se dostavljanje pismena vrši građanima BiH koji se nalaze van zemlje, vrši se preko Pošta ili konzularnog/diplomatskog predstavništva BiH u stranoj zemlji.³⁰

75. Strankama koje se nalaze u inostranstvu i nemaju lokalnog advokata dostave se vrše putem lokalnog punomoćnika za primanje pismena. Stranka koja se nalazi u stranoj zemlji (bilo da je tužitelj ili tuženi) dužna je imenovati, već u svom inicijalnom aktu, punomoćnika za potrebe primanja pismena u BiH (Punomoćnik). Ako to ne učini, sud će odrediti razuman rok za vršenje takvog imenovanja. Ako tuženi ne imenuje Punomoćnika u tom roku, sud će imenovati Punomoćnika za tuženog. Tužitelj uplaćuje polog za Punomoćnika imenovanog od strane suda (ali propuštanje da to uradi za sobom ne povlači posljedice).

76. Svaka promjena adrese stranke/strankinog punomoćnika/Punomoćnika mora se prijaviti sudu. Stranke ili njihov punomoćnik dužne su obavijestiti sud o takvoj promjeni adrese. Ako se promjena ne prijavi sudu, sud će naložiti da se svako naredno dostavljanje pismena vrši putem oglasne table dok stranka ili njen punomoćnik ne obavijeste sud o njenoj novoj adresi. Pravilima parničnog postupka predviđene su novčane kazne za punomoćnike za primanje pismena koji propuste obavijestiti sud o takvoj promjeni adrese.³¹

Relevantni nalazi

Neadekvatno dostavljanje pismena kao ključni uzrok neefikasnih suđenja

²⁶ Član 409. ZPP-a FBiH i član 409. ZPP-a RS-a.

²⁷ Član 18. Zakona o poštama BiH, član 57. Zakona o poštanskim uslugama RS-a, član 44. Zakona o poštanskim uslugama FBiH.

²⁸ Prema javnom dostupnim informacijama, bilateralne konvencije o pravosudnoj saradnji zaključene su između BiH i 26 drugih zemalja. Informacije su dostupne na: <https://www.hcch.net/en/states/authorities/details3/?aid=762>.

²⁹ Zahtjevi za međunarodnom pravnom pomoći (uključujući dostavljanje pismena).

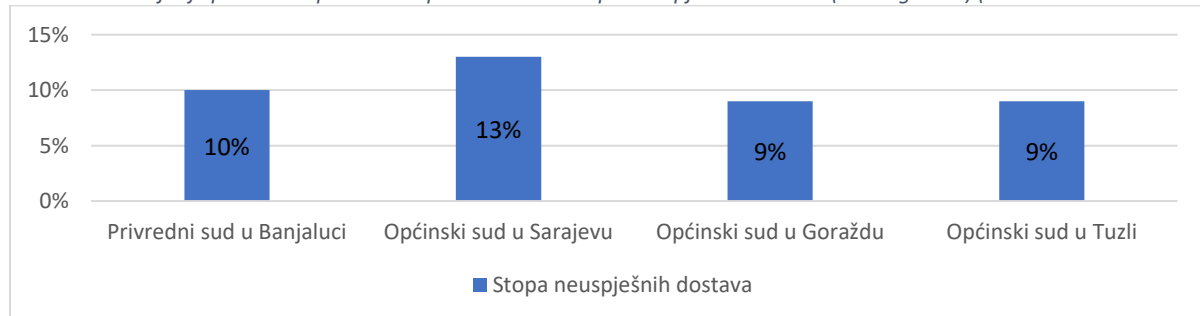
³⁰ Vidi čl. 338. i 418. ZPP-a FBiH i čl. 338. i 418. ZPP-a RS-a.

³¹ Za promjene adrese i dostavljanje pismena putem lokalnih punomoćnika, vidi čl. 352., 353. i 408. ZPP-s FBiH i čl. 352., 353. i 408. ZPP-a RS-a.

77. **Neadekvatno dostavljanje pismena smatra se jednom od ključnih prepreka efikasnom procesuiranju privrednih predmeta.** Prema informacijama dobijenim od većine sudova u BiH (sudije na privrednom referatu, predsjednici sudova, administrativno osoblje), ministarstava pravde i VSTV-a, nedostatno dostavljanje pismena smatra se vodećim uzrokom proceduralnih neefikasnosti u privrednim predmetima. U postojećim analizama efikasnosti sudova u BiH također je navedeno da nedostatak odgovarajućih dostava često dovodi do neefikasnosti u procesuiranju predmeta (odugovlačenja u dostavi, poništavanja prvostepenih presuda zbog nedostatne dostave, itd.)³². Konačno, mišljenja poslovne i pravne zajednice izražena kroz Anketu o utiscima pokazala su da više od 60% ispitanika smatra dostavljanje pismena u BiH uzrokom dugih sudskih postupaka.

78. **Statistički podaci o dostavljanju pismena potvrđuju da stope neuspješnih dostava u privrednim predmetima nisu zanemarive.** Radi ilustracije, između 2015. i 2017. godine, dostavljanje pismena za privredne predmete u dva ključna suda u zemlji bilo je neuspješno u gotovo 10% predmeta. U Privrednom sudu u Banjaluci bilo je neuspješno u blizu 10% predmeta godišnje, dok je u Općinskom sudu u Sarajevu, stopa nedostatnog dostavljanja pismena bila između 10% i 13% u toku trogodišnjeg razdoblja. Ovi podaci odnose se na pokušaje dostavljanja pismena u privrednim predmetima (PS) i privrednim predmetima male vrijednosti (Mals), naime, predmetima u kojima se većina sudskih pismena dostavlja privrednim društvima, tj. pravnim licima (predmeti između poslovnih subjekata). Smatra se da bi navedene stope bile puno veće kada bi uključivale privredne predmete u kojima se dostava treba vršiti fizičkim licima (predmeti između poslovnih subjekata i građana, kao što su radni sporovi, itd.).

Slika 3. Dostavljanje pismena u privrednim predmetima – stopa neuspješnih dostava (2015. godina) (izvor: statistika VSTV-a)

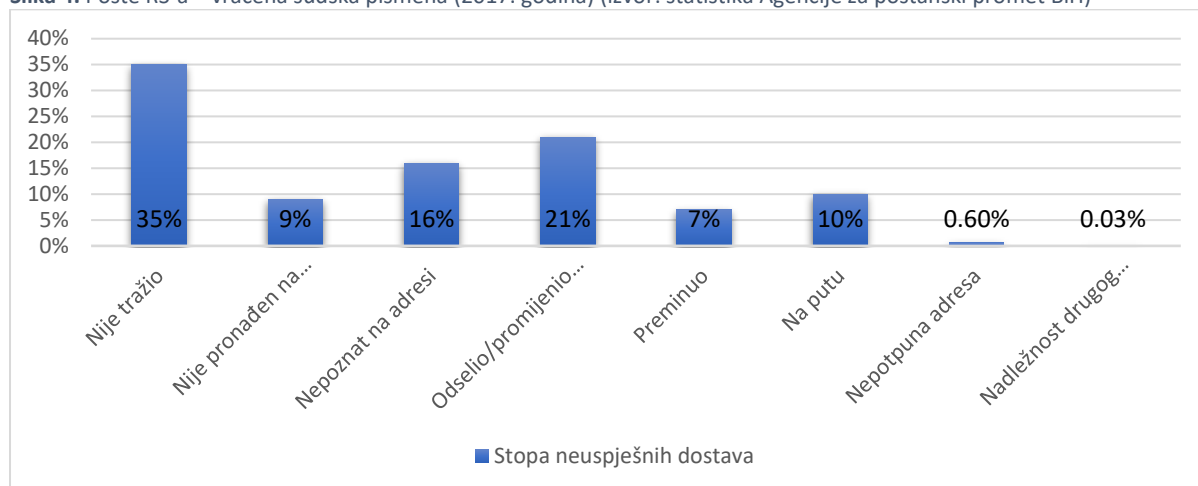
79. **Također, statistika za 2017. godinu sakupljena od strane Agencije za poštanski promet BiH³³ pokazuje da je 14% dostava zahtijevanih od strane sudova bilo neuspješno, od kojih je 35% sudskih pismena bilo vraćeno sudu s obaviješću “adresat nije tražio pismo”³⁴.** U 37% predmeta, dostava nije bila uspješna zato što je primalac bio nepoznat na adresi ili se odselio s adrese. U 19% predmeta, primalac nije pronađen na adresi ili je bio na putu.

³²Upravljanje sudskim postupcima, praktikum izrađen u okviru projekta financiranog od strane EU-a “Konsolidacija i daljnji razvoj pravosudnog komunikacionog i informacionog sistema”; Izvještaji izrađeni u okviru “Projekta smanjenja zaostataka u predmetima” i “Projekta poboljšanja efikasnosti pravosuđa”, koja je oba implementirao VSTV uz podršku Norveške i Švedske.

³³ Detaljna statistika dostupna je samo za Pošte RS-a.

³⁴ Obavijest “adresat nije tražio pismo” odnosi se na situacije kada adresat nije bio na adresi u vrijeme kada je pokušana dostava. U takvim slučajevima, javni poštanski operater ostavlja obavijest o dostavi u kojem je navedeno vrijeme i mjesto (lokacija pošte) za preuzimanje sudskog pismena. Ako adresat ne preuzme sudsku obavijest do navedenog roka i na navedenom mjestu, sudsko pismo vraća se sudu.

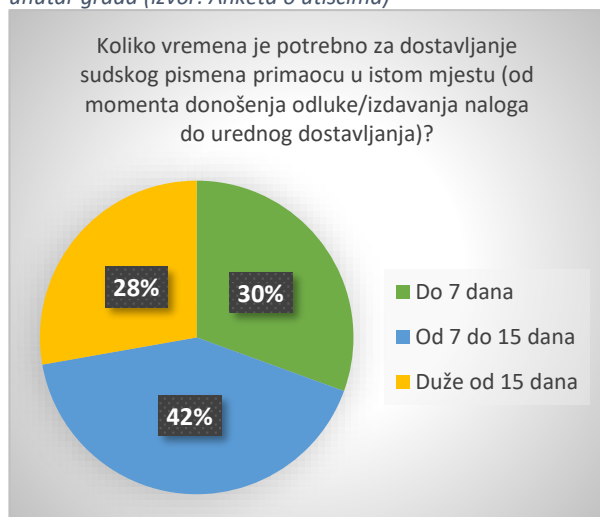
Slika 4. Pošte RS-a – vraćena sudska pismena (2017. godina) (izvor: statistika Agencije za poštanski promet BiH)

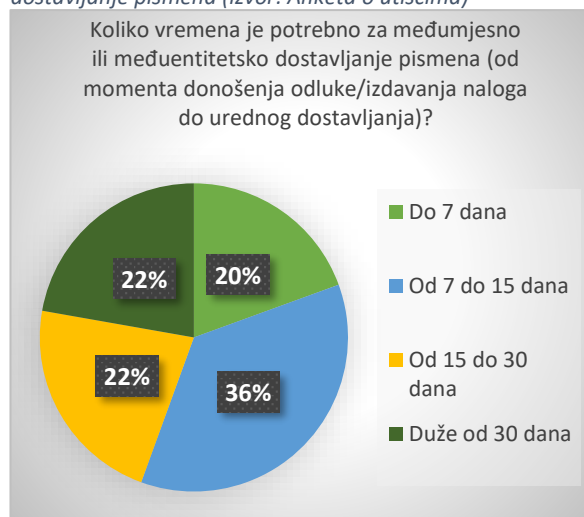
Potrebno vrijeme za dostavu sudskog pismena u BiH / inostranstvo

80. **Dostavljanje pismena u privrednim predmetima je sporo, može biti potrebno više od 15 dana za dostavljanje pismena unutar grada, te više od 30 dana za međumjesno/međuentitetsko dostavljanje pismena.** Prema većini mišljenja izraženih od strane učesnika Ankete o utiscima iz poslovne i pravne zajednice, za dostavu pismena unutar grada potrebno je više od 7 dana nakon što sudija naloži dostavljanje pismena, dok je, prema 28% ispitanika, za dostavu potrebno više od 15 dana. Kada je riječ o međumjesnom/međuentitetskom dostavljanju pismena, iskustva pokazuju da sudsko pismo stiže do primaoca u roku od 15 dana od datuma otpreme; međutim, neka iskustva (44%) pokazuju da se taj rok može protezati čak i duže (ponekad čak i dvostruko duže).

Slika 5. Potrebno vrijeme za dostavu sudskog pismena unutar grada (izvor: Anketa o utiscima)

Slika 6. Potrebno vrijeme za međumjesno ili međuentitetsko dostavljanje pismena (izvor: Anketa o utiscima)

81. **Međunarodna dostava pismena u privrednim predmetima je naročito spora jer su obično potrebni mjeseci, ako ne i godine, da se dostavi sudsko pismo van zemlje.** Dostava sudskih pismena u inostranstvo je presložena po zakonu, u zavisnosti od zemlje u kojoj se dostava treba izvršiti, može uključivati radnje više ministarstava i ambasada. Zbog značajnih odugovlačenja u međunarodnoj dostavi pismena, neke ključne radnje sudskog postupka se ne mogu izvršiti ili se odgađaju mjesecima ili čak godinama.

Okvir 1. – Dostavljanje pismena licima koja se nalaze u inostranstvu

U jednom predmetu koji je razmatrao Kantonalni sud u Sarajevu, bila je potrebna godina i po da se dođe do svjedoka koji se nalazio u Švedskoj. U drugom predmetu pred Okružnim privrednim sudom u Banjaluci, tužba nije dostavljena tuženom koji je živio u Ukrajini više od dvije godine³⁵.

Sudovi u BiH ne osiguravaju uvijek djelotvorno dostavljanje pismena u BiH na zahtjev stranih sudova. To ponekad rezultira mjerama odmazde stranih zemalja. Na primjer, Njemačka i Francuska često odbijaju pružiti bilo kakav vid pravne pomoći sudovima u BiH zato što sudovi u BiH ne osiguravaju adekvatno dostavljanje pismena na zahtjev njemačkih/francuskih sudova.

Rad poštanskih službenika

82. Neadekvatno dostavljanje pismena može se pripisati radu poštanskih službenika više nego radu sudskih dostavljača. Ukupna percepcija i iskustvo intervjuiranih sudija je da poštanski službenici ne vrše dostavljanje pismena u skladu s odgovarajućim pravilima parničnog postupka – npr. povratnice se ne popunjavaju pravilno od strane poštanskog službenika (nečitak potpis, bez datuma, nedostatni razlozi ili bez razloga neuspješne dostave). S druge strane, prema informacijama dobijenim od gotovo svih intervjuiranih sudija, sudske dostave putem sudskih dostavljača su puno efikasnije i ne izazivaju značajne probleme u praksi. Također, 65% učesnika u Anketi o utiscima izjavilo je da je dostavljanje pismena putem poštanskih službenika neefikasnije u poređenju sa dostavljanjem pismena putem sudskih dostavljača.

Okvir 2. – Dostavljanje pismena od strane poštanskih službenika – problemi u praksi

U privrednim predmetima se dešava da sud naloži dostavljanje tužbe privrednom društvu. Ipak, nakon dostave, na povratnici pošte stoji: *“Dostava nije izvršena, primalac preminuo”*.

Ponekad na nedopuštene prakse ukazuju primjeri kada se vraćaju otvorene koverta s oštećenim pečatima, s informacijom pošte: *“Dostava nije izvršena, primalac nije na adresi”*.

Ove i druge slične prakse daju povoda za sumnju da se radi o korupciji ili nedopuštenom uticaju u radu poštara. Bez efikasnog sistema praćenja i mehanizama za nagrađivanje/sankcioniranje, povećava se rizik da će poštari biti izloženi nedopuštenom uticaju i/ili da će sudjelovati u koruptivnim praksama u koordinaciji s adresatima.

83. Ipak, statistika sakupljena od strane Agencija za poštanski promet BiH pokazuje da sudovi jedva ikada podnose pritužbe o nekompetentnosti poštanskih službenika. Na 656.202 dostave u 2017. godini, Pošte RS-a zaprimile su samo 200 pritužbi na rad poštanskih službenika, od kojih je 95% proglašeno neosnovanim. Na 1.643.366 dostava, Pošte FBiH zaprimile su samo 56 zvaničnih pritužbi, od kojih je 90% odbijeno.

84. Neki sudovi smatraju da je nekompetentan rad poštanskih službenika prouzrokovan nedostacima u Smjernicama o dostavljanju pismena. Prema informacijama dobijenim od Pošta RS-a, neki sudovi su utvrdili da dostavljanje pismena koje se vrši u skladu sa Smjernicama ne zadovoljava neophodne standarde parničnog postupka, posebno u slučaju lične dostave. To je često slučaj kada se pismeno vraća sudu s obaviješću “nije tražio pismo”.

85. Javni poštanski operateri nemaju poticaj da vrše dostavljanje pismena u skladu s relevantnim pravilima, jer nema jasnih sankcija za kršenja. Ni poštanska pravila, ni pravila građanskog

³⁵ Informacije o sadašnjem statusu dostave nisu bile dostupne projektnom timu.

postupka ne predviđaju sankcije za poštanske službenike u slučaju kršenja pravila o dostavljanju pismena. U skladu sa ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH, sud nema ovlast sankcionirati ili uticati na poštanske službenike da dostavljaju sudska pismena u skladu s pravilima parničnog postupka o dostavljanju. Prema zakonima o poštama, sudovi, kao i svi drugi korisnici poštanskih usluga, imaju pravo zahtijevati naknadu štete u slučaju propusta pošta. Međutim, ti zahtjevi su samo novčane naknade i, kao takvi, nedostatni su za ispravljanje ozbiljnih proceduralnih neefikasnosti izazvanih neadekvatnim dostavljanjem pismena što je, u konačnici, na štetu stranaka u postupku. Također je upitno mogu li stranke/sudovi te u kojoj mjeri mogu pokretati zahtjeve za naknadu štete za propuste pošta (praćenje svakog slučaja nedostatne dostave i podnošenje zahtjeva za naknadu štete u propisanim rokovima teško je i zahtijeva mnogo vremena u većim sudovima).

86. U teoriji, ako poštanski službenici propuste izvršiti dostavljanje pismena u skladu s pravilima parničnog postupka, sudovi mogu zahtijevati od pošte besplatno ponavljanje dostavljanja pismena. Ova mogućnost, međutim, ima praktičnu vrijednost samo u manjim sudovima, jer postupak zahtijevanja besplatnog ponavljanja dostavljanja pismena zahtijeva mnogo vremena i dodatni angažman sudskog osoblja. Naime, ovaj postupak obično uključuje dostavu vraćenog pismena pošti zajedno sa zahtjevom za besplatno ponavljanje dostave te, ponekad u praksi, čak i sastanak sa poštom. U sudovima iz kojih se dostavlja više od 100 pismena dnevno, praktično je nemoguće ostvariti ovo pravo.

Ekskluzivnost poštanskih operatera u dostavljanju sudskih pismena

87. Neefikasno dostavljanje pismena može se djelimično pripisati monopolu pošte nad međumjesnom/međuentitetskom dostavljanju pismena. Ta isključivost uklanja svaki konkurentski pritisak na javne poštanske operatere, čime se smanjuje kvalitet poštanskih usluga uz istovremeno održavanje veoma visoke cijene za te usluge.³⁶

³⁶ O tome kako monopol utiče na kvalitet/cijenu poštanskih usluga i ponašanje javnih poštanskih operatera vidi: Robert J. Shapiro, *Kako američka pošta koristi svoje monopolske prihode i posebne privilegije za subvencioniranje svojih konkurentskih operacija*, Sonecon, oktobar/listopad 2015. godine, dostupno na: http://www.sonecon.com/docs/studies/Study_of_USPS_Subsidies_for_Its_Competitive_Operations-Robert_Shapiro-Sonecon-October_21_2015.pdf.

U 2005. godini objavljen je tender za dostavljanje pismena u Općinskom sudu u Živinicama i angažirana je privatna agencija "Parapost" za dostavu pismena tog suda. Usluge Paraposta obuhvaćale su cijelu teritoriju BiH.

Jedinična cijena koju je naplaćivao Parapost bila je 1,98 KM, u poređenju s 2,5 KM koju je naplaćivala pošta. Pošta je naplaćivala istu naknadu sudu, bez obzira na to je li sudsko pismeno bilo uredno dostavljeno ili nije, dok Parapost samo naplaćuje naknadu za uredno dostavljena pismena.

Ovo rješenje doprinijelo je većoj efikasnosti dostavljanja pismena, a stopa uspješnosti Paraposta bila je 100%.

U razdoblju od jula/srpnja do decembra/prosinca 2005. godine, Parapost je dostavio 10.769 sudskih pismena i naplatio ukupno 21.322 KM (dok bi pošta naplatila 26.922 KM za isti broj pismena). Ovo je dovelo do ušteda suda na polugodišnjem nivou u iznosu od 5.600 KM.

Ubrzo nakon što je objavljen tender za vršenje dostavljanja pismena, javni poštanski operateri pokrenuli su inicijativu za izmjene i dopune zakona o poštama i uvođenje ekskluzivnog prava pošte da vrši dostavljanje pismena.

88. Pošta aktivno nameće svoj status ekskluzivnosti i blokira sudove koji pokušaju angažirati druge pružatelje kurirskih usluga. Nakon uvođenja ekskluzivnosti, poštanski operateri počeli su podnositi tužbe protiv sudova koji su pokušali uspostaviti svoju sopstvenu službu za dostavu (tj. koristiti sudske dostavljače). Samo kroz aktivne napore i angažman Ministarstva komunikacija i prometa BiH i drugih nadležnih institucija dogovoreno je da će se angažman sudskih dostavljača tolerirati. Ovaj aranžman je u skladu sa poštanskim propisima, ali je u suprotnosti s pravilima parničnog postupka. Dostava pismena preko bilo kakve kurirske službe osim javnih poštanskih operatera ili sudskih dostavljača ne tolerira se u praksi.

Nemar stranaka u pogledu dostavljanja pismena

89. Do nedostatnog dostavljanja pismena ponekad dolazi zbog propusta stranaka da obavijeste sud o promjeni adrese / zatvaranju poslovnog subjekta, ili njihovog svjesnog izbjegavanja dostave. Privredna društva često ne posluju tamo gdje su registrirana, što sprečava efikasnu dostavu sudskih pismena na njihovu tačnu adresu.³⁷ Također, mnoštvo privrednih društava postoji u registru, ali u praksi ne posluje. Ta takozvana 'neaktivna' privredna društva ne mogu se naći na registriranim adresama jer su davno prestala poslovati. Privredna društva često pribjegavaju poslovanju van registriranog sjedišta upravo radi izbjegavanja dostave. Za slučajeve kada je evidentno da stranke (naročito tuženi) izbjegavaju dostavljanje pismena, neki sudovi koriste sudsku policiju kao krajnje sredstvo za dostavu sudskih obavijesti, iako to pravo sudova nije utvrđeno pravilima parničnog postupka.

90. Nedostatno dostavljanje pismena ponekad izaziva propuštanje tužitelja da dâ polog za lokalnog Punomoćnika tuženog, u slučajevima međunarodne dostave pismena. Trenutno, sudije rijetko imenuju lokalne punomoćnike za primanje sudskih obavijesti za stranke sa sjedištem u inostranstvu jer je taj postupak skup i dugotrajan. Tužitelj često propušta uplatiti polog za imenovanje Punomoćnika, dok ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH nisu predviđene bilo kakve posljedice za propuštanje vršenja tih uplata.

³⁷ Prema informacijama dobijenim od Predsjednika Privrednog suda u Istočnom Sarajevu, cca 50 privrednih društava navelo je istu adresu kao svoje sjedište, ali je inspekcija pokazala da na toj adresi u stvari ne postoje nikakvi poslovni prostori, već samo stambena zgrada.

Oklijevanje sudova da osiguraju efikasno dostavljanje pismena

91. **Sudovi ponekad oklijevaju osigurati odgovornije dostavljanje pismena.** Sudije ponavljaju dostavljanje pismena nekoliko puta (bilo preko pošte ili putem sudskih dostavljača) umjesto korištenja mogućnosti dostave strankama putem oglasne table smještene u prostorijama suda. Kao što je gore navedeno u slučaju tuženih koji se nalaze u inostranstvu, sudije rijetko (ako ikada) imenuju lokalnog punomoćnika za primanje pismena (ili oklijevaju reagirati ako tužitelj propusti dati polog za takvo imenovanje).

92. **Prema Ministarstvu pravde BiH, cca 10% zamolnica je nepotpuno i mora se slati nazad sudovima na ispravku.** Dostava pismena van zemlje složen je proces. Zahtjevi su često veoma tehnički i razlikuju se u zavisnosti od zemlje. Slično tome, sudijama ponekad nedostaju informacije o tome kako da adekvatno izvrše dostavljanje pismena van zemlje. To izaziva dodatna odugovlačenja postupka, jer se takvi zahtjevi moraju mijenjati/dopunjavati prije slanja van zemlje.

Nema digitalizacije dostavljanja pismena

93. **Praćenje dostava trenutno nije u upotrebi kada je u pitanju dostava pismena.** Poštanski operateri RS-a i FBiH potvrdili su da su elektronsko praćenje i ažuriranje statusa u realnom vremenu od strane predsjednika sudova i sudija za svaku obavijest tehnički izvodljivi, ali da se ova mogućnost ne koristi u praksi. Omogućavanje praćenja umnogome bi pojednostavilo sudovima praćenje dostava i prikupljanje podataka o kvalitetu i brzini dostava, te bi stoga ojačalo kontrolu i nadzor nad dostavom koju vrše pojedinačni poštanski službenici.

94. **Ne postoje E-knjige za dostavljanje pismena, dok se sudovi previše oslanjaju na povratnice.** Povratnice su zapisi koji se vraćaju sudovima nakon pokušane dostave. Ti zapisi se koriste kao potvrda toga je li dostava bila uspješna i ako nije, zašto nije. Povratnice se trebaju skenirati i pratiti u CMS-u. Međutim, rukovodioci sudova se ne pridržavaju strogo ove prakse (sudije tvrde da su podaci u CMS-u o dostavljanju pismena netačni / nepotpuni). Budući da je povratnica samo krhki komad papira koji se može lako izgubiti ili oštetiti, nedostatak informacija o praćenju može omesti cijelu dostavu i rezultirati ponavljanjem dostava i odugovlačenjima.

Preporuke i naredni koraci

Izmjene i dopune zakona o poštama radi unapređenja pravila o dostavljanju pismena

95. **Dugoročno se mogu razmotriti izmjene i dopune Zakona o poštama BiH i zakona o poštanskim uslugama FBiH i RS-a radi ukidanja monopola javnih poštanskih operatera nad dostavljanjem pismena i daljnje liberalizacije poštanskog tržišta.** Preporučljivo je ukinuti ekskluzivnost u pogledu kako rezerviranih prava javnih poštanskih operatera da dostavljaju: (i) pismena u sudskim/upravnim postupcima; i (ii) pisma težine do 1000 g (dakle uključujući gotovo sva sudska pismena).³⁸ Nadalje, može se razmotriti smanjenje cjenovnih pragova za kurirske usluge kako

³⁸ Napominjemo da je u Direktivi 2008/6/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 20. februara/veljače 2008. godine o izmjeni Direktive 97/67/EZ u pogledu potpunog postizanja unutrašnjeg tržišta poštanskih usluga u Zajednici utvrđeno sljedeće: “[u] svjetlu izvršenih studija i s ciljem otvaranja svih mogućnosti unutrašnjeg tržišta poštanskih usluga, potrebno je prekinuti korištenje rezerviranog područja i posebnih prava kao načina osiguravanja financiranja univerzalne usluge”. 1. januara/siječnja 2006. godine prag težine područja koje se može rezervirati u okviru poštanskih usluga EZ-a smanjen je sa 100 grama na 50 grama. Cjenovni prag koji se također mora ispuniti da bi pošta bila unutar područja koje se može rezervirati smanjen je sa trostruke na dvoipostruku standardnu cijenu osnovnih stavki prioritetne pošte. U Srbiji, koja je kandidat za pristupanje EU-u, prag težine područja koje se može rezervirati je 350 grama, dok je cjenovni prag peterostruka standardna cijena osnovnih stavki prioritetne pošte. Hrvatska je potpuno ukinula rezervirane poštanske usluge.

bi se osigurala konkurentnost privatnih poštanskih operatera *vis-à-vis* pošte. Trenutno se kurirske usluge nalaze van opsega rezerviranih usluga za javne operatere, ali samo ako je cijena koja se naplaćuje za takve usluge barem 10 puta veća od redovne poštanske cijene. S obzirom na to da je ukidanje poštanske ekskluzivnosti političko pitanje s efektima koji sežu izvan dostavljanja pismena, donosioci politika mogu razmotriti procjenu ekonomskih implikacija ove mjere (između ostalog, uticaj na radna mjesta i rast) te, prema potrebi, izraditi mjere socijalne zaštite za ublažavanje radi upravljanja utvrđenim rizicima. Zbog složenosti i očekivanog uticaja ove regulatorne izmjene na postojeća prava javnih poštanskih operatera, nije vjerovatno da će se ova izmjena implementirati prije pristupanja BiH EU-u te se, kao takva, može postaviti kao dugoročni cilj. Ono što se može uraditi sada, budući da je novi Zakon o poštama u izradi, je da se u njega ugrade odredbe kojim će se ukinuti rezervirana prava javnih poštanskih operatera, ali s odgođenim datumom provedbe (npr. od momenta pristupanja EU-u ili čak i u ranijoj fazi). Time će se osigurati otvaranje tržišta za poštanske usluge već u momentu pristupanja, bez čekanja na donošenje novih akata o poštanskim operaterima / poštanskim uslugama nakon pristupanja. Može se razmotriti ukidanje ovog rezerviranog prava (tj. prava na dostavu sudskih/upravnih pismena) čak i prije pristupanja EU-u.

Okvir 4. – Komparativni primjeri – dostavljanje pismena

U **Austriji** dostavu pismena u načelu vrše pošta, neki drugi pružatelj univerzalnih usluga ili sudski dostavljači. Dostava sudskih pismena može se također vršiti putem upravnika imenovanog od strane suda, putem javne obavijesti, posebnog sistema za elektronsku pravnu korespondenciju (*Elektronischer Rechtsverkehr*) ili servisa za elektronsku dostavu u skladu s odredbama Zakona o dostavi pismena. U slučaju neuspjelog pokušaja dostave, primalac se informira da je pismeno deponovano za preuzimanje putem obavijesti o deponovanju (koja se stavlja u poštansko sanduče ili se pribija na ulazna vrata). Ako adresat ili zamjenski primalac odbije potvrditi prijem pismena bez valjanog pravnog osnova za to, pismeno se ostavlja na mjestu dostave ili se, ako to nije moguće, deponuje bez ikakve pismene obavijesti. Čin ostavljanja ili deponovanja pismena daje pravno dejstvo dostavi.³⁹

U **Njemačkoj**, kad god se pismena dostavljaju na inicijativu suda, njih uvijek dostavlja pisarnica suda koja ima pravo odabrati način dostave prema svojoj najboljoj procjeni. Postoje sljedeće mogućnosti: dostava advokatu u zamjenu za potvrdu o prijemu, dostava jednog advokata drugom advokatu, poštanska dostava sudskih pismena (najčešće), ili dostava putem sudskih dostavljača. U slučaju neuspješne dostave, primalac se obavještava da su pismena deponovana za preuzimanje putem obavijesti o deponovanju (koja se stavlja u poštansko sanduče). U slučaju neopravdanog odbijanja prijema pismena, pismeno će se ostaviti na mjestu dostave, ili će se, ako to nije moguće, vratiti sudu.⁴⁰

U **Hrvatskoj** se pismena mogu dostavljati poštom, sudskim dostavljačem ili drugim zaposlenikom suda, preko nadležnog upravnog organa ili javnog bilježnika, ili u prostorijama suda; alternativno, dostava se može vršiti putem elektronske pošte u skladu sa posebnim propisima.⁴¹ U slučajevima kada obje stranke zastupaju advokati, sud može naložiti punomoćnicima stranaka da podneske šalju direktno jedni drugima.⁴² Ako adresat odbije prihvatiti dostavu, to će se evidentirati na povratnici te će se potom smatrati da je pismeno dostavljeno.⁴³

96. Sporazumi o pružanju usluga između sudova i poštanskih operatera mogu se postići radi uvođenja građanskopravnih sankcija za poštanske operatere u slučaju neadekvatne dostave (pravo sudova na ugovorne kazne, besplatno ponavljanje dostave, povrat naknade) i bonusa za pozitivan

³⁹ Izvor: https://e-justice.europa.eu/content_service_of_documents-371-at-en.do?member=1.

⁴⁰ Izvor: https://e-justice.europa.eu/content_service_of_documents-371-de-en.do?member=1.

⁴¹ Član 133. ZPP-a (hrvatski Zakon o parničnom postupku).

⁴² Član 133.c ZPP-a.

⁴³ Stav 3. člana 149. ZPP-a.

učinak poštanskih operatera.⁴⁴ Nakon omogućavanja potpunog elektronskog praćenja dostava, čime će se pružiti lak pristup podacima o radu poštanskih službenika, ugovorne kazne u korist sudova i bonusi za pozitivan učinak u korist poštanskih operatera dat će veće poticaje poštanskim operaterima da osiguraju adekvatnu dostavu sudskih pismena od strane svojih zaposlenika. Nadalje, bit će korisno da se u sporazumu navede pravo sudova da zahtijevaju besplatno ponavljanje dostave ili povrat naknade.

97. **Smjernice o dostavljanju pismena mogu se izmijeniti i dopuniti radi rješavanja problema koji se ponavljaju u praksi, naročito problema u vezi s obavijestima “adresat nije tražio pismo”.** Agencija za poštanski promet BiH može, zajedno sa sudovima i javnim poštanskim operaterima, izmijeniti i dopuniti smjernice kako bi ih učinila više orijentiranim na praksu i olakšala rad poštanskih službenika. Smjericama se može detaljnije urediti lična dostava radi zadovoljavanja standarda parničnog postupka i izbjegavanja neizvjesnosti u praksi. Konačno, Smjericama se mogu uvesti pravila za vođenje evidencije o neuspješnim dostavama od strane pošte. Kao alternativa gore navedenom sporazumu o poslovnoj saradnji, u Smjericama se može podrobnije odrediti pravo sudova da zahtijevaju besplatno ponavljanje dostave te uvesti pravo na povrat naknade.

98. **Internim aktima javnih poštanskih operatera mogu se predvidjeti posebna pravila o disciplinskim mjerama protiv poštanskih službenika za neadekvatno dostavljanje pismena i bonusima za pozitivan učinak, kao i unaprijediti nadzor nad radom poštara, naročito nakon omogućavanja potpunog elektronskog praćenja.** Disciplinske mjere u slučaju ponavljanja neadekvatnog dostavljanja pismena (naročito ako su sudovi ukazali na tu neadekvatnost), s jedne strane, i program bonusa po učinku, s druge strane, potaknut će poštanske službenike na profesionalnije vršenje dostava. Da bi se utvrdili tačni modaliteti ovih poticaja može se provesti bihevioralni ekonomski eksperiment. Da bi se dodatno poboljšala transparentnost, javni poštanski operateri mogu se obavezati da redovno obavještavaju sudove o sankcijama izrečenim poštanskim službenicima za nedostavljanje pismena u skladu s pravilima parničnog postupka.

Izmjene i dopune zakona o parničnom postupku radi unapređenja pravila o dostavljanju pismena

Domaća dostava pismena

99. **Model dostave “jednom dostavljeno, uvijek dostavljeno” može se uvesti u ZPP RS-a i ZPP FBiH.** Tim modelom smanjit će se broj puta koliko je dostava potrebna nakon urednog obavještanja stranaka/ostalnih učesnika u postupku o postupku / njihovog sudjelovanja u postupku, čime će se destimulirati od sudjelovanja u praksama kojima će ometati ili odugovlačiti dostavljanje pismena. Kao takva, stranka kojoj je jednom uredno dostavljeno sudsko pismo podlijegat će strožijim pravilima o dostavljanju u budućnosti (npr. takvoj stranci treba se naložiti da obavijesti sud o odsustvu s adrese u trajanju dužem od 15 dana).

100. **ZPP RS-a i ZPP FBiH mogu se izmijeniti i dopuniti radi uvođenja novčanih kazni za stranke čija adresa ne odgovara podacima u sudskom registru/Agenciji za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka BiH.** Postojeći regulatorni okvir kojim je uređen status fizičkih i pravnih lica u BiH predviđa novčane kazne za neobavještanje nadležnih organa o promjeni ličnih/poslovnih podataka (uključujući adresu/sjedište); međutim, te odredbe se rijetko (ako ikad) primjenjuju. Kada bi sudije bile u stanju direktno izricati kazne strankama čija stvarna adresa je drugačija od njihove registrirane adrese (ili koje posluju van njihovog registriranog sjedišta), to bi potaklo poduzetnike/privredna društva da blagovremeno obavještavaju nadležne organe o svim promjenama registriranih podataka. Alternativno, sudije bi mogle obavijestiti sud koji vodi

⁴⁴ Strane mogu razmotriti uključivanje u njihov sporazum standardnih odredbi iz aranžmana o zajedničkim uslugama / okvirnih sporazuma o nabavkama.

registar/Agenciju za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka BiH o propuštanju stranke da prijavi promjene registriranih podataka, te zahtijevati izricanje kazni toj stranci.

101. **Mogu se razmotriti dugoročne izmjene i dopune ZPP-a RS-a i ZPP-a FBiH radi omogućavanja elektronskog vršenja dostavljanja pismena, u skladu sa posebnim propisima.** Elektronskim dostavljanjem pismena omogućavaju se značajne uštede kako vremena, tako i sredstava, obezbjeđuje se jasna potvrda prijema i smanjuje se rizik od bilo kakvog nedopuštenog uticaja na dostavu. Ovaj način dostave naročito je pogodan za privredne predmete u kojima su stranke pravna lica koja možda već imaju adrese elektronske pošte te, u nekim slučajevima, čak i kvalificirane elektronske potpise. Prema izvještajima o lakoći poslovanja, elektronsko dostavljanje pismena je dobrodošao napor i doprinosi efikasnosti sudskog postupka. Da bi se omogućilo elektronsko dostavljanje pismena, moraju se prepoznati ključni faktori koji omogućuju elektronsko poslovanje (tj. zakonom se mora dati neophodno pravno dejstvo elektronskoj identifikaciji, elektronskim pismenima, elektronskim potpisima i elektronskim sudskim dostavama). Nadalje, da bi implementacija pravila bila moguća mora se razviti dobro konstruiran postupak elektronskog potpisa, podržan odgovarajućim tehnologijama i djelotvornim metodama autentifikacije (ili verifikacije) stvarnog identiteta lica koja potpisuju pismeno. Budući da je regulativa o elektronskom poslovanju u BiH još uvijek u izradi, elektronsko dostavljanje pismena može se postaviti kao dugoročni cilj.

Okvir 5. – Komparativni primjeri elektronskog dostavljanja pismena

U **Austriji** postoji poseban sistem za elektronsku dostavu pismena od strane sudova koji se zove sistem *Elektronischer Rechtsverkehr* (elektronske pravne korespondencije) ili ERV. Između ostalih, lica koja su dužna sudjelovati u ovom sistemu su advokati i branitelj, notari, kreditne i finansijske institucije, državno odvjetništvo pri Ministarstvu financija i advokatske komore. I drugi ljudi mogu sudjelovati u ovom sistemu, ali nisu obavezni.

U slučajevima kada se dostava vrši korištenjem ERV-a, smatra se da su elektronski poslana pismena dostavljena na radni dan odmah po njihovom dolasku u elektronsku domenu adresata.

Alternativno, dostavljanje pismena može se također vršiti putem usluge elektronske dostave u skladu s odredbama Zakona o dostavi pismena (odjeljak 89.a(3) Zakona o organizaciji sudova, u vezi s odjeljkom 28. i narednim odjeljcima austrijskog Zakona o dostavi pismena).⁴⁵

U **Njemačkoj** se sudska pismena također mogu dostavljati elektronski. U svrhu elektronskog prenosa, legitiman elektronski potpis mora se priložiti pismenu, a pismeno mora biti zaštićeno od neovlaštenog pristupa trećih lica. Svaki advokat, notar, sudski izvršitelj, porezni savjetnik, kao i javnopravni organ, tijelo ili institucija dužni su primiti elektronski dostavljena pismena. Pismena se mogu elektronski dostavljati drugim strankama u postupku samo ako su izričito pristale na prenos elektronskih pismena. Prenos pismena može se također vršiti korištenjem De-Mail sigurnog sistema elektronske pošte.⁴⁶

102. **Može se organizirati sastanak između poštanskih operatera i sudova radi razmatranja daljnjih izmjena i dopuna pravila parničnog postupka o dostavljanju pismena.** Na primjer, ovim dopunama može se osigurati: (i) usklađenost smjernica po kojima poštanski službenici postupaju sa ZPP-om RS-a/ZPP-om FBiH, posebno u slučajevima “adresat nije tražio pismeno”; (ii) uzimanje u obzir u pravilima o dostavljanju pismena stvarnog stanja i onoga što pošтари mogu stvarno uraditi na terenu; i (iii) unapređenje pravila o povratnici radi osiguravanja jednostavnog praćenja dostava i omogućavanja korištenja e-zapisa nakon omogućavanja potpunog elektronskog praćenja dostava.

⁴⁵ Izvor: https://e-justice.europa.eu/content_service_of_documents-371-at-en.do?member=1.

⁴⁶ Izvor: https://e-justice.europa.eu/content_service_of_documents-371-de-en.do?member=1.

Međunarodna dostava pismena

103. **ZPP RS-a i ZPP FBiH mogu se izmijeniti i dopuniti radi predviđanja odbacivanja tužbe u slučaju propuštanja tužitelja da uplati polog za lokalnog Punomoćnika tuženog.**⁴⁷ Sudije na privrednom referatu u Općinskom sudu u Mostaru već odbacuju tužbe u slučajevima kada tužitelji ne uplate polog za lokalnog Punomoćnika tuženog (iako pravila parničnog postupka ne kažu ništa o tom pitanju) te, kao takvi, izbjegavaju odugovlačenja procesuiranja predmeta unedogled. Praktično, ovim sankcijama će se poboljšati disciplina na strani tužitelja i osigurati proceduralna efikasnost.

104. **ZPP RS-a i ZPP FBiH mogu se izmijeniti i dopuniti radi omogućavanja direktne međunarodne dostave pismena osim ako je međunarodnim sporazumima drukčije utvrđeno.** ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a može se predvidjeti direktno vršenje dostavljanja pismena stranci u inostranstvu osim ako se nekim postojećim međunarodnim sporazumom izričito zahtijeva dostavljanje pismena preko diplomatskih ili drugih kanala. Ovim rješenjem dalo bi se pravno dejstvo praksama koje sudije već primjenjuju.

105. **ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a mogu se zadužiti tužitelji za prevođenje tužbe koja se dostavlja u inostranstvo.** Tužitelj se može obavezati da, već prilikom podnošenja tužbe, sudu dostavi njen prevod na jezik zemlje u kojoj se nalazi tuženi (ovo neki sudovi već zahtijevaju od tužitelja). Ovo ne treba biti obaveza suda, naročito ne u privrednim predmetima.⁴⁸

Organiziranje edukacija radi osiguravanja odgovornijeg dostavljanja pismena

106. **Pohađanje redovnih i periodičnih edukacija o vršenju dostavljanja pismena bit će izuzetno korisno za poštanske službenike; tim edukacijama mogu također prisustvovati sudski dostavljači.** Općenito, iskustvo pokazuje da edukacije doprinose odgovornijem radu poštanskih službenika i sprečavaju bespotrebna odugovlačenja. Novozaposleni poštanski službenici mogli bi pohađati edukacije odmah po započinjanju radnog odnosa. Potencijalno u saradnji sa centrima za edukaciju FBiH i RS-a, mogla bi se dalje razmotriti implementacija ovih edukacija.

107. **Prisustvovanje edukacijama iz međunarodne dostave pismena također će biti korisno za sudije i/ili ostalo sudsko osoblje (saradnici ili stručni saradnici).** Ove edukacije mogu se organizirati periodično radi informiranja sudija i/ili ostalog sudskog osoblja (saradnici ili stručni saradnici zaduženi za međunarodnu pravnu pomoć u sudovima) o svim raspoloživim opcijama za vršenje dostavljanja pismena *vis-à-vis* drugih zemalja. Neki multilateralni i bilateralni sporazumi dopuštaju direktno dostavljanje pismena; međutim, ostali zahtijevaju vršenje dostava preko diplomatskih kanala. Ove edukacije smanjit će broj nepotpunih zahtjeva za dostavljanje pismena koji se dostavljaju ministarstvima pravde. Nadalje, lica koja su zadužena za međunarodnu pravnu pomoć u ministarstvima pravde RS-a i FBiH mogu također prisustvovati ovim edukacijama kako bi bila u stanju blagovremeno reagirati na nepotpune zamolnice, tj. prije nego što dođu do Ministarstva pravde BiH.

108. **Određivanje jednog sudskog saradnika po sudu koji će biti zadužen za međunarodnu pravnu pomoć povećat će efikasnost dostava; čak i više ako se to određeno lice bude periodično educiralo.** Bit će optimalno za svaki sud da ima određenog sudskog saradnika kome je dodijeljena međunarodna pravna pomoć i koji pomaže sudijama u dostavljanju pismena. To lice će također pomno pratiti ispunjavanje zamolnica. Za sudove će biti korisno da imaju educiranog administrativnog službenika koji može pomoći sudijama da organiziraju neophodne prevode/druga tehnička pitanja u vezi s

⁴⁷ Ovo rješenje već je predviđeno članom 146. hrvatskog Zakona o parničnom postupku.

⁴⁸ Na primjer, Uredbom (EZ) br. 1393/2007 o dostavi, u državama članicama, sudskih i vansudskih pismena u građanskim ili privrednim stvarima predviđeno je da podnosilac zahtjeva snosi sve troškove prevođenja prije slanja pismena. Ako se pismeno pošalje bez pratećeg prevoda, adresat se obavještava da može odbiti da primi takvo pismo.

međunarodnom dostavom pismena. To lice treba biti u direktnoj komunikaciji s nadležnim licima iz resora pravde i vanjskih poslova, te se treba kontinuirano educirati za ta pitanja.

Unapređenje internih sistema za dostavljanje pismena

109. **Da bi se uskladio rad sudskih dostavljača širom zemlje i povećala njihova efikasnost, model Pravilnika za sudske dostavljače može se poboljšati i usvojiti od strane svih sudova s internim kurirskim službama.** Pravilnikom se mogu utvrditi posebna pravila o sankcijama i bonusima za učinak dostavljača (može se provesti biheioralni ekonomski eksperiment radi utvrđivanja tačnih modaliteta za takve poticaje) te se mogu izmijeniti 'sati dostave' dostavljača (npr. rad u smjenama). Nadalje, da bi se osigurala jedinstvena primjena pravila na sve sudske dostavljače, Pravilnik se može učiniti obaveznim za sve sudove (npr. odredbe o angažiranju sudskih dostavljača mogu se uključiti u Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH ili Pravilnik za sudske dostavljače mogu donijeti nadležna ministarstva pravde).

Uvođenje praćenja / nadzora efikasnosti dostavljanja pismena

110. **Može se omogućiti elektronsko praćenje pismena koja se dostavljaju i uvesti E-knjiga povratnica; za sudove će biti optimalno da imaju puni pristup podacima o praćenju.** Povratnice se mogu obilježiti barkodom, a broj barkoda može se povezati sa brojem predmeta, kako bi se efikasno pratio status dostava i stope uspješnosti. Time će se ubrzati dostave, omogućiti tačno i blagovremeno praćenje poslanih pismena, te će se olakšati sakupljanje podataka o neuspješnim dostavama. Unapređenim praćenjem dostavljanja pismena i razloga neuspješnih dostava smanjit će se rizik od korupcije i nedopuštenog uticaja na poštare. Za sudove će biti korisno da imaju potpune informacije o takvom praćenju. Interno, administrativno osoblje u sudovima može se zadužiti za praćenje postupka dostave i obavještanje sudija o problemima sa dostavama u njihovim predmetima.

111. **CMS se može unaprijediti radi boljeg praćenja dostavljanja pismena u sudovima.** U njemu se mogu uvesti različite oznake za dostavljanje pismena putem poštanskih službenika/sudskih dostavljača, i padajuća lista razloga neuspješne dostave. Time će se obezbijediti potpuniji statistički podaci o dostavljanju pismena. Također će se omogućiti predsjednicima sudova da lako prate dostavljanje pismena u sudu, te da blagovremeno reagiraju na sve neefikasnosti *vis-à-vis* javnih poštanskih operatera. Te funkcionalnosti mogu se dodatno unaprijediti uvođenjem e-knjige i e-praćenja dostava.

112. **Bit će optimalno da se E-knjiga dostavljanja pismena poveže sa CMS-om.** Time će se dodatno poboljšati efikasnost praćenja te će se omogućiti automatsko sakupljanje podataka o neuspješnim dostavama. Ova funkcionalnost iziskivat će povezivanje CMS-a sa poštanskim informacionim sistemima putem neke platforme web servisa. Prvi korak bit će potpisivanje Memoranduma o razumijevanju između VSTV-a i pošta radi definiranja opsega razmjene podataka. Drugi korak bit će izrada funkcionalne specifikacije za unapređenje CMS-a i platformu web servisa. Treći korak je programiranje i implementacija. Zbog internog programiranja funkcionalnosti CMS-a, posebnu pažnju je potrebno obratiti na osiguravanje dostatnih programerskih resursa za ovaj zadatak.

113. **Kako bi pratili rad poštanskih službenika, sudovi mogu provoditi redovne interne analize dostavljanja pismena u sudskim predmetima i obavještavati poštu o problemima koji se ponavljaju.** Na primjer, Općinski sud u Tuzli redovno saziva opća zasjedanja i analizira vršenje dostavljanja pismena u svojim sudskim predmetima. Tim zasjedanjima obezbjeđuju se pronicljive informacije o neefikasnostima sistema u vezi sa dostavljanjem pismena, čime se omogućava predsjedniku suda da potom održava povremene sastanke s rukovodiocima pošta radi rješavanja problema koji se

ponavljaju. Sastanci na ovom nivou već su donijeli pozitivne rezultate. Ovo je također zabilježeno i u Okružnom privrednom sudu u Doboju, i čini se da je povećalo odgovornost u ponašanju poštara.

Povećanje efikasnosti međunarodne dostave pismena

114. **Prema informacijama dostavljenim od strane Ministarstva pravde BiH, može se razmotriti ubrzavanje postupaka sklapanja bilateralnih sporazuma između BiH i Katara, Kuvajta, Saudijske Arabije i Ukrajine.** Postoje aktivnosti na zaključenju sporazuma s nabrojanim zemljama radi olakšavanja međunarodne pravne pomoći između njih i BiH. Prema informacijama dobijenim od Ministarstva pravde BiH, bez uspostavljanja ovih sporazuma međunarodna dostava pismena je složena *vis-à-vis* ovih zemalja i mora se vršiti preko Ministarstva vanjskih poslova (pored Ministarstva pravde).

Bolja upotreba postojećih alata za efikasno dostavljanje pismena

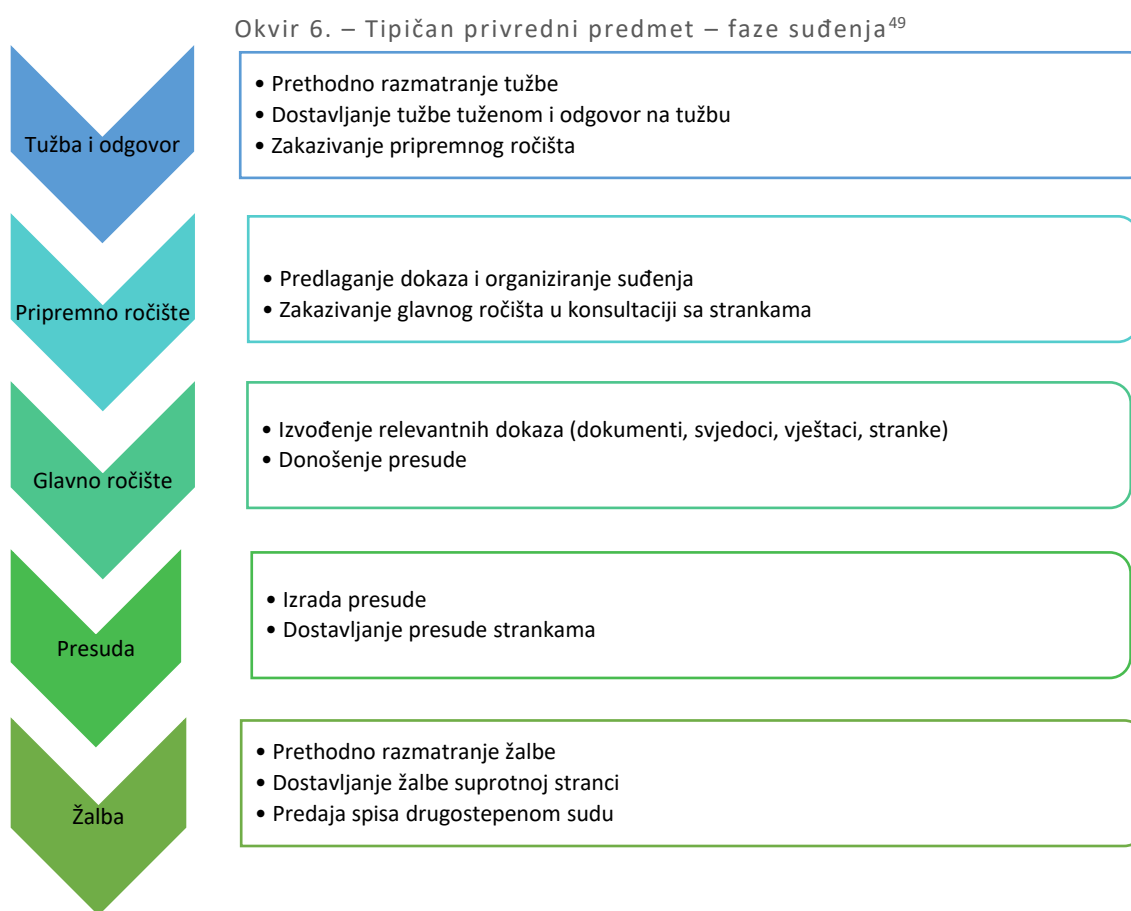
115. **Kako bi potakle odgovorno ponašanje učesnika u sudskom postupku, sudije mogu češće sankcionirati lokalne punomoćnike za primanje pismena za neobavješćavanje o promjeni adrese, te stranke za izbjegavanje sudskih dostava, kao i svako drugo lice koje sprečava ili ometa vršenje dostavljanja pismena.** I ZPP FBiH i ZPP RS-a su jasni po pitanju ovlasti sudija da sankcioniraju lokalne punomoćnike za primanje pismena za sve promjene adrese bez obavješćavanja suda, kao i stranke za izbjegavanje dostavljanja pismena. Sudovi mogu iskoristiti ovu mogućnost da poboljšaju procesnu disciplinu ovih učesnika u suđenju.

116. **Predsjednici sudova mogu pratiti efikasnost dostavljanja pismena.** Trenutno, CMS omogućava predsjednicima sudova da prate da li sudije primjenjuju odredbe o dostavljanju pismena kako su propisane, budući da im omogućava da vide da li je dostavljanje pismena uredno izvršeno, te da li su sankcije izrečene učesnicima suđenja za neprijavljeno dostavljanje pismena, itd. Predsjednici sudova bi mogli češće koristiti ovu funkcionalnost. Predsjednici sudova mogu pratiti rad pojedinačnih sudija vršenjem uvida u predmete u CMS-u po principu uzorka.

Ročišta i odgode

Pravni okvir i zahtjevi sudskog postupka

117. I u RS-u i u FBiH, procesuiranje građanskih i privrednih predmeta podijeljeno je u nekoliko faza, s tim što su procesnim aktivnostima/radnjama jasno razgraničeni procesni koraci. Prvo, kada se tužba podnese, sud priprema predmet za postupak (razmatranjem tužbe, dostavljanjem tužbe tuženom, zaprimanjem odgovora tuženog, zakazivanjem pripremnog ročišta, odlučivanjem o dostavljenim dokazima, te zakazivanjem glavne rasprave). Nakon poduzimanja svih pripremnih radnji, sud održava glavno ročište (na kojem se izvode svi relevantni dokazi) te donosi presudu.

118. Postoje razlike između pravila ZPP-a FBiH i ZPP-a RS-a o odlaganju / odgodi ročišta, rokovima i drugim pitanjima povezanim s upravljanjem predmetima. ZPP RS-a sadrži skup odredbi o procesuiranju predmeta koje su primjenjive samo na privredne predmete.⁵⁰ ZPP-om FBiH, s druge strane, nisu uvedena posebna pravila za procesuiranje privrednih predmeta. Njime se samo predviđaju posebna pravila (uglavnom kraći rokovi) za radne sporove i sporove koji proizlaze iz mjenica i čekova.

119. Kako prema ZPP-om FBiH, tako i prema ZPP-om RS-a, sudije zakazuju jedno pripremnno i jedno glavno ročište po predmetu.⁵¹ Pripremnna ročišta trebaju se koristiti za koncentriranje dokaza

⁴⁹ Ovaj pregled ne uključuje vanredne pravne lijekove, već se samo odnosi na postupak do pravosnažne presude.

⁵⁰ Slično zakonodavno rješenje postoji u Zakonu o parničnom postupku Srbije i Zakonu o parničnom postupku Hrvatske.

⁵¹ Član 11. ZPP-a FBiH i član 11. ZPP-a RS-a.

na jednom mjestu u postupku, nakon čega glavna rasprava služi samo za preispitivanje sakupljenih dokaza i dovodi do donošenja presude. Isto tako, načelom br. 1 Vijeća Evrope (VE) predviđeno je da se postupak ne treba sastojati od više od dva ročišta: s tim što je prvo prethodno ročište pripreme prirode, a drugo se koristi za izvođenje dokaza, saslušavanje argumenata te, ako je moguće, donošenje presude.⁵²

Pripremno ročište

120. **I ZPP RS-a i ZPP FBiH sadrže pravila o pripremnim ročištima koja trebaju spriječiti odugovlačenja u fazi prije postupka pred sudom.** Njima su utvrđene sankcije za odsustvo stranaka sa ročišta te je predviđeno da se, u pravilu, svi dokazi i činjenice trebaju dostaviti/predložiti prije pripremnog ročišta:

- a. **Zakazivanje.** U skladu sa ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH, sud zakazuje pripremno ročište u konsultaciji sa strankama. Pripremno ročište održava se u roku od 30 (FBiH) / 15 (RS) dana od datuma (i) zaprimanja odgovora na tužbu, (ii) isteka roka za dostavljanje odgovora ili (iii) zaprimanja odgovora na protivtužbu. U hitnim predmetima u RS-u, sud može odlučiti da zakaže pripremno (ili glavno) ročište odmah nakon prethodnog razmatranja tužbe.
- b. **Obavezno ili ne.** U skladu sa ZPP-om FBiH, pripremno ročište je obavezno, osim ako sud utvrdi da nema spornih činjenica između stranaka ili da, zbog jednostavnosti predmeta, nije potrebno održavanje pripremnog ročišta. U skladu sa ZPP-om RS-a, međutim, pripremno ročište zakazuje se samo u slučaju ako sud utvrdi da će navedeno ročište, zbog složenosti predmeta i drugih okolnosti, doprinijeti bržem i efikasnijem rješavanju spora.⁵³
- c. **Činjenice i dokazi.**⁵⁴ Prilikom pozivanja na pripremno ročište, obje stranke se obavještavaju o obavezi dostavljanja svih činjenica na kojima zasnivaju svoje zahtjeve i predlaganja dokaza kojima potkrjepljuju te činjenice. Stranke su dužne dostaviti sve dokumente i predmete koje žele koristiti kao dokaze. Nove činjenice i dokazi mogu se dostavljati/predlagati u kasnijoj fazi, ali **samo** ako stranke dokažu da nisu bile u mogućnosti, bez svoje krivice, dostaviti/predložiti navedene činjenice/dokaze na pripremnom ročištu.
- d. **Priprema za glavno ročište.** Na pripremnom ročištu, sud odlučuje o tome koji dokazi će se izvoditi na glavnom ročištu. Sud može naknadno opozvati tu odluku. Sud će također odrediti rok u kojem imenovani vještak treba dostaviti njegovo ili njeno stručno mišljenje, uzimajući u obzir da se navedeno mišljenje mora dostaviti strankama najmanje 8 dana prije glavne rasprave.
- e. **Odsustvo.** Ako uredno pozvan tužitelj odsustvuje s pripremnog ročišta, smatrat će se da je tužba povučena. Ako uredno pozvan tuženi odsustvuje s pripremnog ročišta, ročište će se održati bez njega/nje.⁵⁵

Glavno ročište

⁵² Preporuka Vijeća Evrope br. R (84) 5 o načelima parničnog postupka koja imaju za cilj unapređenje funkcioniranja pravosuđa (načela VE-a) dostupna na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1> Dodatak načelima VE-a, str. 2.

⁵³ U načelu VE-a br. 4 navedeno je da sud treba, barem u prvom stepenu, biti ovlašten da odlučuje, s obzirom na narav predmeta, o tome treba li se koristiti pismeni ili usmeni postupak, ili kombinacija ta dva postupka, osim u slučajevima izričito propisanim zakonom.

⁵⁴ U načelu VE-a br. 5 navedeno je da se tužbeni zahtjevi, ograničenja ili odbrane stranaka te, u načelu, njihovi dokazi, trebaju dostaviti u najranijoj mogućoj fazi postupka a, u svakom slučaju, prije završetka prethodne faze, ako ona postoji.

⁵⁵ Za mjerodavna pravila o pripremnom ročištu, vidjeti čl. 75., 76., 77., 81., 82., 84. i 102. ZPP-a FBiH i čl. 75., 77., 81., 82., 84., 102. i 433. ZPP-a RS-a.

121. **ZPP-om RS i ZPP-om FBiH također je detaljno uređeno glavno ročište:**

- a. **Zakazivanje.** Glavno ročište održava se najkasnije u roku od 30 (FBiH) / 15 (RS) dana od datuma pripremnog ročišta. Nadalje, u RS-u se glavno ročište može zakazati putem elektronske pošte. U skladu s oba zakona, sud može odlučiti da će se glavno ročište održati odmah nakon pripremnog ročišta. U slučaju da se glavno ročište ne može završiti u jednom danu, zakazuje se dva ili tri uzastopna dana.
- b. **Odsustvo.** Ako tužitelj odsustvuje sa glavnog ročišta, smatrat će se da je tužba povučena. Ako tuženi odsustvuje sa glavnog ročišta, ročište će se održati u njegovoj odsutnosti. Sud može novčano kazniti svjedoke u slučaju odsustvovanja sa ročišta (uprkos urednom pozivanju) ili neosnovanog odbijanja svjedočenja.⁵⁶ U slučaju nepojavljivanja, sud može izdati nalog za privođenje svjedoka.⁵⁷ Vještaci mogu biti novčano kažnjeni od strane suda u slučaju odsustvovanja sa ročišta (uprkos urednom pozivanju), nedostavljanja stručnog mišljenja prije utvrđenog roka ili neosnovanog odbijanja dostavljanja vještačenja.
- c. **Svjedoci.** ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a predviđeno je da se svjedoci uvijek pozivaju na glavno ročište radi svjedočenja⁵⁸. Oba zakona štite o mogućnosti korištenja pismenog iskaza svjedoka koji se nalazi u inostranstvu ili saslušanja svjedoka putem konferencijskog poziva, korištenjem uređaja za tonsko ili optičko snimanje.⁵⁹ Ne postoje utvrđena pravila koja daju smjernice o načinu saslušanja svjedoka koji su nepristupačni sudu.
- d. **Izmjene i dopune tužbenog zahtjeva.** ZPP FBiH i ZPP RS dopuštaju tužitelju da mijenja i dopunjava tužbeni zahtjev do okončanja pripremnog ročišta ili do početka glavnog ročišta ako pripremno ročište nije održano. Samo izuzetno će sud dozvoliti izmjene i dopune tužbenog zahtjeva u kasnijoj fazi.⁶⁰
- e. **Preraspodjela.** U slučaju preraspodjele predmeta novom sudiji, sud može odlučiti, u konsultaciji sa strankama, da ne izvodi dokaze koji su prethodno izvedeni, već da samo pročita zapisnik s prethodnog ročišta.⁶¹

Odlaganje/odgoda ročišta

⁵⁶ Ovo je u skladu sa načelom VE-a br. 1 – sud treba biti u stanju pozivati svjedoke, te se odgovarajuće sankcije (novčane kazne, naknada štete, itd.) trebaju primjenjivati u slučajevima neopravdanog neprisustvovanja tih svjedoka. Kada je svjedok odsutan, do suda je da odluči treba li se predmet nastaviti bez takvih dokaza.

⁵⁷ Načelom VE-a br. 1 predviđeno je da trebaju postojati odgovarajuće sankcije ako vještak imenovan od strane suda ne dostavi izvještaj ili kasni sa njegovim dostavljanjem bez dobrog razloga. One mogu biti u vidu smanjenja naknada, plaćanja troškova ili naknade štete, kao i disciplinskih mjera koje poduzima sud ili stručna organizacija, ovisno o slučaju.

⁵⁸ Samo izuzetno će se svjedoci koji, zbog starosti, bolesti ili ozbiljnog tjelesnog nedostatka, ne mogu doći u sud, saslušati u njihovim prostorijama.

⁵⁹ Ovo rješenje predviđeno je u srbijanskom Zakonu o parničnom postupku, ali nije u hrvatskom Zakonu o parničnom postupku.

⁶⁰ Samo ako to nije usmjereno na nepotrebno prolongiranje postupka i ako tuženi pristaje na navedene izmjene i dopune. Sud će dozvoliti izmjene i dopune tužbenog zahtjeva bez saglasnosti tuženog samo ako se glavno ročište ne mora odlagati i ako tužitelj nije bio u stanju (bez svoje greške) izmijeniti i dopuniti tužbeni zahtjev u ranijoj fazi.

⁶¹ Za mjerodavna pravila o glavnom ročištu, vidjeti čl. 57., 94., 97., 114., 142., 410. i 411. ZPP-a FBiH i čl. 57., 94., 97., 114., 142., 410., 411. i 433.g ZPP-a RS-a.

122. **U skladu i sa ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a, sudije trebaju odlagati/odgađati ročišta samo u izuzetnim okolnostima i na ograničen vremenski period.**⁶²

- a. **Odlaganje.** U skladu sa ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH, sud može odložiti zakazano ročište samo ako: (i) neophodne pravne pretpostavke za održavanje ročišta nisu ispunjene; ili (ii) se relevantni dokazi ne mogu pribaviti do ročišta. Sud je dužan razmotriti postoji li ijedna od ovih prepreka najmanje 8 dana (FBiH) / 3 dana (RS) prije datuma ročišta.
- b. **Odgoda.** Sud može odgoditi ročište na zahtjev stranaka ako: (i) nije moguće izvesti dokaze, bez krivice ijedne od stranaka; ili (ii) obje stranke predlože odgodu radi pregovaranja o poravnanju. Svaka od stranaka može zahtijevati odgodu ročišta iz istog razloga samo jednom. Međutim, ako nije moguće izvesti određeni dokaz na zakazanom ročištu, sud može i dalje odlučiti da nastavi s ročištem, te zakazati novo ročište za izvođenje samo tog dokaza.
- c. **Rokovi.** U skladu sa ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH, ročišta se ne mogu odlagati/odgađati za više od 30 dana (FBiH) / 15 dana (RS). Izuzetno, ako se određeni dokaz ne može dostaviti sudu u ovim rokovima, sud može dati više vremena za pribavljanje navedenog dokaza, te, po tom osnovu, dodatno odložiti/odgoditi glavno ročište. Međutim, ako se taj dokaz ne pribavi u tom dodatnom vremenu, glavno ročište će se održati bez obzira na nedostavljanje navedenog dokaza sudu.⁶³

Relevantni nalazi

Neopravdano odlaganje/odgoda suđenja

123. **Loše upravljanje predmetima smatra se jednim od ključnih uzroka neefikasnosti u procesuiranju privrednih predmeta.** Prema višestepenim sudovima, većina odlaganja/odgoda u predmetima bi se mogla izbjeći kad bi prvostepene sudije ispravno primjenjivale pravila parničnog postupka. Sudijama nedostaje proaktivnost u upravljanju predmetima i prepuštaju advokatima da odlučuju o dinamici predmeta po vlastitom nahođenju. Percepcija je da se ročišta često ne zakazuju u propisanim rokovima, tako da su predmeti neaktivni mjesecima, nekad čak i godinama. I u analitičkim izvještajima o efikasnosti sudova u BiH proceduralna neefikasnost se pripisuje slabom upravljanju predmetima.⁶⁴

Zakazivanje ročišta i drugih radnji sudskog postupka

124. **Sudska ročišta se rijetko zakazuju u rokovima propisanim ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a uglavnom zbog organizacionih problema.** Iskusne sudije na privrednom referatu potvrdile su da organizacioni problemi, prvenstveno veliki zaostaci u predmetima, onemogućavaju zakazivanje ročišta u propisanim rokovima. Rezultati Ankete o utiscima pokazuju da više od 80% ispitanika smatra da se ročišta zakazuju u suprotnosti s rokovima utvrđenim pravilima parničnog postupka.

125. **Statistika za 2017. godinu dobijena od VSTV-a potvrđuje da se ročišta gotovo nikada ne zakazuju u zakonskim rokovima.** Na primjer, na Privrednom sudu u Banjaluci, prosječno vrijeme koje

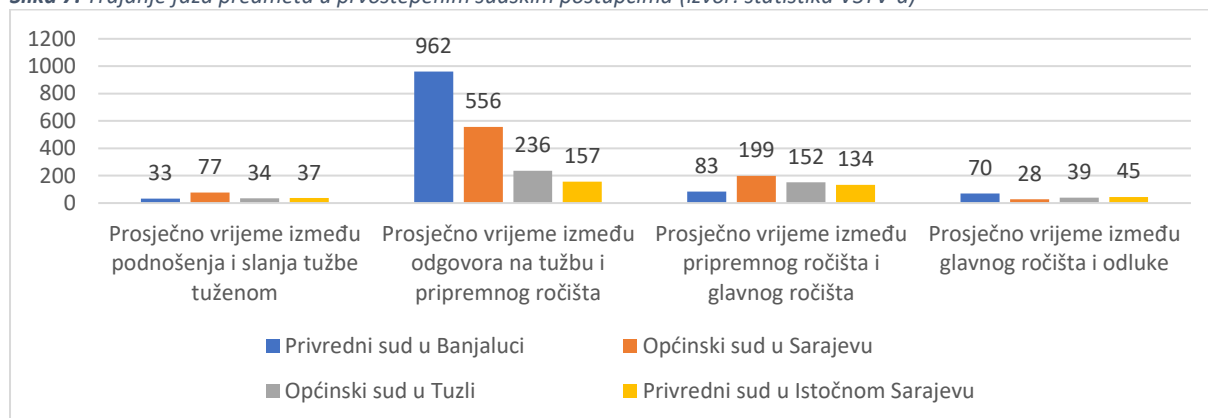
⁶² U skladu sa načelom VE-a br. 1, nikakve odgode ne trebaju biti dopuštene osim kada se pojave novi dokazi ili u drugim izuzetnim ili važnim okolnostima. U skladu sa načelom VE-a br. 8, u hitnim predmetima ne trebaju biti dopuštene odgode (ili trebaju biti dopuštene samo kratke odgode).

⁶³ Za mjerodavna pravila o odlaganju/odgodi ročišta, vidi čl. 111., 112., 113. i 129. ZPP-a FBiH i čl. 433.d, 112., 113., 433.d i 129. ZPP-a RS-a.

⁶⁴ Npr. neefikasno upravljanje predmetima od strane postupajućih sudija, nedovoljno korištenje mehanizama usmjerenih na povećanje proceduralne efikasnosti, nedovoljan angažman sudija u cilju efikasnijeg rješavanja predmeta, nedovoljna priprema sudija u fazi prije suđenja. U *Upravljanju sudskim postupcima*, str. 48.

je potrebno za održavanje pripremnog ročišta nakon dostavljanja odgovora na tužbu bilo je 962 dana, dok je za neke predmete ovo razdoblje trajalo do 2.246 dana (u poređenju s 15-dnevnim zakonskim rokom u ZPP-u RS-a). U Općinskom sudu u Sarajevu, prosječno vrijeme koje je potrebno za održavanje pripremnog ročišta nakon dostavljanja odgovora na tužbu bilo je 556 dana (u nekim predmetima do 2.869 dana), u poređenju s 30-dnevnim zakonskim rokom u skladu sa ZPP-om FBiH.

Slika 7. Trajanje faza predmeta u prvostepenim sudskim postupcima (izvor: statistika VSTV-a)

126. **Daljnja analiza podataka za 2017. godinu pokazala je da izuzetno visoke vrijednosti imaju veoma malo uticaja na prosječna vremena potrebno za okončanje svake pojedine faze suđenja (prosječna vremena navedena su na slici iznad), tako da, za većinu predmeta, važe prosjeci.** Izuzetno visoke vrijednosti javljaju se u gotovo svakoj fazi sudskog postupka, međutim, broj predmeta sa visokim vrijednostima je zanemariv u poređenju s ukupnim brojem predmeta. Na primjer, u samo 1% svih predmeta⁶⁵ vrijeme između glavnog ročišta i odluke bilo je duže od 70 dana (u poređenju sa prosjekom za sve sudove od 43 dana), a u samo je u 6 predmeta u cijelosti vrijeme između pripremnog ročišta i glavnog ročišta premašilo 600 dana (u poređenju sa prosjekom za sve sudove od 135 dana).

127. **Izvještaj o lakoći poslovanja za 2019. godinu za BiH takođe potvrđuje da se zakonski rokovi u pravilu ne poštuju u prvostepenim postupcima.** Prema izvještaju, potrebno je 385 dana za fazu postupka i presude u prvostepenim postupcima. Ova faza uključuje sve radnje suđenja od momenta dostavljanja predmeta tuženom do isteka žalbenog roka. Stanje u BiH bolje je nego u Srbiji (495) i Sjevernoj Makedoniji (437), ali je nešto lošije nego u Hrvatskoj (365), Crnoj Gori (365) i Albaniji (300). Nadalje, indeks upravljanja predmetima za sudove u BiH je nizak (3,5 od 6), prvenstveno zbog toga što se utvrđene norme o rokovima i pravila o odgodi ne poštuju u preko 50% predmeta. U tom pogledu se BiH ističe na regionalnom planu.

Odlaganje ročišta *ex officio* i nedostatak proaktivnosti u upravljanju predmetima

128. **Sudska ročišta se kontinuirano odgađaju/odlažu, što dovodi do odugovlačenja suđenja od nekoliko mjeseci ili čak i godina.**⁶⁶ Prema informacijama dobijenim od sudija višestepenih sudova, sudije često zakazuju 6-7 ročišta po predmetu umjesto jednog / dva ročišta kako je propisano ZPP-om RS-a / ZPP-om FBiH.

⁶⁵ Analizirano je 19.824 predmeta.

⁶⁶ Prema CEPEJ-u, brojne odgode ročišta, bilo po službenoj dužnosti suda ili na zahtjev stranaka, te preduge intervale između ročišta ESLJP smatra uzrocima nerazumnog odugovlačenja. Ako sud dopušta mnogo odgoda, time potiče advokate koji nisu pripremljeni za svoje predmete da zahtijevaju novu odgodu. Na taj način će sudijino vrijeme za ročišta biti nedovoljno iskorišteno.

129. **Sudije ponekad odlažu ročišta na vlastitu inicijativu.** Ovo je često uzrokovano činjenicom da: (i) su sudije preopterećene predmetima (npr. prema informacijama dobijenim u Mostaru sudije imaju po preko 600 predmeta (ne nužno samo privrednih predmeta), jer im se često dodjeljuju i drugi predmeti zbog organizacionih problema kao što su nedostatak sudija i/ili veliki zaostaci u predmetima; (ii) sudije prihvataju sve prijedloge dokaza bez njihovog filtriranja; i/ili (iii) sudijama nedostaju vještine za upravljanje predmetima. Dešava se da se previše dokaza koristi u predmetu ili da sud koristi vrijeme postupka za utvrđivanje nerelevantnih činjenica ili da poziva previše vještaka/svjedoka. Ako se svi dokazi ne mogu izvesti u jednom danu, glavno ročište se ponovo zakazuje nekoliko puta, u razmaku od nekoliko mjeseci, umjesto da se zakaže u razdoblju od dva ili tri uzastopna dana. Više od 40% ispitanika u Anketi o utiscima smatra da se odlaganja/odgode ročišta dešavaju iz razloga koji se mogu pripisati sudijama (ili organizaciji sudova).

130. **Drugi razlog čestog odlaganja ročišta je nemogućnost pribavljanja dokaza iz inostranstva (često se "ključni" svjedoci ne mogu dovesti na sud).** Trenutno, nijednim od zakona nije utvrđen instruktivni rok za pribavljanje nedostajućih dokaza. To dovodi do odlaganja ročišta unedogled kad god se ne mogu pribaviti "ključni" dokazi. Zapravo, ključni dokazi u praksi su gotovo svi dokazi, budući da prvostepene sudije rijetko filtriraju ključne dokaze. Znajući to, stranke često predlažu dodatne dokaze, naročite izjave svjedoka u privrednim predmetima, bez ikakve stvarne potrebe, te samo radi prolongiranja postupka.

Okvir 7. – Odlaganje ročišta radi pribavljanja "ključnih" dokaza u BiH i inostranstvu

U samo jednom predmetu koji je razmatrao Kantonalni sud u Sarajevu, bila je potrebna godina i po da se dođe do "ključnog" svjedoka koji se nalazio u Švedskoj samo da bi se saznalo da se svjedok ne sjeća činjenica o kojima je trebao svjedočiti.

Također, u jednom predmetu pred Okružnim privrednim sudom u Banjaluci, "ključni" svjedok je bio nedostupan jer se je odselio u Australiju. Predmet stoji neriješen od 2012. godine zato što sud nije u stanju doći do svjedoka i održati ročište. Sud je nesklon odlučivanju o predmetu bez iskaza svjedoka. Zbog toga što ZPP RS-a štiti po tim pitanjima, sud se boji da će drugostepeni sud poništiti njegovu presudu ako se svjedok ne sasluša.

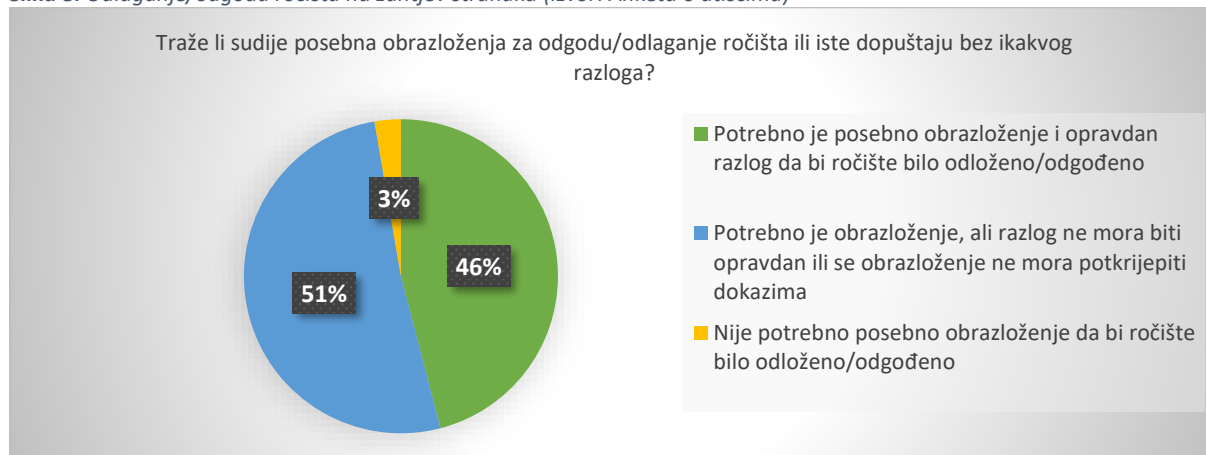
Međutim, u drugim evropskim zemljama, procesnim pravilima predviđeni su alati za upravljanje predmetima koji omogućavaju sudijama izbjegavanje takvih proceduralnih problema. Na primjer, u skladu s njemačkim Zakonom o parničnom postupku, zahtjev za dopuštanje dokaza može se odbiti na proceduralnoj osnovi ako se dokazi ne mogu pribaviti ili ako je izvođenje dokaza spriječeno preprekom neizvjesnog trajanja, te ako je odgovarajući rok istekao i postupak bi se odugovlačio u drugim pogledima (odjeljak 356. Zakona o parničnom postupku). U skladu s austrijskim Zakonom o parničnom postupku, moguće je odrediti rok za pribavljanje dokaza kojim će se vjerovatno odugovlačiti postupak (stav 1. odjeljka 279. ZPP-a). Po njegovom isteku, može se odbiti zahtjev za dopuštanje dokaza.

Odlaganje/odgoda na zahtjev stranaka/advokata

131. **Sudije dozvoljavaju odlaganje/odgodu na zahtjev stranaka gotovo rutinski, iako ti zahtjevi često nisu obrazloženi.** Sudije su preblage prema strankama i često odobravaju zahtjeve za odlaganje / odgode koji su u suprotnosti s pravilima parničnog postupka i trebaju se odbaciti (npr. odgađanje/odgoda iz istog razloga zahtijeva se više od jedanput), ili su inače neopravdani i/ili neobrazloženi (npr. stranka koja je zahtijevala odgodu može ih lako izbjeći), ili su čisti primjeri procesne

zloupotrebe.⁶⁷ Više od polovine ispitanika Ankete o utiscima smatra da nije potrebno navesti opravdan razlog za odlaganje ročišta i potkrijepiti ga odgovarajućim dokazima.

Slika 8. Odlaganje/odgoda ročišta na zahtjev stranaka (izvor: Anketa o utiscima)

132. **Ročišta se često odlažu zbog toga što advokati imaju drugo ročište zakazano u isto vrijeme, u istom ili drugom sudu.** Ovo je uglavnom slučaj s pripremnim ročištima jer sudovi obično unilateralno određuju datum pripremnog ročišta i pozivaju stranke bez prethodnih konsultacija. Takva praksa dovodi do kontinuiranog preraspoređivanja ročišta dok se ne pronađe odgovarajuće vrijeme. Sudije dozvoljavaju odlaganje zbog sukoba u rasporedu advokata iako ni ZPP-om FBiH ni ZPP-om RS-a to nije predviđeno kao razlog za odlaganje. Prema nekim od intervjuiranih sudija, ovo se smatra mehanizmom za osiguravanje prava stranaka na saslušanje i prava na advokata, ali također radi osiguravanja da advokati mogu pružiti kvalitetne pravne usluge.

133. **Pokušaji da se pregovara o poravnanju često se smatraju opravdanim razlogom za odlaganje ročišta više puta.** Radi poticanja sporazumnog rješavanja sporova u BiH, sudije kontinuirano dozvoljavaju odlaganje ročišta zbog pokušaja da se pregovara o poravnanju. Iskustvo 60% ispitanika u Anketi o utiscima je da se ročišta preraspoređuju iz ovog razloga više od jedanput (u suprotnosti kako sa ZPP-om RS-a, tako i sa ZPP-om FBiH). Često pokušaji da se pregovara o poravnanju nisu iskreni i koriste se samo kao sredstvo za produžavanje postupka.

134. **Ročišta se često odlažu radi davanja više vremena stranci za analizu dokaza.** Stranke često zloupotrebljavaju svoja procesna prava i nastoje produžiti postupak dostavljanjem dodatnih i nekada nerelevantnih dokaza u naprednim fazama postupka (često nakon pripremnog ročišta). Budući da se čini da višestepeni sudovi često poništavaju presude zbog uskraćivanja prava na saslušanje strankama (tj. zbog uskraćivanja prava na dostavljanje novih dokaza), prvostepene sudije često prihvataju sve dokaze bez filtera, bez obzira na to kada se novi dokazi dostavljaju ili čak i bez obzira na relevantnost navedenih dokaza za predmet.⁶⁸ Stoga, nakon što sud prihvati podnošenje novih dokaza, stranci se uvijek daje dodatno vrijeme za analizu novodostavljenih dokaza i postupak se produžava. Preko 65% ispitanika u Anketi o utiscima misli da prvostepeni sudovi dozvoljavaju izvođenje nepotrebnih dokaza.

Uloga sudija u sporazumnom rješavanju sporova

⁶⁷ Ove prakse nisu u skladu s CCJE-ovim mišljenjem ili načelima VE-a, budući da sudije trebaju kontrolirati od početka raspored i trajanje postupka, tako što će određivati čvrste rokove, te imati (i biti spremne izvršavati kadgod je to prikladno) ovlast da odbijaju odgode, čak i protiv želja obje stranke, kao i kontrolirati zloupotrebu postupka izricanjem sankcija stranci ili advokatima.

⁶⁸ Ove prakse su u suprotnosti s načelom VE-a br. 3, prema kojem sud treba kontrolirati izvođenje dokaza; isključivati svjedoke čiji bi eventualni iskaz bio nerelevantan za predmet; ograničavati broj svjedoka za određenu činjenicu za koju bi taj broj bio prekomjeran.

135. **Prvostepene sudije ne poučavaju stranke da koriste sudsko poravnanje dovoljno često.** Iako pravila parničnog postupka obavezuju sudije da daju sve od sebe kako bi stranke postigle sudsko poravnanje u sporu, oni često samo obavijeste stranke o toj mogućnosti, ali rijetko poduzimaju mjere usmjerene na postizanje sporazumnog rješavanja spora. Uzrok za to je nedostatak proaktivnosti sudija, ali i njihov nedostatak neophodnih vještina za djelotvorno korištenje ovog mehanizma za rješavanje sporova. Također, nedovoljno korištenje sporazumnog rješavanja sporova pogoršano je ponašanjem advokata, jer advokati nemaju nikakve poticaje da savjetuju svoje klijente da postignu poravnanje.

Drugi problemi u upravljanju predmetima koji dovode do odugovlačenja

136. **Upravljanje predmetima se ne prati, a sudije zakazuju aktivnosti tako što ponekad zadržavaju takozvanu evidenciju unedogled.** Evidencija je vrijeme u kojem je sudija raspoređen da izvrši uvid u predmet i zakaže sljedeću radnju suđenja. Primjer: tužba se podnese, a sud pošalje tužbu na odgovor tuženom. Potom napiše na spisu predmeta da će npr. za dva mjeseca ponovo otvoriti spis i provjeriti njegov status. Često, predmeti se uzimaju u evidenciju i onda se mjesecima ništa ne dešava, a nikakva radnja postupka se ne provodi niti je zakazana. Ili, evidencija se postavlja na mnogo kasniji datum nego što je potrebno, tako da predmet ne napreduje dugo vremena. U većini sudova, dužinu neaktivnosti predmeta ne prati predsjednik suda ili osoblje suda (iako je to moguće korištenjem sistema za poslovnu inteligenciju u CMS-u). Preko 70% ispitanika u Anketi o utiscima misli da sudije često ili čak veoma često odlažu poduzimanje procesnih radnji bez posebnog razloga.

Slika 9. Neopravdano odlaganje aktivnosti suđenja (izvor: Anкета o utiscima)

137. **Statistika VSTV-a o urgencijama stranaka prema predsjednicima sudova u vezi sa statusom njihovog predmeta potvrđuje gore navedenu percepciju o nedostatku proaktivnosti sudija u upravljanju predmetima.** Na primjer, u 2015. godini, stranke su podnijele ukupno 826 urgencija predsjedniku Privrednog suda u Banjaluci u kojima su postavljale upite o statusu njihovog predmeta i zahtijevale poštovanje zakonskih rokova. Iako je došlo do smanjenja broja podnesenih urgencija u toku naredne dvije godine, on je i dalje visok budući da je 467 urgencija podneseno u 2017. godini. U Općinskom sudu u Sarajevu, stranke su se žalile predsjedniku suda o trajanju njihovog predmeta u prosjeku 450 puta godišnje u posmatranom razdoblju (od 2015-2017. godine).

138. **Sudovi u FBiH su neskloni likvidaciji neaktivnih privrednih društava i okončavanju takozvanih 'neaktivnih predmeta'; neaktivni predmeti označavaju se u sistemu kao neriješeni iako se radnje u postupku ne mogu zakazivati.** Kako u RS-u, tako i u FBiH, postoji mnoštvo privrednih društava u registru koja ne posluju u praksi. Ta privredna društva davno su prestala sa poslovanjem,

ali ih njihovi vlasnici nisu likvidirali, tako da se predmeti koji uključuju takva privredna društva ne mogu okončati. Kako bi se riješio ovaj problem, u RS-u je uveden postupak likvidacije privrednog društva *ex officio*.⁶⁹ Na primjer, Privredni sud u Doboju likvidirao je više od 2700 'neaktivnih' privrednih društava od 2014. godine te je okončao značajan broj predmeta koji su uključivali takva privredna društva. Međutim, sudovi u FBiH još uvijek oklijevaju likvidirati privredna društva u tom postupku jer Zakonom o registraciji poslovnih subjekata u FBiH nije detaljno uređen taj postupak, kao što je slučaj u RS-u.

139. **Pravosudna inercija i odlaganje unedogled radnji u postupku izazivaju sumnju u pogledu postojanja korupcije i nedopuštenog uticaja na sudije.** S obzirom na to da je korupcija jedna od glavnih bojazni u pravosuđu u BiH⁷⁰, nepotrebna odugovlačenja suđenja mogu se smatrati znakom nedopuštenog uticaja na sudove radi manipuliranja dužinom i/ili ishodom postupka. To je naročito slučaj kada postoji nedostatak nadzora i pridržavanja mehanizama za praćenje i mjerenje svakodnevnih aktivnosti u sudovima.

Preporuke i naredni koraci

Izmjene i dopune Zakona o parničnom postupku radi uvođenja posebnih pravila za privredne predmete i povećanje proceduralne efikasnosti

140. **Može se izmijeniti i dopuniti ZPP FBiH radi uvođenja posebnih pravila kojim će se urediti procesuiranje privrednih predmeta.** Ovim pravilima poboljšat će se proceduralna efikasnost, prvenstveno na nivou općinskih sudova. Pravila mogu biti izrađena po uzoru na pravila ZPP-a RS-a o privrednim predmetima.

141. **I ZPP RS-a i ZPP FBiH mogu se izmijeniti i dopuniti radi uvođenja mogućnosti saslušanja svjedoka putem konferencijskog poziva, korištenjem uređaja za tonsko ili optičko snimanje.**⁷¹ Ovo je u skladu s načelom VE-a br. 1, prema kojem se, radi olakšavanja izvođenja dokaza, treba predvidjeti korištenje modernih tehničkih sredstava, kao što su telefon ili videokonferencija, u odgovarajućim okolnostima. Ovim bi se omogućilo sudijama da izbjegnu odugovlačenja uzrokovana njihovom nemogućnošću dovođenja svjedoka na sud, te ubrzao dokazni postupak (posebno jer su tehnički preduslovi uspostavljeni u većini sudova). Čak bi se moglo razmotriti uvođenje obaveze za stranku koja predlaže svjedoka da dovede navedenog svjedoka na sud radi olakšavanja dolaženja do svjedoka od strane suda.⁷²

⁶⁹ U skladu s ovim postupkom, privredna društva koja nisu uskladila statut privrednog društva s propisima te nisu ažurirala svoje podatke u registru poslovnih subjekata mogu se likvidirati *ex officio*. Korištenje postupka likvidacije *ex officio* pomoći će u osiguravanju da registrirani podaci o privrednim društvima odražavaju stvarno stanje. Do sada su sudovi u RS-u koristili ove postupke te su imali ogromne koristi od likvidacije *ex officio*.

⁷⁰ O korupciji u BiH, vidjeti Godišnji izvještaj Evropske komisije za BiH za 2018. godinu i Izjavu o investicionoj klimi za BiH za 2018. godinu.

⁷¹ Dodatak načelima VE-a, str. 2.

⁷² "Odgovarajuća reforma dokaznih pravila [...] treba ići korak dalje i baviti se pribavljanjem dokaza. Od početka, stranke i sudija trebaju usaglasiti dokaze koji će se izvesti, kao i posljedice neizvođenja tih dokaza na ročištu. Stranke ne samo da trebaju redovno poduzimati inicijativu, već također i djelotvorno osigurati pribavljanje dokaza, iako im sud povremeno može pomoći kada se određeni dokaz ne može pribaviti bez službene pomoći ili sudskog naloga. Suština treba biti da, u načelu, ne treba doći ni do kakvih većih odugovlačenja ako neki predloženi dokaz (na primjer, dokument ili svjedok) nije dostupan na suđenju. U takvoj situaciji, sudija treba odlučiti u skladu s pravilima o teretu dokazivanja. Koliko god šokantno to može biti mediteranskom advokatu, ova vrsta pristupa može svakako biti najbolji generator promjene: nužda je najbolji učitelj. Dakle, neposredni izgledi o gubljenju predmeta (na primjer, ako se predloženi svjedok stranke ne bi pojavio na ročištu) mogu trenutno promijeniti 'društvenu disciplinu građana' i preokrenuti trendove njihovog nepojavljivanja na poziv da budu svjedoci." – U: van Rhee CH, Uzelac A (urednici) Građansko pravosuđe između efikasnosti i kvaliteta: od *ius commune*a do CEPEJ-a, Intersentia, Antwerp, str. 86. Također, u Engleskoj i Velsu, stranka koja se želi osloniti na dokaz svjedoka mora dostaviti izjavu svjedoka i mora pozvati svjedoka da dâ usmene dokaze na suđenju.

U **Njemačkoj** se svjedoci mogu saslušavati putem videokonferencija ako, na zahtjevu, dotične stranke daju svoju saglasnost. Saglasnost svjedoka potrebna je i zato što prenos utiče na njegova lična prava.

Slično tome, u **Austriji** je ispitivanje svjedoka korištenjem video tehnologija moguće i koristi se umjesto ispitivanja u skladu sa zahtjevima za pravnu pomoć, kao i iz razloga ekonomije postupka.

U **Srbiji** se svjedoci mogu saslušavati putem konferencijskog poziva ili se može pročitati izjava svjedoka umjesto saslušanja svjedoka (ta izjava treba biti ovjerena od strane suda/drugog javnog organa).

142. **I ZPP RS-a i ZPP FBiH mogu se izmijeniti i dopuniti radi utvrđivanja određenog roka u kojem se glavno ročište može odgoditi zbog nemogućnosti pribavljanja dokaza.** Prekluzivni (ili barem instruktivni) rok za pribavljanje nedostajućih dokaza poboljšat će proaktivnost stranaka u osiguravanju dokaza, kao i sudija u odlučivanju o predmetu.⁷³ Ovaj pristup će također biti u skladu sa:

- načelom formalne istine koje se primjenjuje u privrednim (i drugim građanskim) predmetima, prema kojem činjenični i pravni nalazi suda trebaju biti u potpunosti u skladu s dokaznim materijalom koji su stranke dostavile (za razliku od načela materijalne istine, prema kojem nalazi suda trebaju u najvećoj mogućoj mjeri odgovarati stvarnosti)⁷⁴;
- pravilima o teretu dokazivanja koja omogućavaju sudu da donese odluku čak i ako predloženi dokazi nisu dostavljeni sudu (propuštanje stranke da zadovolji zahtjeve tereta dokazivanja za određenu činjenicu protumačit će se na štetu te stranke)⁷⁵;
- pravo stranaka da zahtijevaju ponovno pokretanje postupka uklonit će sve bojazni koje se mogu pojaviti ako se utvrdi prekluzivni rok za pribavljanje dokaza. Stranka ima pravo zahtijevati ponovno pokretanje postupka u slučaju da otkrije nove činjenice, ili u slučaju da pronađe ili dobije mogućnost da koristi nove dokaze, na osnovu kojih bi se donijela povoljnija odluka.⁷⁶ Ovo pravo može se koristiti u roku od 5 godina od datuma kada je presuda postala pravosnažna i obavezujuća.

⁷³ U Austriji se zahtjev stranke za pribavljanje dokaza mora odbiti ako ga sud smatra nerelevantnim (stav 1. odjeljka 275. Zakonika o parničnom postupku) ili ako je podnesen s namjerom odugovlačenja postupka (stav 2. odjeljka 178., odjeljak 179. i stav 2. odjeljka 275. Zakonika o parničnom postupku). Također je moguće utvrditi rok za pribavljanje dokaza koje će vjerovatno dovesti do odugovlačenja postupka (stav 1. odjeljka 279. ZPP-a).

⁷⁴ Više o razlici između formalne i materijalne istine u parničnom postupku u npr. Stanislaw Frankowski, Adam Bodnar, *Uvod u poljsko pravo*, str. 122.

⁷⁵ "Suština treba biti da, u načelu, ne treba doći ni do kakvih većih odugovlačenja ako neki predloženi dokaz (na primjer, dokument ili svjedok) nije dostupan na suđenju. U takvoj situaciji, sudija treba odlučiti u skladu s pravilima o teretu dokazivanja. Koliko god šokantno to može biti mediteranskom advokatu, ova vrsta pristupa može svakako biti najbolji generator promjene: nužda je najbolji učitelj. Dakle, neposredni izgledi o gubljenju predmeta (na primjer, ako se predloženi svjedok stranke ne bi pojavio na ročištu) mogu trenutno promijeniti 'društvenu disciplinu građana' i preokrenuti trendove njihovog nepojavljivanja na poziv da budu svjedoci." – U: van Rhee CH, Uzelać A (urednici) *Građansko pravosuđe između efikasnosti i kvaliteta: od ius communea do CEPEJ-a*, Intersentia, Antwerp, str. 86.

⁷⁶ Član 257. Zakona o parničnom postupku FBiH i član 257. Zakona o parničnom postupku RS-a.

U okviru Projekta unapređenja efikasnosti pravosuđa koji je pokrenulo i implementiralo VSTV, Općinski sud u Sarajevu je, u saradnji s Kantonalnim sudom u Sarajevu i Okružnim sudom u Amsterdamu, donio i objavio Smjernice za procesuiranje građanskih predmeta (Smjernice) radi unapređenja upravljanja predmetima.

Ove Smjernice donesene su radi rješavanja opetovanih problema povezanih s upravljanjem predmetima i proceduralnim neefikasnostima u privrednim predmetima. Između ostalog, Smjernicama su uređeni odlaganje/odgoda ročišta te je pojašnjeno kada odlaganje/odgoda nisu opravdani. Na osnovu ovih Smjernica, prema informacijama dobijenim od Predsjednika Suda u Sarajevu, sudije su u stanju da odbacuju suvišne i zloupotrebjavajuće zahtjeve za odlaganje/odgodu ročišta. Ulažu se naponi da se Smjernice implementiraju u drugim sudovima širom BiH kako bi ih oni primjenjivali.

143. **I ZPP RS-a i ZPP FBiH mogu se izmijeniti i dopuniti radi detaljnijeg uređivanja odlaganja/odgode ročišta.** Neka rješenja koja su navedena u Smjernicama koje je donio Općinski sud u Sarajevu pomažu u pojašnjavanju nekih odredbi ZPP-a FBiH o odlaganju/odgodi ročišta i ostavljaju malo prostora za zloupotrebjavajuće ponašanje stranaka/diskreciono ponašanje sudija. Neka od ovih rješenja mogu se također uvesti u ZPP RS-a i ZPP FBiH radi davanja posebnih smjernica sudijama prilikom odlučivanja o zahtjevima za odlaganje/odgodu:

- a. Stranke su dužne istovremeno dostaviti svoj zahtjev za odlaganje/odgodu i sudu i suprotnoj stranci;
- b. Ako je ročište zakazano bez prethodne konsultacije sa strankama, odlaganje se može dozvoliti samo ako je zahtjev podnesen u roku od 8 dana od prijema poziva (neblagovremeni zahtjevi dopušteni su samo u izuzetnim okolnostima, u slučaju opravdanih razloga ili više sile);
- c. U slučaju ako je ročište zakazano u konsultaciji sa strankama, odlaganje je dopušteno samo iz opravdanih razloga ili u slučaju više sile;
- d. Odlaganje iz opravdanih razloga ili zbog više sile mora se zahtijevati do kraja radnog dana nakon dana kada se je desio nepredviđeni događaj koji opravdava odlaganje;
- e. Sljedeći razlozi neće se smatrati opravdanim: (i) drugo ročište pred istim ili drugim sudom, koje je zakazano ili planirano nakon zakazivanja ročišta koje stranka sada nastoji odložiti; (ii) zdravstveni razlozi koji nisu potkrijepljeni odgovarajućim medicinskim nalazima pribavljenim neposredno prije ročišta; (iii) hitni ili ozbiljni razlozi porodične naravi, ako zahtjev nije potkrijepljen dokazima ili odgovarajućim dokumentima koji potvrđuju da su navedeni porodični razlozi hitni i nepredviđeni; (iv) odmor ili poslovna putovanja advokata; (v) odricanje od punomoći neposredno prije zakazivanja ročišta i nedostatak vremena za novog advokata da se adekvatno pripremi za predmet; (vi) otkaz punomoći u suprotnosti s odredbama Zakona o advokaturi;
- f. Odgoda ročišta neće biti dopuštena kako bi se analizirali dokumenti predloženi kao dokazi u inicijalnom aktu, već samo oni koji su priloženi na pripremnom ročištu;
- g. Odgoda ročišta neće biti dopuštena ako advokatski pripravnik kojem nedostaje legitimacija da zastupa stranku prisustvuje ročištu (vrijednost predmeta spora premašuje 50.000 KM).

144. **I ZPP RS-a i ZPP FBiH mogu se izmijeniti i dopuniti radi pojednostavljivanja pravila za privredne predmete:**

- a. **Činjenice i dokazi.** Stranke se mogu obavezati da izvode sve činjenice i dokaze koji su već u njihovim inicijalnim aktima⁷⁷, te im se može dozvoliti da izvode nove činjenice i predlažu nove dokaze na pripremnom ročištu samo ako pokažu da to nisu bile u stanju uraditi u svojim inicijalnim aktima.⁷⁸ Time će se doprinijeti boljoj pripremljenosti sudija za predmet, efikasnijoj organizaciji ročišta i izvođenja dokaza, kao i destimulaciji stranaka od pribjegavanja suvišnim prijedlozima dokaza;
- b. **Zastupanje.** Trenutno se zastupanje na pripremnom ročištu može delegirati zamjenskom advokatu ili pripravniku bez izričite saglasnosti zastupane stranke. Može se razmotriti omogućavanje advokatima da delegiraju zastupanje zamjenskom advokatu čak i na glavnom ročištu bez izričite saglasnosti stranke.⁷⁹ Time će im se omogućiti da bolje organiziraju svoj rad te da ne zahtijevaju odlaganje ročišta zbog drugog ročišta koje je zakazano za isto vrijeme. Također će omogućiti sudijama da odbacuju zloupotrebljivačke zahtjeve za odlaganje;
- c. **Dokazi.** Posebne odredbe mogu dati smjernice o dostavljanju i prioritizaciji dokaza u suđenju. Trenutno ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH nije predviđeno da će određena vrsta dokaza imati prednost nad drugom vrstom dokaza. To se, međutim, može uvesti kada je riječ o privrednim predmetima. U privredi, osim u izuzetnim okolnostima, iskaz svjedoka gotovo nikada ne nosi istu težinu kao dokumenti ili vještačenje.⁸⁰

Omogućavanje likvidacije privrednih društava ex officio u FBiH

145. **Može se razmotriti izmjena i dopuna Zakona o registraciji poslovnih subjekata u FBiH radi omogućavanja likvidacije ex officio 'neaktivnih' privrednih društava.** Po uzoru na Zakon o registraciji poslovnih subjekata u RS-u, njegov pandan u FBiH može se izmijeniti i dopuniti radi uvođenja odredbi o postupku likvidacije *ex officio* privrednih društava koja nisu uskladila svoj statut sa postojećim propisima, koristeći informacije od sudova iz RS-a o njihovom iskustvu u primjeni likvidacije *ex officio* privrednih društava.

Organiziranje edukacija radi unapređenja upravljanja predmetima

146. **Preporučljivo je organizirati edukacije o upravljanju predmetima za sudije.** Te edukacije mogu organizirati i održavati centri za edukaciju RS-a i FBiH periodično (a ne samo nakon imenovanja sudija). Te edukacije mogu biti usmjerene na razvoj tzv. mekih vještina kao što su: poticanje stranaka

⁷⁷ Slično tome, reformama nizozemskog Zakonika o parničnom postupku iz 2002. godine uvedena je obaveza kako za tužitelja, tako i za tuženog, da dostave dovoljno informacija u svojim izjavama o tužbenom zahtjevu odnosno odbrani te da navedu raspoložive dokaze. Putem te obaveze, cilj zakonodavca bio je da okonča tradicionalni pristup stranaka u nizozemskom parničnom postupku da otkrivaju što je moguće manje informacija u ranim fazama tužbe.

⁷⁸ Ovo je u skladu sa načelom VE-a br. 5, prema kojem je "ključni aspekt efikasnog upravljanja predmetima potreba da se iskristaliziraju tužbeni zahtjevi stranaka i narav njihovih dokaza u najranijoj mogućoj fazi. U skladu sa mišljenjem CCJE-a, više nije prihvatljiva mogućnost stranaka da ispravljaju i dopunjavaju svoje predmete i dokaze gotovo bez ograničenja. Stranke imaju pravo na "pravično ...saslušanje u razumnom roku" njihovog tužbenog zahtjeva ili odbrane, a ne na neograničene mogućnosti da izvode dodatne i različite predmete – a posebno ne putem drugostepenog ročišta po žalbi".

⁷⁹ Ovo rješenje predviđeno je srbijanskim Zakonom o parničnim postupku (član 89.), hrvatskim Zakonom o parničnom postupku (član 95.), njemačkim Zakonom o parničnom postupku (odjeljak 81.) i austrijskim Zakonom o parničnom postupku (odjeljak 31.).

⁸⁰ Ovo neće biti jedinstven primjer u praksi. Na primjer, u Belgiji je pismeni instrument uvijek više rangiran od svjedoka i presumpcija. Moguće se je osloniti na iskaz svjedoka i presumpcije samo ako je dokazna dokumentacija nepotpuna ili ako je nemoguće predočiti dokaznu dokumentaciju. Također, u italijanskom pravnom sistemu najveća težina se pridaje javnim ispravama i neoborivim presumpcijama. U Poljskoj je u čl. 246. i 247. Zakonika o parničnom postupku utvrđeno načelo da je dokazna dokumentacija nadređena iskazu svjedoka ili stranaka.

da sporazumno rješavaju sporove; poboljšanje procesne discipline stranaka boljim rješavanjem procesnih zahtjeva/prijedloga stranaka (prijedloga dokaza, zahtjeva za odlaganje/odgodu ročišta, itd.); saradnja sa strankama radi postizanja rane identifikacije problema razmjenom informacija i dokaza, što može omogućiti strankama bolji odgovor na procesne rasporede i sudske radnje. Nadalje, kako bi se optimiziralo korištenje CMS-a, neki moduli edukacije mogu biti usmjereni na korištenje različitih funkcionalnosti CMS-a i važnost odgovorne, tačne i blagovremene registracije procesnih radnji u sistemu. Ovo može uključivati, između ostalog, osnovne edukacije iz registracije procesnih radnji kroz niz brzih i jednostavnih koraka, napredne edukacije iz korištenja podataka iz CMS-a za izradu izvještaja o procesnoj efikasnosti na nivou suda (npr. svi predmeti u kojima je neaktivnost predmeta dosegla određeni prag i razlozi te neaktivnosti, broj odlaganja/odgoda po predmetu, te razlozi tih odlaganja/odgoda) i analize tih izvještaja radi unapređenja upravljanja predmetima, kao i prilagođene edukacije za predsjednike sudova iz nadzora nad radom pojedinačnih sudija putem CMS-a, praćenja korištenja CMS-a od strane sudskog osoblja, te određivanja parametara za korištenje CMS-a. Kako bi se izbjeglo dupliciranje napora, sve buduće radnje mogu se nadovezati na postojeće nastavne planove i programe i materijale za edukaciju koji su već izrađeni od strane centara za edukaciju RS-a i FBiH, te mogu biti koordinirane od strane VSTV-a s drugim inicijativama/aktivnostima za izgradnju kapaciteta koje su trenutno u toku.

147. Za sudije će biti korisno da pohađaju edukacije iz posebnih oblasti/tema privrednog prava kao što su pitanja intelektualnog vlasništva, korporativno upravljanje, ulaganja privatnog kapitala, tržišta derivata, transakcije na tržištima kapitala, pravila o bankama, te regulatorne transformacije i kretanja. Ovakve edukacije mogu se sprovesti kako u tradicionalnom obliku, tako i putem stručnih događaja (seminari, forumi za razmjenu znanja, itd.). Ove edukacije će pružiti dovoljno znanja sudijama za rješavanje najsloženijih privrednih predmeta, kao i za pravilno i efikasno razmatranje svih podnesaka i dokaza (naročito mišljenja vještaka). Kao rezultat ovoga, smanjio bi se broj poništenih odluka po žalbama.

Uvođenje novih funkcionalnosti CMS-a radi povećanja efikasnosti upravljanja predmetima

148. U CMS-u bi se mogla pratiti zakazana ročišta advokata. Korištenjem ID brojeva koji su dodijeljeni svim licenciranim advokatima u sistemu, u CMS-u bi se mogla pratiti zakazana ročišta pred svim sudovima u BiH, te bi se automatski moglo ukazivati na to da li advokat ima zakazano drugo ročište u isto vrijeme (ili na isti dan, uzimajući u obzir lokaciju drugog ročišta i vrijeme putovanja) u istom ili drugom sudu. Ovim će se povećati transparentnost i smanjiti učestalost odlaganja.

149. U CMS-u bi se mogla pratiti sva odlaganja/odgode ročišta i razlozi tih odlaganja/odgoda. U CMS-u se nastoje pratiti razlozi odgoda ali, da bi se unaprijedio sistem praćenja, mogla bi se uključiti posebna padajuća lista razloga odlaganja/odgode ročišta (kako su propisani ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH), razdoblja odgađanja/odgode (unutar rokova propisanih ZPP-om RS-a i ZPP-om FBiH), kao i zaseban stupac za duža odgađanja/odgode (npr. za pribavljanje nedostajućih dokaza) i njihovo opravdanje. Mogu se uvesti dnevni podsjetnici za sudije (ili njihove pomoćnike) ako se ove informacije ne unose u sistem. Slično tome, sistem bi mogao ukazivati na predmete u kojima nema registriranih ročišta ili u koje nisu unesene informacije o odlaganju/odgodi ročišta. Time će se omogućiti predsjednicima sudova da pomno prate rad pojedinačnih sudija, kao i interne analize odlaganja/odgode ročišta u predmetima.

150. CMS se naročito može koristiti za praćenje efikasnosti i djelotvornosti vremena u kojem su spisi predmeta u evidenciji, radi poticanja sudija da redovno zakazuju nove radnje u postupku. Trenutno se trajanje neaktivnosti predmeta (*evidencija*) i razlozi te neaktivnosti ne prate sistematski od strane predsjednika suda ili drugog sudskog osoblja, iako su uspostavljeni tehnički preduslovi. U CMS-u se pohranjuju podaci o svim slučajevima *evidencije* u predmetu, na osnovu kojih se mogu

izrađivati izvještaji za predsjednike sudova. Može se razmotriti praćenje razloga neaktivnosti predmeta (radi jednostavnosti i lakšeg praćenja, može se izraditi padajući izbornik prethodno utvrđenih razloga, npr. nemogućnost pribavljanja dokaza, do poduzimanja radnje od strane stranke, itd.). Ovim će se omogućiti predsjednicima sudova i/ili drugom sudskom osoblju da pomnije prate rad sudija te da blagovremeno reagiraju na neopravdana odugovlačenja.

151. Povećanje kapaciteta sudija i sudskih saradnika za korištenje CMS-a potrebno je radi iskorištavanja svih koristi posjedovanja uspostavljenog naprednog CMS IT sistema stavljenog na korištenje svim sudova u BiH. U CMS-u bi se mogli pratiti najvažniji koraci⁸¹ u sudskom postupku i trajanje između njih⁸² u skladu sa načelom 5. VE-a. U CMS-u se već prate neki od najvažnijih koraka u sudskom predmetu, uzimajući u obzir ne samo zakonske rokove već i predvidivi/optimalni vremenski okvir sudskog postupka. Može se razmotriti praćenje nekih dodatnih procesnih radnji – npr. vještačenje (postojanje, trajanje), broj ispitanih svjedoka, trajanje ročišta, izvršenje. Čini se da je najveći problem u praksi to što korisnici CMS-a (prvenstveno sudije) ne unose u sistem sve neophodne podatke za praćenje ključnih procesnih koraka u predmetu (tj. nekada ne registriraju ročišta ili dostavu tužbe/odgovora na tužbu od strane dotične stranke). Ovo često rezultira netačnim statistikama. Radi prevazilaženja tog problema, preporučljivo je organizirati periodične edukacije za sudije/sudske saradnike/ostalo sudsko osoblje iz odgovornog i efikasnog korištenja CMS-a kako je gore navedeno, kao i poboljšati neke funkcionalnosti CMS-a radi obezbjeđenja većih mogućnosti za praćenje predmeta, te konačno, na zahtjev sudija/predsjednika sudova, učiniti funkcionalnosti CMS-a za praćenje predmeta prilagođenijim korisnicima.

152. Poboljšano, sistematsko praćenje radnji u postupku i odgoda smanjit će rizik od korupcije i nedopuštenog uticaja unutar sudova. Praćenjem ključnih radnji u postupku putem CMS-a povećat će se transparentnost i vidljivost rada sudova, jer je to jedno od najefikasnijih sredstava za iskorjenjivanje korupcije. Dostupnošću ovih podataka u CMS-u predsjednici sudova i/ili drugo sudsko osoblje bi se upozoravali na sve neuobičajene aktivnosti u suđenjima te bi se svim zainteresiranim licima omogućilo praćenje sudskih grešaka, naročito onih koje su povezane s nepridržavanjem propisanih normi o rokovima.

Razvoj prakse odlučivanja radi poboljšanja efikasnosti u upravljanju predmetima

153. Drugostepeni sudovi mogu, putem svojih odluka po žalbi, podržavati prvostepene sudove u odbacivanju suvišnih zahtjeva za odlaganja/odgodu ročišta. Prilikom odlučivanja o žalbi, sudovi bi mogli ispitati da li je bilo nedostataka u upravljanju predmetom od strane prvostepenog sudije. Na primjer, mogli bi provjeriti da li je odlaganje/odgoda ročišta od strane prvostepenih sudova bila opravdana ili nije. Također, prilikom poništavanja odluke po žalbi zbog neizvođenja dokaza, drugostepeni sudovi bi mogli dostaviti nižestepenim sudovima razloge zbog kojih su ti dokazi

⁸¹ U skladu sa CEPEJ-ovom listom za provjeru indikatora za analizu dužina postupaka u pravosudnom sistemu (CEPEJ-ova lista za provjeru) Dostupna na: https://www.euromed-justice.eu/en/system/files/20090706170227_Coe.Timemanagementchecklist.doc.pdf.

⁸² To su: i. Pokretanje postupka; ii. Dostavljanje pismena drugoj stranci; iii. Prije odgovora druge stranke; iv. Izdavanje procesnih naloga od strane suda; v. Korištenje i zakazivanje pripremnih sastanaka ili prethodnih ročišta; vi. Početak faze suđenja (prvo usmeno ročište o meritumu); vii. Postojanje i trajanje stručnog vještačenja; viii. Trajanje i broj ročišta o meritumu svakog predmeta; ix. Zaključivanje faze suđenja; x. Donošenje odluke u prvom stepenu (prethodne odluke, djelimične presude, konačne presude); xi. Izricanje i dostava prvostepene odluke (presude) strankama; xii. Ulaganje pravnih lijekova (žalba, itd.) i njihov uticaj na trajanje postupka; xiii. Žalbena ročišta i odluke; xiv. Prethodne odluke i nalози u višestepenim sudovima (npr. izricanje presude ili dostava razloga); xv. Tok i rezultati žalbenih i drugih postupaka (npr. poništavanje odluke ili vraćanje predmeta na ponovno suđenje); xvi. Druge (vanredne) faze i lijekovi (npr. ponovno pokretanje predmeta ili ocjenjivanje ustavnosti); xvii. Pravosnažnost odluke, izvršenje.

relevantni i zašto su se trebali izvesti u prvostepenom postupku. Ovim bi se omogućilo nižestepenim sudovima da djeluju proaktivnije prilikom procjene prijedloga dokaza.⁸³

154. **Radi izvještavanja o gore navedenim praksama, višestepeni sudovi trebaju periodično izdavati kratak pregled prvostepenih presuda u kojem će istaknuti pozitivne i negativne prakse u upravljanju predmetima od strane prvostepenih sudova.** Ova praksa će uskladiti praksu odlučivanja prvostepenih sudova u procesnim pitanjima te će dovesti do efikasnijeg i odgovornijeg upravljanja predmetima, te stoga i do discipliniranijeg ponašanja stranaka i drugih učesnika postupka. VSTV bi moglo prikupiti ovo znanje i učiniti ga dostupnim svim sudovima putem različitih platformi za razmjenu znanja koje su dostupne u BiH (centri za edukaciju, baze e-predmeta, itd.).

155. **Mogu se organizirati konferencije na entitetskom nivou (ili na državnom nivou) radi razmatranja utvrđenih nedostataka u prvostepenom procesuiranju privrednih predmeta.** Na osnovu predmeta u koje je izvršen uvid, višestepeni i nižestepeni sudovi u oba entiteta (ili u cijeloj BiH) mogu održavati polugodišnje/godišnje konferencije radi razmatranja problema koji se ponavljaju u procesuiranju predmeta (kako u smislu postupka, tako i u materijalnom smislu). Ove konferencije služit će kao forum za predstavljanje pregleda dobrih i loših primjera u procesuiranju predmeta od strane višestepenih sudova, najčešćih razloga poništavanja odluka iz procesnih/materijalnih razloga, kao i za dobijanje smjernica od višestepenih sudova o relevantnim pitanjima za procesuiranje predmeta. Ključni zaključci mogu se distribuirati sudijama i pohraniti u CMS-u.

Poticanje sporazumnog rješavanja

156. **Radi daljnjeg poticanja sporazumnog rješavanja sporova, bit će korisno potaći advokate da potiču poravnanja.** Kako je predloženo u mišljenju br. 6 Savjetodavnog vijeća evropskih sudija (CCJE) (iz 2004. godine) o pravičnom suđenju u razumnom roku i ulozi sudije u sudskim postupcima s obzirom na alternativne načine rješavanja sporova (mišljenje CCJE-a)⁸⁴, u nekim zemljama u kojima su advokatske naknade uređene zakonom, zakonodavac je, kako bi obezbijedio poticaj advokatima da potiču poravnanja, povećao zakonske advokatske naknade za poravnanje na 150% njihove uobičajene pune naknade. Ovo se može razmotriti i u BiH također.

⁸³ Ovo je u skladu sa načelom 5. VE-a, prema kojem, u žalbenom postupku, sud obično ne treba dopustiti činjenice koje nisu (ili, CCJE bi predložio, nisu mogle biti razumno) izvedene u prvom stepenu osim ako: a. nisu bile poznate u prvom stepenu; b. lice koje ih izvodi nije bilo stranka u prvostepenom postupku; c. postoji neki poseban razlog za njihovo dopuštanje.

⁸⁴ Dostupno na: <http://vssold.justice.bg/en/evro/ccje/Opinion%206.pdf>.

Vještaci

157. **Objektivno utvrđivanje činjenica osnova je svakog sudskog postupka, naročito kada je riječ o privrednim predmetima; vještaci imaju ključnu ulogu kada je potrebno utvrditi specijalizirane činjenice i analizirati složena pitanja.** Evropska komisija za efikasnost pravosuđa (CEPEJ) izdala je Smjernice o ulozi sudskih vještaka u sudskim postupcima država članica Vijeća Evrope (CEPEJ-ove Smjernice).⁸⁵ U CEPEJ-ovim Smjernicama naveden je skup dobrih praksi o radu vještaka, te se razmatraju ključne teme kao što su: predmet mišljenja vještaka, lica koja rade kao vještaci, izbor, obaveze i prava vještaka, itd.⁸⁶

158. **Svjetska banka je u 2018/2019. godini provela komparativnu analizu uloge vještaka u pravosudnim sistemima Zapadnog Balkana (uključujući BiH).** U izvještaju *Ispitivanje vještaka – Komparativna analiza uloge vještaka u sudskim sistemima Zapadnog Balkana*⁸⁷ dat je komparativni pregled uloge vještaka u građanskim i krivičnim predmetima u četiri odabrane zemlje – Srbiji, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i BiH. U njemu je analizirana primjena zakonodavstva u praksi te su istaknuti kako primjeri najboljih praksi, tako i zajednički izazovi u regiji. U navedenom izvještaju su upoređeni podaci dobijeni putem upitnika koji su distribuirani prema 22 suda u četiri zemlje, i zatvorenog pregleda više od 1.100 predmeta. S obzirom na širok opseg analize i mnoštvo korištenih izvora podataka, izvještaj je također korišten kao smjernica za ovu analizu i njegovi nalazi su uzeti u obzir prilikom izrade preporuka za unapređenje u BiH.

Pravni okvir i zahtjevi postupka

Imenovanje vještaka

159. **Imenovanje vještaka u BiH uređeno je entitetskim zakonima – ZV-om FBiH i ZV-om RS-a.** I u RS-u i u FBiH, postupak imenovanja uključuje i) javni poziv za imenovanje koji objavljuje Ministarstvo pravde *ex officio* (u RS-u i u FBiH) ili na prijedlog suda/sudova u slučaju utvrđene potrebe za vještacima (samo u FBiH), ii) kvalifikacijski ispit koji organizira Stručna komisija⁸⁸, iii) prijedlog Stručne komisije o imenovanju, i iv) rješenje Ministarstva pravde o imenovanju. U FBiH, prije podnošenja prijedloga o imenovanju Federalnom ministarstvu pravde, Stručna komisija traži mišljenje sudova, tužilaca i regionalnih advokatskih komora o kandidatima za vještake koji su položili kvalifikacijski ispit. U oba entiteta, vještaci se imenuju na razdoblje od 6 godina, s mogućnošću obnove imenovanja. Ministarstva pravde vode Adresar i registar vještaka.⁸⁹

⁸⁵ CEPEJ-ove Smjernice dostupne su na: https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepei/textes/Guidelines_en.pdf.

⁸⁶ Vodič EGLE dostupan je na: <https://experts-institute.eu/wp-content/uploads/2018/03/2016-01-07-eeee-guide-to-good-practices-egle-en-brochure.pdf>. Za više o vještacima također vidjeti *Izvještaje vještaka u građanskom pravu u EU-u: pravila i prakse država* objavljene od strane Resornog odjela: Prava građana i ustavna pitanja, Evropski parlament, dostupne na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/519211/IPOL_IDA\(2015\)519211_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/519211/IPOL_IDA(2015)519211_EN.pdf), i *CEPEJ-ovu Studiju o ulozi vještaka u pravosudnim sistemima država članica Vijeća Evrope*, dostupnu na: https://static1.squarespace.com/static/534f89eee4b0aedbe40ae270/t/558a6d15e4b0dfba0a2afcc8/1435135253774/3rev_2014_CEPEJ-GT-QUAL_RoleExperts_en.pdf.

⁸⁷ Dostupan na <http://documents.worldbank.org/curated/en/381771552633135539/Examining-the-Experts-A-Comparative-Analysis-of-the-Role-of-Expert-Witnesses-in-Court-Systems-of-the-Western-Balkans>.

⁸⁸ U FBiH, Stručnu komisiju čine Predsjednik Vrhovnog suda FBiH ili sudija kojeg on/ona imenuje, Predsjednik Advokatske komore FBiH ili advokat kojeg on/ona imenuje, glavni federalni tužilac ili tužilac kojeg on/ona imenuje, jedan predstavnik Federalnog ministarstva pravde (kao stalni članovi), te tri vještaka iz relevantnih oblasti (kao privremeni članovi). Stručnu komisiju u RS-u čine najmanje dva vještaka iz predmetne oblasti vještačenja, te jedan predstavnik Ministarstva pravde.

⁸⁹ Za mjerodavna pravila o postupku imenovanja vještaka, vidjeti čl. 4., 7., 10., 11., 14. i 18. ZV-a FBiH i čl. 4., 7., 8., 10. i 11. ZV-a RS-a; također vidjeti član 9. Pravilnika o kvalifikacijskom ispitu za vještake FBiH.

160. **Za razliku od ZV-a RS-a, ZV-om FBiH nisu predviđeni posebni zahtjevi za imenovanje u smislu obrazovanja / prethodnog radnog iskustva kandidata za vještake.** U skladu sa ZV-om RS-a, da bi bili imenovani vještaci treba da imaju (i) visoku stručnu spremu i najmanje 5 godina iskustva u odgovarajućoj oblasti, ili (ii) srednju stručnu spremu iz oblasti za koju nema visokog obrazovanja, ili (iii) srednju stručnu spremu i najmanje 15 godina prethodnog iskustva kao vještak. ZV-om FBiH predviđeno je da vještak mora imati odgovarajuću školsku spremu, radno iskustvo i stručno znanje u određenoj oblasti. Kandidat za vještaka dužan je dostaviti biografiju, dokaze o odgovarajućoj školskoj spremi, pisma preporuke i popis posljednjih deset predmeta u kojima je obavljao poslove vještaka (ukoliko je već obavljao poslove vještaka).⁹⁰

161. **I u RS-u i u FBiH, vještaci su dužni položiti stručni ispit da bi bili imenovani; u RS-u se također vrši provjera znanja o zahtjevima sudskog postupka.** I u FBiH i u RS-u, ispit kojim se vrši provjera znanja iz oblasti vještačenja organiziraju stručne komisije. U RS-u, kandidati također izlaze na pismeni ispit iz zahtjeva sudskog postupka.⁹¹

Specijalizacija vještaka

162. **Za razliku od ZV-a RS-a, ZV-om FBiH nije propisana obavezna kontinuirana edukacija za vještake.** U RS-u, specijalizaciju vještaka organizira Ministarstvo pravde jednom godišnje, u skladu s Pravilnikom koji je donijelo Ministarstvo. Specijalizacija obuhvaća predavanja kako iz oblasti vještačenja, tako i o sudskim postupcima. Ministarstvo pravde vodi evidenciju vještaka koji pohađaju specijalizaciju. Neće se obnoviti imenovanje vještaka koji ne pohađaju obavezne edukacije za specijalizaciju. U FBiH, nakon imenovanja, vještaci pohađaju jednokratnu edukaciju. Program edukacije obuhvaća predavanja iz oblasti vještačenja i zahtjeva sudskog postupka. Neće se obnoviti imenovanje vještaka koji ne pohađaju ovu edukaciju. Samo u slučaju izmjena i dopuna mjerodavnih procesnih zakona, kao i promjena u odgovarajućim oblastima vještačenja, Stručna komisija FBiH može organizirati dodatne edukacije i specijalizacije.⁹²

Praćenje rada vještaka

163. **Stručne komisije i ministarstva pravde su ključni organi za nadzor nad radom vještaka; nivoi stručnosti tih stručnih komisija razlikuju se među entitetima.** U FBiH, Stručna komisija vrši periodične ocjene rada vještaka, te u tom smislu pribavlja informacije, sudske evidencije, te mišljenja stručnih udruženja i udruženja vještaka. Stručna komisija nadalje ima pravo izdavati javna upozorenja vještacima ili predlagati razrješenja Ministarstvu pravde FBiH. U RS-u, Stručna komisija odlučuje o primjedbama na rad vještaka i predlaže sankcije Ministarstvu pravde RS-a.⁹³ Stručna komisija RS-a nije dužna vršiti periodične ocjene rada vještaka, niti može izricati sankcije za prestupe vještaka.

164. **Vještaci podliježu sankcijama za neprofesionalan/neetičan rad.** Ako vještak obavlja rad neprofesionalno i neetično, ne poštuje utvrđene rokove za obavljanje rada vještaka bez opravdanja, te je neposlušan ili je bez poštovanja prema sudu ili strankama, ne preuzima predmete koji su mu dodijeljeni ili postoji neka druga ozbiljna primjedba na njegov/njen rad, Ministarstvo pravde RS-a / Ministarstvo pravde FBiH i Stručna komisija FBiH mogu sankcionirati vještaka putem (i) pisanog upozorenja (samo u RS-u) (ii) javnog upozorenja ili (iii) razrješenja (u RS-u i FBiH).⁹⁴ I u RS-u i u FBiH, samo ministarstva pravde imaju pravo razrješavati vještake.

⁹⁰ Vidjeti član 3. ZV-a RS-a i čl. 3. i 5. ZV-a FBiH.

⁹¹ Član 6. Pravilnika o kvalifikacijskom ispitu za vještake RS-a i član 5. Pravilnika o kvalifikacijskom ispitu za vještake FBiH.

⁹² Vidjeti čl. 26. i 34. ZV-a RS-a, čl. 2., 3., 5. i 6. Pravilnika o obuci vještaka za obavljanje poslova vještačenja FBiH.

⁹³ Vidjeti čl. 16. i 17. ZV-a RS-a i čl. 22., 23. i 25. ZV-a FBiH.

⁹⁴ Član 17. ZV-a RS-a i član 25. ZV-a FBiH.

165. **I prema ZV-u RS-a i ZV-u FBiH, učesnici sudskog postupka/sudovi prate rad vještaka.** Predsjednici sudova prate rad vještaka radi informiranja Ministra pravde o svojim opažanjima, primjedbama i/ili novčanim kaznama izrečenim vještacima. Stranke, njihovi punomoćnici/advokati, kao i stručna udruženja i udruženja vještaka mogu ulagati primjedbe na rad vještaka. Primjedbe se dostavljaju pisanim putem Ministru pravde.⁹⁵

Angažiranje vještaka u suđenjima

166. **I ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a utvrđeno je pravilo – jedno vještačenje = jedan vještak.** Više vještaka može se angažirati za vještačenje iz više od jedne oblasti. Stranke predlažu vještake koji se prvenstveno biraju sa liste stalnih sudskih vještaka za određenu oblast vještačenja. Složeno vještačenje se delegira stručnoj instituciji (bolnica, laboratorija, univerzitet, itd.). Ako specijalizirane institucije koje su kvalificirane za određene oblasti vještačenja postoje (vještačenje krivotvorenog novca, grafologija, daktiloskopija, itd.), takvo vještačenje se prvenstveno mora delegirati tim institucijama.

167. **Stranke predlažu, a sud odlučuje o opsegu/predmetu vještačenja i vještaku; sudovi određuju rokove za izradu mišljenja vještaka.** Na prijedlog stranaka, sud odlučuje o vještaku, opsegu/predmetu vještačenja, te određuje rok za dostavljanje mišljenja vještaka. ZPP-om FBiH i ZPP-om RS-a predviđeno je da vještak izrađuje mišljenje i dostavlja ga sudu prije glavnog ročišta, osim ako sud odluči drugačije. Nadalje, sud mora dostaviti mišljenje vještaka strankama najmanje 8 dana prije zakazanog početka glavnog ročišta.

168. **Vještaci su obavezni izrađivati svoja mišljenja blagovremeno i u skladu s pravilima nauke i struke.** U slučaju nedostavljanja mišljenja od strane vještaka na vrijeme ili dostavljanja mišljenja vještaka koje je nejasno, nepotpuno, kontradiktorno ili je u suprotnosti s utvrđenim okolnostima, sud će tražiti pismeno mišljenje stranaka i imenovati novog vještaka (u slučaju neblagovremenosti), ili će ostaviti dodatni rok za dopunu i/ili pojašnjenje mišljenja (u slučaju nekvalitetnog vještačenja). Ako vještak ne dostavi jasno i sveobuhvatno mišljenje u dodatnom roku, sud će imenovati novog vještaka. U slučaju odugovlačenja, sud može izreći novčanu kaznu od 100 KM – 1.000 KM.

169. **U pravilu, prisustvo vještaka nije obavezno za održavanje glavnog ročišta; neopravdano odsustvo je razlog za izricanje sankcija.** Glavno ročište će se održati čak i ako vještak ne prisustvuje ročištu, osim ako sud smatra da je prisustvo vještaka potrebno radi dopune/pojašnjenja mišljenja, u kojem slučaju će odgoditi ročište. U slučaju odsustva imenovanog vještaka sa ročišta bez opravdanog razloga, sud može izreći novčanu kaznu tom vještaku u iznosu od 100 KM – 1.000 KM.⁹⁶

170. **ZV-om RS-a i ZV-om FBiH također je uređeno angažiranje vještaka u suđenjima.** Vještak je dužan poštovati rokove utvrđene od strane suda. Ako vještak ne može dostaviti mišljenje na vrijeme, o tome je dužan obavijestiti sud najmanje 10 dana prije isteka roka i dostaviti izjavu o razlozima za nezavršavanje rada, kratak pregled završenog rada, kao i novi rok za dostavljanje mišljenja. U slučaju složenijeg vještačenja, za koje je prvobitno utvrđeni rok od strane suda prilično dug, vještak je dužan dostavljati sudu mjesečne izvještaje o obavljenom radu.⁹⁷

171. **Ni ZV-om FBiH ni ZV-om RS-a nisu institucionalizirani pripravnici, saradnici ili drugo osoblje vještaka.** Iako je u CEPEJ-ovim Smjernicama navedeno da vještaci treba da imaju pravo zapošljavati

⁹⁵ Vidjeti čl. 19. i 20. ZV-a FBiH i čl. 14., 15. i 16. ZV-a RS-a.

⁹⁶ Za mjerodavna pravila o angažiranju vještaka u suđenju, vidjeti čl. 149., 150., 154., 155., 156., 157. i 411. ZPP-a FBiH i čl. 149., 150., 154., 155., 156., 157. i 411. ZPP-a RS-a.

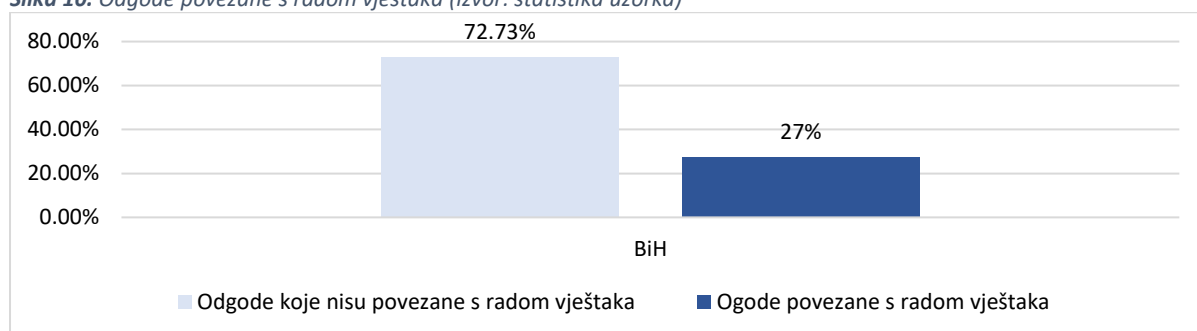
⁹⁷ Član 24. ZV-a RS-a i član 32. ZV-a FBiH.

pomoćno osoblje,⁹⁸ nijednim od dva zakona nije uvedeno to pravo niti su uređena prava/obaveze/odgovornosti osoblja vještaka. Bez sveobuhvatnog pravnog okvira, pravne sigurnosti i odgovarajućih poticaja, ne može se očekivati zapošljavanje pomoćnog osoblja od strane vještaka radi povećanja radne efikasnosti.

Relevantni nalazi

172. **Procesuiranje privrednih predmeta često je neefikasno zbog nekvalitetnog vještačenja i odugovlačenja u izradi mišljenja vještaka.** Vještačenje se smatra “kraljicom dokaza” u privrednim predmetima. Privredni sporovi gotovo uvijek zahtijevaju vještačenje iz različitih oblasti (ponajprije računovodstva, građevinarstva, saobraćaja, itd.), bez kojeg je izuzetno teško (ako ne i nemoguće) odlučiti o predmetu. Međutim, često se dešava da se vještačenje mora vršiti više puta od strane više vještaka da bi se dobilo kvalitetno mišljenje. Također, nepotrebna odugovlačenja u izradi mišljenja vještaka, odsustvo sa ročišta i drugi problemi povezani sa radom vještaka dovode do odgoda zakazanih ročišta i produžavaju sudske postupke. Statistika uzorka⁹⁹ pokazuje da su razlozi za svaku četvrtu odgodu povezani s radom vještaka.

Slika 10. Odgode povezane s radom vještaka (izvor: statistika uzorka)

Nekvalitetan rad vještaka

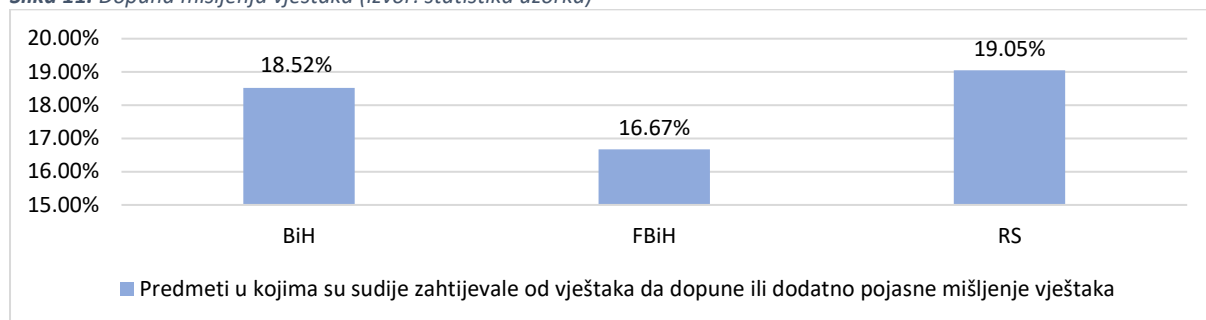
173. **Prema informacijama dobijenim od sudija, postoji veoma malo kvalificiranih vještaka koji rade vještačenja za privredne predmete.** Postoje mnogi vještaci na listi registriranih vještaka, ali prema navodima sudija nekolicina ih je adekvatno kvalificirana za rad na složenim predmetima, naročito u privrednim predmetima. Stoga su kvalificirani vještaci preopterećeni poslom, što dovodi do odugovlačenja u izradi njihovih mišljenja. Poslovna zajednica, međutim, ne dijeli mišljenje sudija. Naime, više od 70% ispitanika izjavilo je da su vještaci dovoljno kompetentni za vršenje vještačenja iz njihovih oblasti.

174. **U više od 18% predmeta, mišljenja vještaka, nakon izrade, pretrpe izmjene.** Statistika uzorka pokazuje da vještaci nekad obavljaju svoj rad neprofesionalno – mišljenja su nepotpuna, nekoherentna ili kontradiktorna. To dovodi do zahtjeva za pojašnjenje mišljenja, ponekad čak i za angažiranje novih vještaka za isto vještačenje, čime se produžava postupak i stvaraju dodatni troškovi za stranke.

⁹⁸ Paragraf 25. CEPEJ-ovih Smjernica.

⁹⁹ Statistika zasnovana na podacima dobijenim vršenjem uvida u slučajni uzorak okončanih predmeta u odabranim sudovima.

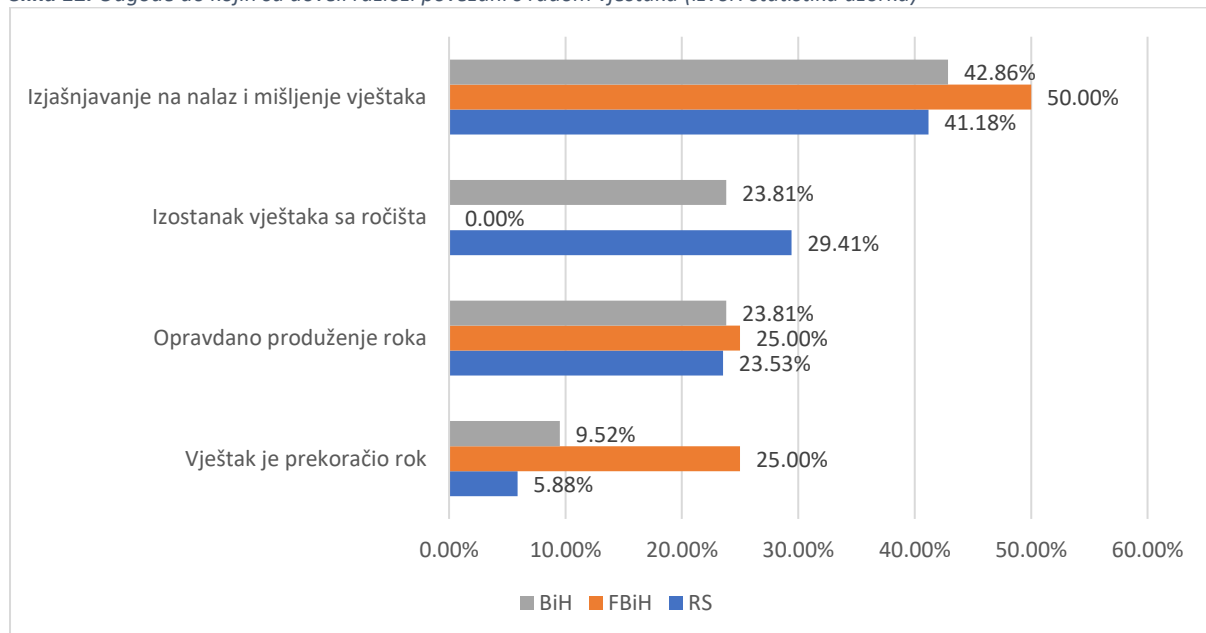
Slika 11. Dopuna mišljenja vještaka (izvor: statistika uzorka)

Obaveza sudije da usmjerava/upravlja radom vještaka

175. **Sudovi ne upravljaju/ne prate adekvatno rad vještaka.** Žalbeni sudovi u BiH su prepoznali, a 42% ispitanika Ankete o utiscima je potvrdilo da prvostepene sudije ne upravljaju djelotvorno radom vještaka. Oni ponekad ne daju precizna uputstva vještacima (npr. od vještaka za financije se zahtijeva da pregledaju cijelu finansijsku dokumentaciju jedne od stranaka), što često rezultira nepotpunim mišljenjima vještaka ili mišljenjima od male vrijednosti za sam postupak.¹⁰⁰ Nadalje, sudije oklijevaju ili im nedostaje edukacija za kritičko ispitivanje mišljenja vještaka i procjenu toga jesu li ta mišljenja koherentna i sveobuhvatna; ali oni ih ili prihvate onakvima kakva jesu, dozvole strankama da neprestano dostavljaju primjedbe na mišljenja, ili dozvole novo vještačenje radi potvrde takvih mišljenja. Zapravo je preko 40% odgoda prouzrokovano novim zahtjevima za dopunu ili pojašnjenje mišljenja vjetaka.

Slika 12. Odgode do kojih su doveli razlozi povezani s radom vještaka (izvor: statistika uzorka)

176. **Sudije ne koriste sve raspoložive alate za povećanje efikasnosti rada vještaka.** Sudovi rijetko sankcioniraju vještake za nepravovremeno dostavljanje njihovih mišljenja ili zbog odsutnosti sa ročišta. Ovo su potvrdili i rezultati Ankete o utiscima i statistički podaci (vidi grafikone ispod). Zapravo je 95% ispitanika u Anketi o utiscima izjavilo da sudije ne sankcioniraju vještake zbog procesne nediscipline. Također, prema statistici uzorka sakupljenoj od strane Svjetske banke, preko 70%

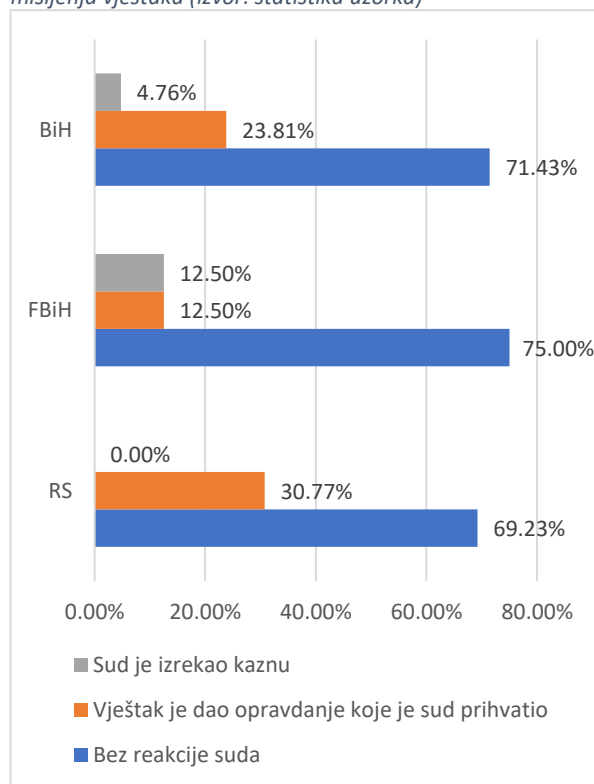
¹⁰⁰ Na primjer, u Vodiču EGLE navedeno je da "uputstva moraju biti definirana što je preciznije moguće te da moraju biti prilagođena u mjeri u kojoj je potrebno za rješavanje spora."

evidentiranih kršenja rokova od strane vještaka prođu nezapaženo od strane suda. Nisu izrečena upozorenja ni u jednom od evidentiranih slučajeva kršenja rokova. Nisu izrečena upozorenja niti novčane kazne ni u jednom od evidentiranih slučajeva odsustva sa ročišta. S obzirom na stotine predmeta u kojima se vještaci pojavljuju godišnje i mnoge rokove u postupku koji treba da se poštuju u svakom predmetu, izostanak upozorenja i zanemariv broj novčanih kazni ukazuju na to da sudovi ne prate ili ne sankcioniraju vještake za takva kršenja. Čini se da je razlog za to, djelimično, to što sudije oklijevaju sankcionirati vještake koje često koriste i od kojih zavise.

Slika 13. Reakcija suda na odsustvo vještaka sa ročišta (izvor: statistika uzorka)

Slika 14. Reakcija suda na kršenje roka za dostavljanje mišljenja vještaka (izvor: statistika uzorka)

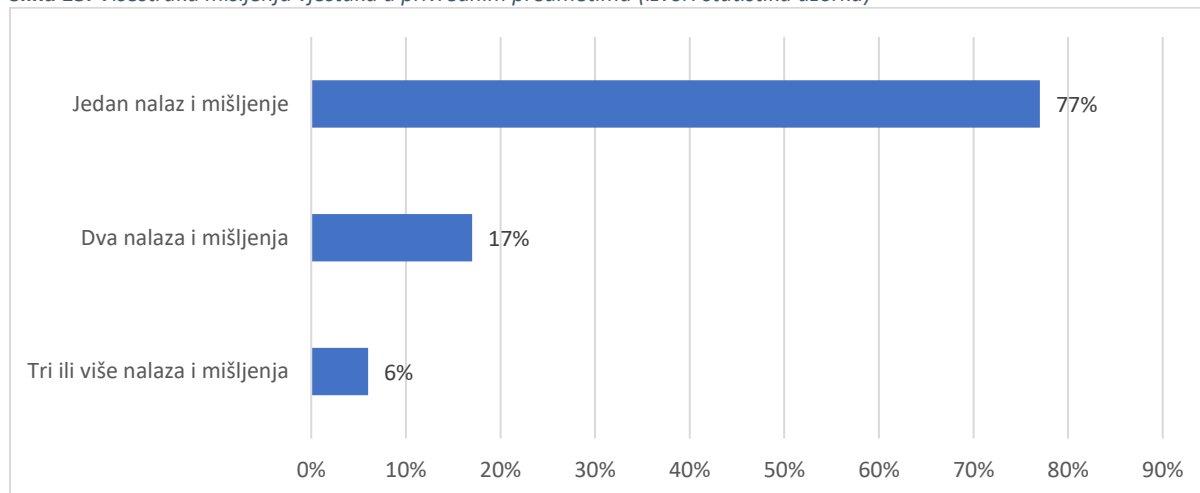
177. **Sudijama nedostaje znanje iz uobičajenih oblasti vještačenja za privredne sporove, zbog čega nisu u stanju da efikasno upravljaju radom vještaka.** Bez dovoljnog poznavanja pitanja koja u pravilu iziskuju vještačenje u privrednim predmetima, sudije nisu u stanju ocijeniti prijedloge za vještačenje (u smislu toga jesu li suvišni ili nisu), precizno odrediti predmet i opseg vještačenja, dati jasna uputstva vještacima, kao i kritički ispitati mišljenja vještaka. Neke iskusne sudije navele su da im nedostaje znanje iz određenih oblasti koje obično iziskuju angažiranje vještaka (bankarstvo i financije, prava intelektualnog vlasništva, itd.).

178. **Drugostepeni sudovi su utvrdili da sudovi ponekad angažiraju više od jednog vještaka za jednu vrstu vještačenja.** U CEPEJ-ovim Smjernicama navedeno je da angažiranje prevelikog broja vještaka u predmetu preopterećava postupak pred sudom, a i dovodi do neefikasnosti.¹⁰¹ U praksi je obično slučaj da, ako dva vještaka imaju proturječna mišljenja, sud zahtijeva potvrdu od komisije vještaka (*supervještačenje*) koja treba uskladiti nalaze dva suprotna vještaka. Čak i nakon vršenja

¹⁰¹ U CEPEJ-ovim Smjernicama izviješteno je da "broj imenovanih vještaka treba ostati praktičan te da ne treba postati prevelik, radi izbjegavanja problema sa jasnoćom i jednostavnošću. Treba biti ograničen na određen broj koji zavisi od složenosti i svrsishodnosti razmatranog pitanja. Taj broj treba biti definiran od strane suda ili zakonom." Za više informacija vidjeti paragraf 28. CEPEJ-ovih Smjernica.

takvog trećeg vještačenja, sudovi ponekad pozivaju više vještaka da iznova analiziraju isto pitanje. CEPEJ-ove Smjernice su jasne da broj vještaka treba biti ograničen, s tim što to ograničenje treba biti definirano od strane suda ili zakonom.¹⁰² Statistika uzorka pokazuje međutim da se dešava da se koristi više od jednog vještaka, ali ne u alarmantnoj mjeri.

Slika 15. Višestruka mišljenja vještaka u privrednim predmetima (izvor: statistika uzorka)

Praćenje rada vještaka od strane ministarstava pravde

179. **Iskustvo više od 80% ispitanika u Anketi o utiscima je da ministarstva pravde RS-a i FBiH ne postupaju po pritužbama na rad vještaka.** Slično tome, prema informacijama dobijenim od sudija iz RS-a i FBiH, nadležna ministarstva rijetko sankcioniraju presteupe vještaka.

Preporuke i naredni koraci

Unapređenje postupka imenovanja vještaka

180. **Donosioci politika u BiH mogu razmotriti izmjene i dopune ZV-a RS-a i ZV-a FBiH radi uvođenja redovnih javnih poziva za imenovanje vještaka.** Time će se omogućiti ažuriranje liste raspoloživih vještaka te će se osigurati dostatnost i usklađenost ponude sudskih vještaka sa dostupnošću na tržištu. Imenovanjem novih sudskih vještaka ublažit će se deficitarnosti, naročito novih vještaka iz specijalističkih oblasti privrede (IT, telekomunikacije, itd.), te će se osigurati da se neki vještaci ne koriste češće od drugih.

181. **Preporučuje se povezivanje postupka imenovanja vještaka u RS-u s utvrđenom potrebom sudova za dodatnim vještacima (kao što je slučaj u FBiH).** U skladu sa ZV-om RS-a, Ministarstvo pravde bi se moglo obavezati informacijama o potrebama sudova za vještačenjem na njihovim područjima. Tim mehanizmom bi se povezale utvrđene potrebe sudova za vještacima s ponudom vještaka omogućenom od strane Ministarstva pravde. Sudovi, a ne Ministarstvo, su ti koji su upoznati s tim koje vještačenje je najpotrebnije na njihovom području i u koje vrijeme. Potencijalno, žalbeni sudovi mogu biti ti koji će donositi odluke o potrebama i o tome treba li se objaviti javni poziv za

¹⁰² Paragraf 28. CEPEJ-ovih Smjernica.

profesiju, a oni bi mogli voditi registar izraženih potreba prvostepenih sudova na njihovom području.¹⁰³ Ovaj pristup je također u skladu sa CEPEJ-ovim Smjernicama.¹⁰⁴

182. **Može se izmijeniti i dopuniti ZV FBiH radi uvođenja jasnih zahtjeva o tome ko može postati vještak, kao što su zahtjevi u pogledu određene stručne spreme i/ili potrebnog radnog iskustva za imenovanje vještaka (kao što je slučaj u RS-u).** Time će se ograničiti diskrecijska imenovanja vještaka u FBiH, te odstraniti oni koji nemaju neophodno obrazovanje / iskustvo koje je potrebno za njihovu oblast.

183. **Moglo bi biti korisno izmijeniti i dopuniti ZV FBiH i ZV RS-a radi uvođenja i jasnog uređivanja prava i obaveza pripravnika, stažista i saradnika vještaka.** U CEPEJ-ovim Smjernicama izviješteno je da vještak treba imati osoblje koje može ne samo raditi pripremni rad, već također i izrađivati nacrt mišljenja vještaka pod nadzorom.¹⁰⁵ Ovim će se povećati efikasnost rada vještaka na više načina:

- a. Sa više radne snage bit će manje odugovlačenja sudskih postupaka. Ovo je naročito važno za preopterećene, najčešće korištene vještake koji izrađuju kvalitetne izvještaje.
- b. Saradnici će biti izloženi praksi te će biti u stanju učiti od iskusnijih vještaka. Time će se, dugoročno, pomoći u razvoju kvalitetnog kadra vještaka. Saradnici će, ako kasnije sami postanu nezavisni vještaci, imati i potrebnu ekspertizu i iskustvo za struku i već će biti priznati od strane sudija kao odgovarajući vještaci za preuzimanje angažmana.

Poboljšanje kvaliteta rada sudskih vještaka i efikasnosti suđenja

184. **I u RS-u i u FBiH bi se moglo razmotriti uvođenje zakonom propisanog formata i minimalnog sadržaja mišljenja vještaka.** Kako je sugerirano i CEPEJ-evim Smjernicama i Vodičem EGLE, mišljenje vještaka treba ispunjavati određene kriterije u smislu njegove strukture i sadržaja.¹⁰⁶ Mišljenje treba biti izraženo na jasan i sažet način, te biti podijeljeno u pododjeljke u određenom redoslijedu, kako bi se sudiji olakšala analiza izvještaja iz različitih izvora. Iz izvještaja vještaka mora biti apsolutno jasno koji elementi su činjenični i koje je pretpostavke vještak napravio u procjeni. Da bi se to postiglo, i za sudove i za vještake će biti korisne jasne smjernice o sadržaju i formatu u kojem se izvještaji vještaka trebaju izrađivati. U Vodiču EGLE razrađena je struktura pisanog izvještaja vještaka, te se može koristiti kao osnova za izradu domaćih normi u ZV-ovima.¹⁰⁷

185. **Preporučljive su izmjene i dopune kako ZV-a FBiH, tako i ZV-a RS-a, radi uvođenja obavezne početne edukacije o sudskim postupcima prije prijema u profesiju (a ne nakon prijema, kao što je trenutno slučaj u FBiH).**¹⁰⁸ Početna edukacija o sudskim postupcima prije prijema u profesiju poboljšat će ukupni kvalitet i efikasnost rada vještaka, te će im omogućiti vršenje vještačenja u skladu s odgovarajućim i tačnim postupcima, kako je propisano CEPEJ-evim Smjernicama.¹⁰⁹ Za svakog vještaka bit će korisno pohađanje edukacije o procesnim pravilima, zahtjevima i postupcima i izradi mišljenja vještaka. Mogu se organizirati simulacije suđenja i objasniti i pokazati uloga vještaka novim vještacima.

¹⁰³ Vidjeti također paragraf 3.21. Vodiča EGLE u kojem je navedeno da "[s]udija treba osigurati da postoji adekvatan broj vještaka iz svake oblasti te treba nastojati da izbjegava ponovno imenovanje istog vještaka dok u isto vrijeme isključuje ostale koji imaju iste kvalifikacije."

¹⁰⁴ Vidjeti dio 3.2.1. CEPEJ-ovih Smjernica, vidjeti također paragraf 3.12. Vodiča EGLE.

¹⁰⁵ CEPEJ-ove Smjernice, strana 55.

¹⁰⁶ Paragraf 73. CEPEJ-ovih Smjernica i paragrafi 5.4. i 5.5. Vodiča EGLE.

¹⁰⁷ Paragrafi 5.5. i 5.6. Vodiča EGLE.

¹⁰⁸ Na primjer, u odjeljku III Vodiča EGLE navedene su detaljne informacije o osiguranju kvaliteta sudskih vještaka. Da bi bila akreditirana kao sudski vještak, osoba treba naročito imati sljedeće vještine: (i) znanje i kompetentnost iz oblasti vještačenja; (ii) praktično znanje i kompetentnost; (iii) etičnost i profesionalan stav i (iv) efikasnost. U Vodiču EGLE dalje se objašnjava sistem osiguranja kvaliteta i domaća tijela za certifikaciju koja bi se bavila transparentnošću, prijemima u struku, edukacijom i kvalitetom vještaka.

¹⁰⁹ Paragraf 89. CEPEJ-ovih Smjernica.

Sudije i viši vještaci bit će najbolje pozicionirani da sudjeluju u pružanju ovakve edukacije. Adekvatnom edukacijom svi vještaci će se upoznati sa zahtjevima suđenja, čime će im se omogućiti ravnopravno natjecanje za angažmane pred sudovima. Time će se smanjiti često angažiranje istih sudskih vještaka iznova i poboljšati efikasnost postupaka pred sudovima. Osim toga, edukacija će poboljšati ukupni kvalitet rada sudskih vještaka.

Okvir 10. – Obavezna početna edukacija – primjer Hrvatske

U **Hrvatskoj** kandidat za vještaka mora proći obaveznu početnu edukaciju da bi bio imenovan. Ta edukacija organizira se u vidu mentorstva i ne može trajati duže od 1 godine. U tom razdoblju, kandidatu se dodjeljuje mentor (iskusni vještak iz iste oblasti) pod čijim nadzorom on/ona mora izraditi najmanje 5 mišljenja vještaka. Po ispunjavanju tog uslova, udruženje vještaka iz određene oblasti izrađuje izvještaj o radu kandidata i daje mišljenje o kandidatovoj stručnosti i vještačenju (mišljenje mora sadržavati upućivanja na svaki predmet u kojem je kandidat bio angažiran). Na osnovu tog mišljenja, predsjednici sudova odlučuju o tome treba li kandidat biti imenovan za vještaka.

186. **Vještacima u FBiH moglo bi se naložiti da kontinuirano ažuriraju znanje i o (i) vještačenjima koja pružaju i o (ii) zahtjevima suđenja (kao što je slučaj u RS-u); u oba entiteta će biti korisno strogo pratiti ispunjavanje obaveze vještaka da pohađaju kontinuiranu edukaciju.**¹¹⁰ U CEPEJ-ovim Smjernicama navedeno je da vještak “treba održavati znanje ne samo u vezi sa njegovom ekspertizom već također i vodećim principima djelatnosti vještaka.”¹¹¹ Seminari/edukacije mogu se organizirati na polugodišnjoj ili nekoj drugoj redovnoj osnovi, te će biti optimalno ako se pohađanje edukacija utvrdi kao preduslov za obnavljanje imenovanja vještaka.¹¹²

187. **Za sudije će biti korisno pohađanje edukacija o nekim od najčešće korištenih vještačenja u suđenjima.** Sudije trebaju imati opće razumijevanje vještačenja koja običnu nalažu u suđenjima. Na primjer, osnovna nastava iz čitanja financijskih izvještaja ili izračuna stope zatezne kamate bit će korisna za sudije na privrednom referatu. Time će se dati prednost sudijama u preispitivanju i utvrđivanju stvarnih problema u mišljenjima vještaka. Time će se također poboljšati kvalitet suđenja i minimizirati oslanjanje sudova na mišljenja vještaka. Može se razmotriti koordinacija budućih aktivnosti sa postojećim inicijativama za izgradnju kapaciteta / aktivnostima edukacije sa VSTV-om radi osiguravanja optimizacije resursa.

188. **Edukacije za sudije i vještake mogu se institucionalizirati, te ih mogu provoditi centri za edukaciju RS-a i FBiH.** Centri za edukaciju u RS-a i FBiH izrazili su spremnost da organiziraju edukacije ne samo za sudije, već također i za ostale učesnike u suđenju (npr. vještaci, stečajni upravnici), tako da bi se pravila kojima je uređena nadležnost ove dvije institucije u oba entiteta mogla izmijeniti i dopuniti kako bi se to omogućilo. Centri za edukaciju najbolje su pozicionirani da, u saradnji sa stručnim komisijama/ministarstvima pravde RS-a i FBiH, utvrđuju osnovni nastavni plan i program za module edukacije, te da identificiraju i mobiliziraju stručnjake za održavanje edukacija.¹¹³ Može se koristiti sistem za učenje na daljinu koji je implementiran u oba centra za edukaciju radi povećanja

¹¹⁰ U skladu s Vodičem EGLE, “ove organizacije će morati redovno utvrđivati, na primjer svakih pet godina, da registrirani vještak i dalje zadovoljava kriterije koji su mu omogućili da se registrira, te provjeravati da je ispunio obavezu kontinuirane edukacije i u njegovoj osnovnoj struci kao i u njegovom radu u svojstvu vještaka, te u njegovom znanju o pravosuđu u smislu postupka.”

¹¹¹ Paragraf 87. CEPEJ-ovih Smjernica.

¹¹² U paragrafu 3.14. Vodiča EGLE navedeno je da se treba “redovno utvrđivati, na primjer svakih pet godina, da registrirani vještak i dalje zadovoljava kriterije koji su mu omogućili da se registrira, te provjeravati da je ispunio obavezu kontinuirane edukacije i u njegovoj osnovnoj struci kao i u njegovom radu u svojstvu vještaka te u njegovom znanju o pravosuđu u smislu postupka.”

¹¹³ Vidjeti paragraf 7.26. Vodiča EGLE.

efikasnosti edukacija.¹¹⁴ Radi praćenja aktivnosti edukacije, prisustvo bi se moglo evidentirati, dok bi i vještaci i sudije mogli dobiti bodove za prisustvo. Optimalno, dobijanje određenog broja bodova bilo bi preduslov za obnavljanje imenovanja u slučaju vještaka, dok bi se bodovi sudija uzimali u obzir u njihovoj ukupnoj ocjeni. U slučaju vještaka, stručne komisije RS-a i FBiH mogle bi voditi evidenciju o prisustvu edukacijama, dok bi u slučaju sudija to trebali raditi predsjednici sudova i VSTV.

Jačanje odgovornosti vještaka

189. **Sudovi mogu uraditi više na upravljanju radom vještaka.** Alati za adekvatno upravljanje radom vještaka uspostavljeni su u okviru ZPP-a FBiH i ZPP-a RS-a. Pa ipak, čini se da sudovi ne koriste alate koje imaju na raspolaganju. Neke jednostavne tehnike i alati za upravljanje sudskim postupcima mogu se koristiti za poboljšanje efikasnosti postupka, jačanje odgovornosti vještaka i pomoć i podršku vještacima u njihovom radu (kako je preporučeno u CEPEJ-ovim Smjernicama¹¹⁵). Bilo bi vrlo korisno kada bi sudije:

- a. **Preispitivale prijedloge za vještačenje radi ocjene da li je vještačenje zaista potrebno.** Na primjer, ako tuženi samo ospori tužbu ali ne dostavi dokaze, sudovi svih instanci mogli bi raditi na primjeni pravila o teretu dokazivanja umjesto podržavanja zahtjeva stranke za suvišnim vještačenjem.
- b. **Određivale neophodni predmet i opseg vještačenja u svakom predmetu.** Stranke su te koje zahtijevaju vještaka, ali sudija određuje opseg i predmet vještačenja. Jasna uputstva sudskom vještaku značajno bi doprinijela povećanju efikasnosti vještaka. To je potvrđeno međunarodnim standardima iz ove oblasti. U Vodiču EGLE navedeno je da: “[uputstva moraju biti definirana što je preciznije moguće, kao i prilagođena u mjeri u kojoj je potrebno za rješavanje spora [...]. Što je češće moguće, uputstva trebaju biti postavljena kao (niz) pitanje/a.”
- c. **Utvrđivale tačan datum za dostavljanje mišljenja vještaka uzimajući u obzir zakazane radnje u sudskom postupku.**¹¹⁶ Preporučljivo je da sudije odrede datum do kojeg mišljenje vještaka treba biti izrađeno, ostavljajući dovoljno vremena za preispitivanje mišljenja prije njegovog dostavljanja strankama (najmanje 8 dana prije ročišta), te, prema potrebi, zahtijevanje pojašnjenja/dopuna prije dostavljanja mišljenja strankama.
- d. **Pratile pridržavanje rokova i zahtijevale opravdanja za odugovlačenja.** Sudsko osoblje (saradnici i sudije) moglo bi se zadužiti da pregleda spise predmeta prije zakazanih ročišta radi praćenja odgovarajućih aktivnosti vještaka kao što su:
 - i. da li je vještak obavijestio sud o mogućim kašnjenjima u izradi njegovog/njenog mišljenja¹¹⁷;
 - ii. da li je vještak dostavio izjavu o razlozima zbog kojih nije bio u stanju završiti posao, zajedno sa kratkim pregledom poduzetih mjera, kao i novim rokom za dostavljanje novog mišljenja¹¹⁸;

¹¹⁴ Tehnološka platforma je već uspostavljena. Softver podržava kako sinkrono, tako i asinkrono učenje na daljinu. Učenjem na daljinu osigurava se vremenska i lokacijska fleksibilnost u organiziranju i provođenju edukacija uz istodobno smanjenje finansijskih troškova. Iako je naznačen kao strateški cilj oba centra za edukaciju, softver za učenje na daljinu jedva da se koristi u praksi. Preporučljivo je više proaktivnosti u usvajanju modernih obrazovnih metodologija.

¹¹⁵ Paragraf 109. CEPEJ-ovih Smjernica.

¹¹⁶ Paragraf 4.14. Vodiča EGLE.

¹¹⁷ U skladu sa Vodičem EGLE, “vještak treba biti u stanju podnijeti zahtjev sudiji za proširenje uputstava koja su mu data u slučaju kada (i) u toku misije primijeti da vremenski okvir neće biti dovoljan i/ili (ii) kada su u toku istraga, zbog tehničkih razloga, potrebni dodatni istražni koraci ili se trebaju ispitati dodatna tehnička pitanja.”

¹¹⁸ Kako je navedeno u Vodiču EGLE, “Vještak je također dužan provesti procjenu i izraditi stručno mišljenje u razumnom roku, barem do navedenog roka. Dužan je obavijestiti sud o razlozima nemogućnosti dostavljanja stručnog mišljenja u predviđenom roku. Tom prilikom mora također reći sudu koliko dugo će trajati izrada stručnog mišljenja u konačnici.”

- iii. da li, u slučaju složenijeg vještačenja u kojem je prvobitni rok koji je određen od strane suda prilično dug, vještak dostavlja sudu mjesečne izvještaje o obavljenom poslu, itd. Ovi preliminarni izvještaji bi također dali dovoljno vremena strankama da formuliraju svoja zapažanja prije izrade konačnog izvještaja.¹¹⁹
- e. **Sankcionirale vještake za nedostavljanje stručnog mišljenja na vrijeme.**
- f. **Odbacivale suvišne primjedbe stranaka na mišljenje vještaka ili neosnovane zahtjeve za dopunu mišljenja.** Umjesto toga, bilo bi korisno da sudije prvo kritički ispituju mišljenje. Sudija može po preispitivanju mišljenja, prema potrebi, zatražiti pojašnjenja prije ročišta ili na glavnom ročištu (postavljanjem usmjerenih i jasnih pitanja vještaku). Ako sudija utvrdi da je mišljenje strukturalno manjkavo, mogao bi naložiti dopunu mišljenja.
- g. **Zahtijevale od vještaka da pojašne/dopune nekoherentno/nepotpuno stručno mišljenje prije angažiranja novog vještaka.** Bilo bi preporučljivo izbjegavati imenovanje novog vještaka prije saslušanja vještaka koji je izradio mišljenje, te umjesto toga zahtijevati dopunu/pojašnjenje dostavljenog mišljenja. Samo ako vještak ne dopuni i/ili ne pojašni mišljenje, sud treba imenovati novog vještaka (i prijaviti neprofesionalno ponašanje prethodnog vještaka nadležnim organima). Ovaj pristup bi bio u skladu sa CEPEJ-ovim Smjernicama, u kojima je navedeno da “sud ili stranke moraju [...] insistirati na završavanju mišljenja vještaka. To je naročito slučaj ako vještak izradi stručno mišljenje koje je nepotpuno, nejasno, dvosmisleno i objektivno netačno, neažurno, bez ikakvih naučnih dokaza, ili ako ne ispuni uputstva za izradu stručnog mišljenja ili se pokaže da nije kompetentan.”¹²⁰
- h. **Prijavljivale prestupe vještaka Ministarstvu pravde i/ili Stručnoj komisiji.** U slučaju kašnjenja u izradi mišljenja vještaka i/ili dostavljanja nejasnih ili nepotpunih mišljenja vještaka, ili drugog neprofesionalnog ili neetičnog ponašanja vještaka, preporučuje se da sudija obavijesti Ministarstvo pravde i/ili Stručnu komisiju o navedenom ponašanju i zahtijeva sankcije protiv sudskog vještaka.
- i. **Davale povratne informacije vještacima o njihovom radu i kvalitetu njihovog mišljenja.**

Okvir 11. – Povratne informacije prema vještacima – komparativni primjeri

U **Norveškoj**, na primjer, sudije neformalno razmjenjuju iskustva sa vještacima. U **Francuskoj**, loša ocjena od sudije može dovesti do skidanja vještaka sa liste vještaka ili neobnavljanja njegovog imenovanja. U **Švicarskoj** je uobičajeno da sudija da osobnu povratnu informaciju vještaku. Primjeri formalnog sistema uključuju **Austriju**, gdje ocjene vještaka od strane sudija (naročito u pogledu kvaliteta i ažurnosti rada vještaka) imaju važnu ulogu prilikom obnavljanja imenovanja vještaka. **Nizozemska** također ima formalan sistem ocjenjivanja. Po okončanju predmeta, od sudije se traži da popuni obrazac za ocjenu vještaka.

190. **Kako bi se dodatno unaprijedila transparentnost rada vještaka, mjerljivi podaci o angažiranju vještaka mogli bi se evidentirati u CMS-u** (broj angažiranih vještaka, pridržavanje utvrđenih rokova, opravdanje za kršenja, izrečene sankcije, itd.), te koristiti za izradu statističkih izvještaja o radu vještaka.

191. **Sudovima i strankama može se dati više ovlasti za praćenje i sankcioniranje rada vještaka.** Ministarstva pravde RS-a/FBiH organi su koji odlučuju o razrješenju vještaka. Ipak, ona nemaju

¹¹⁹ Paragrafi 4.3. i 4.9. Vodiča EGLE.

¹²⁰ Paragraf 121. CEPEJ-ovih Smjernica.

kapacitet za provjeru rada sudskih vještaka i odlučivanje o kompetentnosti sudskih vještaka. U CEPEJ-ovim Smjernicama navedeno je da “*određene zemlje smatraju korisnim imenovanje sudija koji su izričito zaduženi za pitanja povezana sa vještačenjima, uključujući pitanja vezana za izbor vještaka, neizvršavanje obaveza od strane vještaka i mišljenje vještaka koje ispunjava standarde dobrog kvaliteta, itd.*”¹²¹ Stoga bi se sudovima mogle dodijeliti ovlasti za vođenje postupka protiv sudskog vještaka, i čak i za razrješenje. Za stranke bi bila korisna jasna prava u skladu sa ZV-om da prijave prestupe sudskih vještaka svim nadležnim organima, ministarstvima pravde, stručnim komisijama i sudovima. Odredbe ZPP-ova i/ili ZV-ova mogle bi biti određenije kako bi predvidjele jasno pravo stranaka na tužbu za naknadu štete i krivičnu tužbu u slučajevima nesavjesnog vještačenja od strane vještaka.

192. Bilo bi korisno zadužiti Stručnu komisiju RS-a za periodične ocjene rada vještaka (kao što je slučaj u FBiH); i u RS-u i u FBiH mogli bi se izrađivati periodični izvještaji o radu vještaka. Stručne komisije bi mogle periodično pribavljati mišljenja o radu vještaka (od sudova¹²², advokatskih komora, privrednih komora, itd.), primjedbe i prigovore na rad vještaka i detalje o edukacijama i izrečenim sankcijama. Te informacije mogle bi se koristiti za izradu redovnih izvještaja o obavljenim edukacijama/specijalizacijama, zapažanjima i sankcijama izrečenim vještacima, primjedbama od strane stranaka, sudova i/ili profesionalnih udruženja. To bi bilo u skladu sa međunarodno priznatim standardima o angažiranju vještaka. CEPEJ-ove Smjernice jasne su kada je u pitanju potreba za redovnim praćenjem statusa vještaka radi osiguravanja održavanja njihove ekspertize.¹²³

Fazni pristup reformi rada vještaka

193. S obzirom na broj pojedinačnih aktivnosti koje je potrebno izvršiti kako bi se reformirao rad vještaka, postojeći izazovi mogu se riješiti nizom koordiniranih aktivnosti. U kratkom roku: Organiziranjem periodičnih edukacija za vještake i sudije poboljšat će se kvalitet rada vještaka. Vođenjem evidencija o radu vještaka može se pomoći organima u utvrđivanju osnove za mjerenje unapređenja i praćenje napretka reformi/mjera za unapređenje uloge i angažiranja vještaka. U srednjem do dugom roku: Donosioci politika mogu razmotriti unapređenje postupka imenovanja vještaka putem obaveznih početnih edukacija, te utvrđivanja jasnih zahtjeva za ulazak u profesiju, kao i poboljšanih ispitnih tehnika, itd. Time će se omogućiti organima da vrše provjeru kompetentnosti kandidata na strukturiran način te da poboljšaju kalibar vještaka koji ulaze u profesiju. Također, može se razmotriti uvođenje osoblja vještaka i definiranje njihove uloge tokom i van suđenja. U dugom roku: mogu se razmotriti izmjene i dopune relevantnih procesnih zakona i zakona o vještacima radi jačanja odgovornosti vještaka i unapređenja nadzora. Time će se dodatno potaći vještaci da svoj rad obavljaju u skladu s pravilima nauke i struke. Funkcionalnom koordinacijom među različitim organima i zainteresiranim stranama koji pozivaju vještake na odgovornost: sudovima, stručnim komisijama, ministarstvima pravde, strankama, itd., podići će se standard odgovornosti.

¹²¹ Paragraf 61. CEPEJ-ovih Smjernica.

¹²² Kako je navedeno u Vodiču EGLE, sistemom osiguranja kvaliteta sudskih vještaka treba “predvidjeti sistem povratnih informacija od sudova prema sudskim vještacima kako je predloženo od strane Radne grupe za osiguranje kvaliteta. Stoga bi sudija koji odlučuje u predmetu mogao dati kratku ocjenu rada vještaka. U toj ocjeni sudija treba dati komentar o njegovom dojmu o znanju, vještinama, etici i profesionalnom ponašanju vještaka, kao i o njegovoj efikasnosti. Po dobivanju obavijesti o toj ocjeni, vještak treba imati mogućnost davanja komentara i objašnjenja.”

¹²³ Vidi paragraf 52. CEPEJ-ovih Smjernica.

Stečajni upravnici

Pravni okvir i zahtjevi sudskog postupka

194. U BiH je status stečajnih upravnika uređen zakonima o stečaju koji su doneseni na entitetskom nivou – Zakonom o stečaju RS-a iz 2016. godine (ZS RS-a) i Zakonom o stečajnom postupku FBiH (ZSP FBiH). ZS RS-a iz 2016. godine izrađen je pod okriljem Projekta rješavanja pitanja dugovanja i prestanka poslovanja u BiH (od 2015-2022. godine) koji implementira Međunarodna financijska korporacija (IFC). Prema informacijama dobijenim od tima IFC-ija koji je podržao proces izrade, ZS RS-a donio je ključne rezultate u prve 2,5 godine njegove primjene – skratio je prosječno trajanje stečajnog postupka sa 51 na 12 mjeseci, tj. za **425%** (privredna društva s imovinom koja su pokrenula stečajni postupak u skladu sa ZS-om RS-a), te sa 33 na 11 mjeseci, tj. za **300%** (sva privredna društva, sa i bez imovine, koja su pokrenula stečajni postupak u skladu sa ZS-om RS-a), povećao je broj riješenih predmeta za **203%**, kao i prosječni iznos realizirane imovine za **10%**, te je sačuvao značajan broj radnih mjesta kao rezultat uspješnih postupaka restrukturiranja (predstečajnih poravnjanja). Efekti ZS-a RS-a na efikasnost stečajnih predmeta prate se sistematski. U FBiH, prema informacijama dobijenim od Ministarstva pravde FBiH, nacrt Zakona o stečajnom postupku koji će zamijeniti postojeći ZSP je trenutno u parlamentarnoj proceduri i čeka na usvajanje. Nacrt zakona izrađen je po uzoru na ZS RS-a.

Imenovanje stečajnih upravnika

195. Stečajnim pravilima kako RS-a, tako i FBiH, uređeni su zahtjevi za imenovanje stečajnih upravnika. Kandidati za stečajne upravnike dužni su položiti kvalifikacijski ispit.¹²⁴ U oba entiteta, komisije koje su zadužene za provođenje stručnih ispita stečajnih upravnika imenuju ministarstva pravde (Komisija/komisije). Kandidati izlaze na ispit iz stečajnog prava, osnova građanskog i privrednog prava (osim ako je kandidat položio pravosudni ispit), te iz osnova računovodstva i financija (osim ako je kandidat ovlašten računovođa).¹²⁵ Nadalje, da bi bilo imenovano za upravnika, lice mora imati visoku stručnu spremu (u FBiH) / završen ekonomski ili pravni fakultet ili fakultet tehničkog smjera (u RS-u), te imati najmanje pet godina radnog iskustva u struci.¹²⁶ U RS-u, listu imenovanih upravnika vodi Ministarstvo pravde, a ona se obnavlja svake 4 godine.¹²⁷

Specijalizacija stečajnih upravnika

196. I u RS-u i u FBiH, upravnici su dužni kontinuirano ažurirati svoje znanje. Stečajni upravnici specijaliziraju se putem edukacija koje organiziraju ministarstva pravde. Ove edukacije su obavezne (u FBiH se moraju pohađati najmanje dvaput godišnje), a provode ih komisije.¹²⁸ Ako stečajni upravnici ne prisustvuje edukaciji organiziranoj od strane Ministarstva pravde, dužan je dostaviti Ministarstvu dokaze (certifikat) o sudjelovanju u drugom vidu stručnog usavršavanja organiziranog u saradnji sa Ministarstvom, i to na najmanje jednu od tema koje su povezane sa radom stečajnih upravnika (stečajno pravo, osnove građanskog i privrednog prava, osnove računovodstva i financija). U FBiH,

¹²⁴ Čl. 66. i 70. ZS-a RS-a, čl. 23. ZSP-a FBiH.

¹²⁵ Član 10. Pravilnika o programu stručnog ispita za stečajnog upravnika i načinu njegovog polaganja RS-a i član 3. Pravilnika o programu stručnog ispita za stečajnog upravnika i načinu njegovog polaganja RS-a.

¹²⁶ Član 66. ZS-a RS-a, član 2. Pravilnika o uslovima i načinu polaganja stručnog ispita za stečajnog upravnika FBiH.

¹²⁷ Član 67. ZS-a RS-a.

¹²⁸ Član 25. Pravilnika o uslovima i načinu polaganja stručnog ispita za stečajnog upravnika FBiH, član 19. Pravilnika o programu stručnog ispita za stečajnog upravnika i načinu njegovog polaganja RS-a.

takav alternativni program stručnog usavršavanja može organizirati Centar za edukaciju sudija i tužilaca, Udruženje sudija ili bilo koje drugo registrirano udruženje ili Univerzitet. U FBiH, nepohađanje stručne edukacije dovodi do razrješenja upravnika. Pravilima u RS-u ova sankcija nije izričito utvrđena.¹²⁹

Efikasnost rada stečajnih upravnika u sudskim postupcima

197. **Za razliku od ZSP-a FBiH, ZS-om RS-a ograničava se broj predmeta koje istovremeno može voditi jedan upravnik.** U pravilu, jedan stečajni upravnik može istovremeno biti angažiran u jednom stečajnom predmetu. Samo izuzetno, jedan stečajni upravnik može istovremeno voditi dva stečajna postupka. Samo u stečajnim postupcima male vrijednosti (do 100.000 KM), stečajni upravnik može istovremeno voditi više od dva predmeta. Privredni sudovi su dužni pratiti neriješene stečajne postupke, imenovati stečajne upravnike i broj predmeta koji oni vode.¹³⁰ ZSP FBiH ne sadrži nikakvo ograničenje broja predmeta koje stečajni upravnik može istovremeno voditi.

198. **Nadzor nad stečajnim upravicima vrši sud; oni se mogu sankcionirati u slučaju prestupa.** U RS-u, stečajni sudija može, u svakom trenutku, zahtijevati izvještaj o statusu stečajnog postupka od stečajnog upravnika. Ako stečajni upravnik ne dostavi zahtijevani izvještaj ili krši druge obaveze, sud može sankcionirati stečajnog upravnika bilo izricanjem novčane kazne za prekršaj ili razrješenjem upravnika kada se to smatra opravdanim. U FBiH, ako stečajni upravnik ne ispuni svoje obaveze, sudija može, nakon prethodnog upozorenja, izreći novčanu kaznu u iznosu od 500 KM do 1.700 KM. Ako postoji važan razlog koji opravdava razrješenje, upravnik se može razriješiti. U oba entiteta, do razrješenja imenovanog stečajnog upravnika može također doći na zahtjev najmanje pet članova skupštine povjerilaca.¹³¹

199. **Skidanje sa liste stečajnih upravnika.** Ako dvaput dođe do razrješenja upravnika konačnom i obavezujućom odlukom suda, on/ona se skida sa liste registriranih upravnika. Stečajni upravnik koji je osuđen za organizirani kriminal, korupciju, ekonomski kriminal, krivično djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje funkcije stečajnog upravnika, ili se goni za ova krivična djela, skida se sa liste registriranih stečajnih upravnika. Stečajni upravnici koji navrš 70 godina života skidaju se sa liste registriranih upravnika.¹³²

Relevantni nalazi

200. **Prema Izvještaju o lakoći poslovanja za 2019. godinu, BiH zauzima 37. mjesto u rješavanju stečajnih predmeta; poslije Sjeverne Makedonije (30. mjesto), BiH je najviše rangirana na Zapadnom Balkanu.** Sa stopom naplate od 38,9 centi po dolaru, periodom od 3,3 godine za okončanje predmeta, troškovima u iznosu od 9% stečajne mase, indeksom snage stečajnog okvira u vrijednosti od 15 od 16, BiH je dobila ocjenu 67,83 u rješavanju stečaja, što je znatno više od regionalnog prosjeka (55,58).

Novi ZS RS-a i efikasnost stečajnih predmeta

201. **Novim ZS-om RS-a poboljšana je ukupna efikasnost stečajnih predmeta.** Općenito, stečajni predmeti rješavaju se kao prioritetni predmeti, postupajući sud nadležan je da odlučuje o svim predmetima koji proizilaze iz stečajnog predmeta ili su povezani s njim, detaljnije je uređena likvidacija

¹²⁹ Vidi član 24. Pravilnika o programu stručnog ispita za stečajnog upravnika i načinu njegovog polaganja RS-a i čl. 38. i 39. Pravilnika o uslovima i načinu polaganja stručnog ispita za stečajnog upravnika FBiH.

¹³⁰ Član 71. ZS-a RS-a.

¹³¹ Vidi čl. 27. i 28. ZSP-a FBiH i čl. 75 i 76. ZS-a RS-a.

¹³² Član 67. ZS-a RS-a.

imovine, stečajna masa može se registrirati kao pravno lice, itd. Sve ove izmjene već su dovele do efikasnijeg rješavanja stečajnih predmeta.

202. **ZS-om RS-a stvoren je povoljan okvir za povećanje efikasnosti stečajnih upravnika u sudskim postupcima.** Lista stečajnih upravnika nedavno je ažurirana. Imenovani upravnici pohađaju 4 do 5 edukacija godišnje koje se organiziraju u saradnji s IFC-ijem. Te edukacije su obavezne, a Ministarstvo pravde vodi evidenciju prisustva. Edukacije održavaju stečajne sudije, profesori stečajnog prava, predstavnici Privredne komore, fondovi socijalnog osiguranja, računovođe, revizori, itd. U sudskim postupcima su stečajne sudije dužne redovno pratiti rad stečajnih upravnika i reagirati na sve prestupe.

Nacrt Zakona o stečajnom postupku FBiH

203. **Nacrt Zakon o stečajnom postupku trenutno je pred Parlamentom FBiH; između ostalog, rješenja u njemu imaju za cilj povećati efikasnost stečajnih upravnika.** Fokus nacrta zakona je revitalizirati propadajuće društvo, ali se nacrtom zakona također uvode značajne izmjene u radu stečajnih upravnika, po uzoru na ZS RS-a.

Neefikasnost procesuiranja stečajnih predmeta

204. **Neefikasno procesuiranje stečajnih predmeta može se djelimično pripisati stečajnim upravicima i stečajnim sudijama; ti razlozi se, međutim, ne smatraju ključnim preprekama za svrsishodno procesuiranje tih predmeta.** Prema informacijama dobijenim od iskusnih stečajnih sudija i predsjednika sudova, stečajni predmeti su dugotrajni zbog okolnosti koje se obično ne mogu pripisati ni sudijama ni stečajnim upravicima.

Okvir 12. – Objektivni uzroci neefikasnost u stečajnim predmetima

Objektivne okolnosti, kao što je **stanje ekonomije** u kojoj nema finansijskih sredstava za ponovno ulaganje u oživljavanje propadajućih društava, dovode do neefikasnosti i usporavaju postupak. Obično na stečajnim aukcijama nema kupaca za imovinu privrednih društava u stečaju, tako da se ne mogu prikupiti finansijska sredstva za plaćanje povjerilaca i radnika. Čak i ako se imovina proda, ta imovina je obično pod hipotekom poreznih organa.

205. **U Izvještaju o lakoći poslovanja za 2019. godinu navedeno je da prodaja nekretnina dovodi do većine odugovlačenja u stečajnim predmetima.** Odgovarajući vremenski indikatori pokazuju da su u pravilu potrebne 3,3 godine za okončanje stečajnog predmeta, što je značajno više od regionalnog prosjeka (2,3).

206. **Paralelni sudski postupci također produžavaju trajanje stečajnih predmeta.** Nerijetko učesnici u stečajnim predmetima pokreću paralelne sudske postupke radi zaštite svojih prava ili radi izazivanja odugovlačenja u procesuiranju stečajnih predmeta. Na primjer, u vezi sa stečajnim postupkom pokrenutim pred Privrednim sudom u Istočnom Sarajevu 2006. godine, podnesene su tužbe za utvrđivanje prava vlasništva na više od 300 stanova. Stečajni predmet zavisi od odluka po ovim predmetima, i ne može se okončati prije rješavanja ovih predmeta.

Neprofesionalan rad stečajnih upravnika

207. **Neprofesionalan ili inače neadekvatan rad stečajnih upravnika smatra se jednim od uzroka neefikasnosti stečajnih predmeta.** U praksi, stečajnim upravicima nedostaje neophodno obrazovanje i iskustvo u vođenju složenih stečajnih predmeta. U FBiH, ovo rezultira čestim angažiranjem 3 ili 4 najiskusnija upravnika u svim stečajnim predmetima. Ovo rezultira neizbježnim

odugovlačenjima. Stečajni upravnici često nisu specijalizirani za upravljanje privrednim društvima. Na primjer, dešava se da su imenovani upravnici inženjeri poljoprivrede i nisu završili ekonomski fakultet. Također, više od 55% ispitanika u Anketi o utiscima navelo je da stečajnim upravicima nedostaje znanje za upravljanje društvima u stečaju.

208. U FBiH, jedan stečajni upravnik je upravnik za prevelik broj privrednih društava, što stvara kako probleme efikasnosti, tako i probleme integriteta. Sudije su primijetile da neki upravnici vode čak 10 privrednih društava, što ne smatraju adekvatnom praksom. Takva praksa dovodi do odugovlačenja jer upravnik ne može posvetiti dovoljno vremena svakom privrednom društvu koje vodi. Također, integritet postupka izbora je potom problem, budući da ponavljana imenovanja istih lica stvaraju percepciju nedopuštenog uticaja u ovom postupku.

Sudsko upravljanje radom stečajnih upravnika

209. Stečajne sudije ne upravljaju radom stečajnih upravnika na odgovarajući način, te im nedostaje specijalizacija/edukacija u upravljanju stečajnim predmetima. Stečajni predmeti su prilično složeni i zahtijevaju kontinuiranu posvećenost sudija tim predmetima. Umjesto da upravljaju predmetom (i radom upravnika) zakazivanjem i nadziranjem aktivnosti suđenja, davanjem uputa upravniku i zahtijevanjem redovnih izvještaja o statusu, sudije su često inertne i prepuštaju upravniku da upravlja (ili ne upravlja) predmetom. Sudije nisu dovoljno specijalizirane u stečajnom pravu jer obično stiču prethodno iskustvo u općim građanskim predmetima (ili samo jednoj vrsti građanskopravnih predmeta), te im se potom dodjeljuje razmatranje stečajnih predmeta bez ikakve prethodne specijalizacije ili edukacija. Zbog toga često dopuštaju da predmet u meritumu vodi stečajni upravnik koji onda neformalno postaje donosilac odluka. Nedostatak specijalizacije predstavlja problem, kako na nivou prvostepenih sudova (stečajni predmet), tako i na nivou drugostepenih sudova (žalbe koje proizlaze iz/povezane su sa stečajnim predmetom). Više od 60% ispitanika u Anketi o utiscima također smatra da je loše upravljanje stečajnim predmetima problem. Edukacije za stečajne sudije rijetko se organiziraju i mogu se poboljšati.

Praćenje rada stečajnih upravnika

210. Ministarstvo pravde FBiH ne prati rad stečajnih upravnika, niti izriče sankcije upravicima koji obavljaju svoj rad na neprofesionalan i/ili neetičan način. Do sada je Ministarstvo pravde bilo prilično inertno kada je riječ o radu stečajnih upravnika (npr. u jednom predmetu, upravnik koji se suočavao s krivičnom prijavom za djelo počinjeno u vezi sa drugim stečajnim predmetom nije bio suspendiran od strane Ministarstva, niti je Ministarstvo reagiralo na tu situaciju).

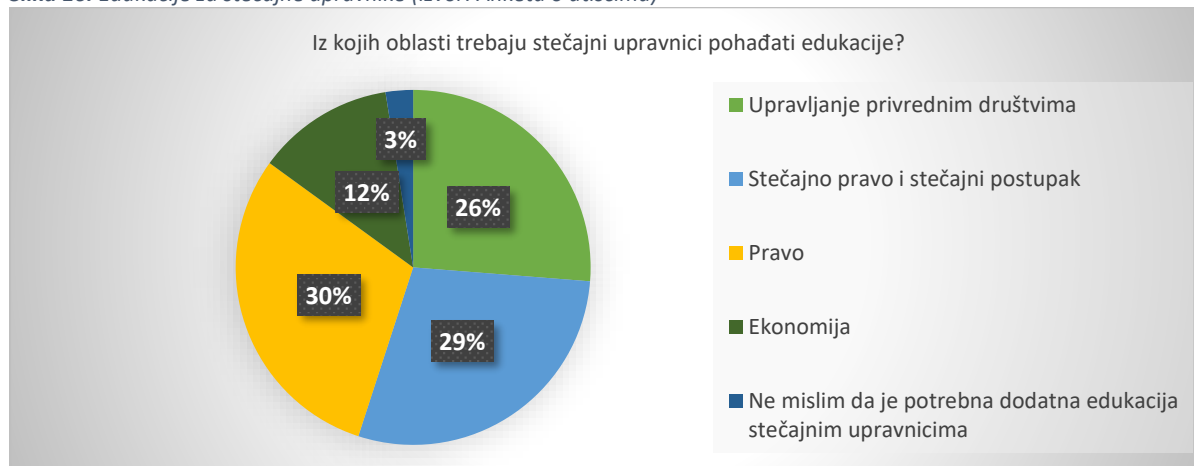
Preporuke i naredni koraci

Uvođenje edukacija/specijalizacija za poboljšanje kvaliteta rada stečajnih upravnika i efikasnosti sudskih postupaka

211. Za stečajne upravnike će biti korisno pohađanje edukacija iz stečajnog prava i upravljanja privrednim društvima (uključujući sve oblasti koje su relevantne za vođenje poslovanja). Stečajni upravnici, zbog svoje važnosti u stečajnim postupcima i sposobnosti da spriječe sporove koji proizlaze iz tih postupaka, treba da budu dobro educirani za tu ulogu (u smislu neophodnog obrazovanja, radnog iskustva i etike). Po uzoru na prakse u RS-u, stečajni upravnici mogu se redovno educirati iz oblasti stečajnog prava i stečajnog postupka, kao i iz drugih oblasti prava, ekonomije i upravljanja privrednim društvima/poslovnog upravljanja (ako nemaju dovoljno radnog iskustva u toj oblasti). Te edukacije mogu održavati stečajne sudije, profesori stečajnog prava, predstavnici Privredne komore, fondovi

socijalnog osiguranja, računovođe, revizori, itd. Ispitanici u Anketi o utiscima također su prepoznali da je problematično to što upravnici nedostaje znanje iz tih oblasti.

Slika 16. Edukacije za stečajne upravnike (izvor: Anкета o utiscima)

212. **Edukacije i seminari za sudije iz upravljanja stečajnim predmetima trebaju se poboljšati.** Za stečajne sudije će biti korisna poboljšana edukacija iz upravljanja radom stečajnih upravnika i stečajnim predmetima općenito (koja je usmjerena na npr. poslovno upravljanje, financije i ekonomiju). Budući da je ZS RS-a već u svojoj trećoj godini primjene, te da je nacrt zakona FBiH još uvijek u proceduri, mogu se organizirati zajednički seminari stečajnih sudija iz RS-a i FBiH radi razmjene iskustava s primjenom ZS-a RS-a. Na taj način će se sudije iz FBiH bolje pripremiti za stupanje na snagu novog Zakona o stečajnom postupku. Ovi seminari mogu biti prilika za izradu alata za pomno praćenje rada stečajnih upravnika (redovni izvještaji o statusu, unaprijed utvrđeni raspored aktivnosti, itd.) i osiguravanje pravilnog toka stečajnih predmeta.

213. **Edukacije za sudije i upravnike mogu se institucionalizirati i provoditi od strane centara za edukaciju RS-a i FBiH.** Centri za edukaciju u RS-a i FBiH izrazili su spremnost da organiziraju edukacije ne samo za sudije, već također i za ostale učesnike u suđenju (npr. vještaci, poštanski službenici, stečajni upravnici), tako da bi se pravila kojima je uređena nadležnost ove dvije institucije u oba entiteta mogla izmijeniti i dopuniti kako bi se ovo omogućilo. Centri za edukaciju najbolje su pozicionirani da, u saradnji sa stručnim komisijama/ministarstvima pravde RS-a i FBiH, utvrđuju osnovni nastavni plan i program za module edukacije, te da identificiraju i angažiraju stručnjake za održavanje edukacija. Može se koristiti sistem za učenje na daljinu za organizaciju edukacija. Da bi se pratile aktivnosti edukacije može se evidentirati prisustvo, dok bi i stečajni upravnici i sudije dobijali bodove za prisustvo. Optimalno bi nedobijanje određenog broja bodova bilo razlog za razrješenje stečajnog upravnika, dok bi se bodovi sudija uzimali u obzir u njihovoj ukupnoj ocjeni. U slučaju stečajnih upravnika, komisije RS-a i FBiH mogle bi voditi evidenciju o prisustvu edukacijama, dok bi u slučaju sudija to mogli raditi predsjednici sudova i VSTV.

Izmjene i dopune zakona o stečaju RS-a i FBiH radi poboljšanja procesa licenciranja / imenovanja stečajnih upravnika

214. **Bilo kakve nove izmjene i dopune ZS-a RS-a i nacrta Zakona o stečajnom postupku FBiH vjerovatno bi bile preuranjene u ovoj fazi.** Budući da je ZS RS-a donesen tek 2016. godine i da se njegovi efekti pomno prate u saradnji s IFC-ijem, te da je nacrt zakona FBiH u parlamentarnoj proceduri, predlaganje bilo kakvih novih izmjena pravnih okvira bilo bi preuranjeno. Naime, efekti novog zakonodavnog okvira u RS-u još uvijek se prate, a zaključci o učinku se tek trebaju donijeti. Nacrt zakona u FBiH je u fazi usvajanja. S obzirom na složenost i potrebno vrijeme za novu promjenu zakona,

vjerovatno bi u ovom trenutku troškovi uvođenja novih mehanizama i izmjene sadašnjih nacrtu prevagnuli nad eventualnim koristima.

215. **Međutim, identificirani su neki pravci za poboljšanje efikasnosti stečajnih upravnika koji se mogu uzeti u obzir bilo u dugom ili u kratkom roku kroz probna pravila/pravila neobavezujućeg zakonodavstva:**

- a. **Mogu se uvesti dodatni zahtjevi u pogledu radnog iskustva u poslovnom upravljanju** jer je bez tog iskustva teško usmjeravati predmet ka restrukturiranju (predstečajnom poravnanju) i revitalizirati društvo (što je glavni cilj stečajnih predmeta).
- b. **Mogu se uvesti javni pozivi za imenovanje stečajnih upravnika na redovnoj osnovi / na zahtjev sudova.** Radi boljeg povezivanja potrebe za stečajnim upravicima s potrebama sudova može se razmotriti i) uvođenje javnog poziva za imenovanje stečajnih upravnika na prijedlog suda/sudova u slučaju utvrđene potrebe za stečajnim upravicima i/ili 2) redovnih javnih poziva za profesiju (npr. jednom polugodišnje ili godišnje). Ovim će se 'otvoriti profesija' stečajnih upravnika i spriječiti deficitarnosti.
- c. **Stečajni upravnici mogu se zadužiti za vođenje evidencije svih predmeta koji proizilaze iz / povezani su sa stečajnim predmetom.** Ovim rješenjem će se stečajni sudija informirati o svim povezanim postupcima, te će mu se eventualno dati uvid u zloupotrebljivačko ponašanje stranaka koje pokreću te postupke kao dilatornu taktiku. Nadalje, njime će se omogućiti sudiji da koordinira prioritarno procesuiranje ovih povezanih predmeta radi izbjegavanja odugovlačenja.
- d. **Sudovima i strankama može se dati više ovlasti za praćenje i sankcioniranje rada stečajnih upravnika.** Ministarstva pravde su organi koji odlučuju o razrješenju stečajnih upravnika. Ipak, sudovi su bolje pozicionirani da prate rad stečajnih upravnika i odlučuju o njihovoj kompetentnosti. Stoga se sudovima mogu dati (i) ovlasti za vođenje postupka protiv upravnika, pa čak i za razrješenja, (ii) za stranke će biti korisna jasna prava u skladu sa ZS-om RS-a i ZSP-om FBiH da prijavljuju prestupe stečajnih upravnika svim nadležnim organima, ministarstvima pravde i sudovima, (iii) odredbe u tim zakonima mogu biti određenije radi predviđanja jasnog prava na tužbu za naknadu štete i krivičnu tužbu stranaka u slučajevima nesavjesnog rada stečajnih upravnika.

Unaprijeđeno praćenje rada stečajnih upravnika / stečajnih sudija

216. **Obje komisije za provođenje stručnih ispita/edukacija stečajnih upravnika mogu se zadužiti za vođenje evidencije provedenih edukacija/specijalizacija stečajnih upravnika i ostalih primjedbi/zapažanja o njihovom radu.** Komisije bi mogle periodično pribavljati informacije o radu/edukacijama stečajnih upravnika/primjedbama na stečajne upravnike/izrečenim sankcijama stečajnim upravicima, itd., od sudova, kao i koristiti te informacije za izradu redovnih izvještaja za ministarstva pravde. Ovim će se poboljšati transparentnost, te će se o kvalitetu rada stečajnih upravnika informirati ministarstva koja odlučuju o razrješenju stečajnih upravnika.

217. **Predsjednici sudova mogli bi redovno pratiti rad stečajnih sudija putem CMS-a.** Predsjednici sudova mogli bi pratiti aktivno sudjelovanje sudija u upravljanju stečajnim predmetima vršenjem uvida u predmete po principu uzorka. Ovo se može postići ispitivanjem razdoblja neaktivnosti stečajnih predmeta i razloga te neaktivnosti.

218. **Unaprijeđenim i koordiniranim praćenjem stečajnih upravnika i stečajnih sudija povećat će se transparentnost i vidljivost njihovog rada, čime će se pak smanjiti rizici od nedopuštenog uticaja i korupcije.**

Sudske takse

Pravni okvir

219. **Sistem sudskih taksi u BiH nije jedinstven.** Zbog složenog upravnog uređenja u BiH, svaka od jurisdikcija u zemlji (RS i 10 kantona) ima svoja vlastita pravila o sudskim taksama. Pravila o sudskim taksama različita su u smislu njihovog iznosa i strukture, postupka naplate i pravila o rokovima zastare.

220. **U tabeli ispod dat je komparativni pregled sudskih taksi u tipičnom privrednom predmetu u BiH (RS, Kanton Sarajevo, Unsko-sanski kanton) u poređenju sa taksama koje se naplaćuju u Srbiji i Hrvatskoj.** Vrijednost takse se određuje na osnovu vrijednosti tužbenog zahtjeva. Takse su prikazane podebljanim tekstom.

Tabela 1. – Komparativni pregled sudskih taksi u regiji na osnovu vrijednosti predmeta spora (VPS)¹³³

	RS	Unsko-sanski kanton	Kanton Sarajevo	Srbija	Hrvatska
Tužba / protivtužba	Do 1.500 KM – 50 KM	Do 1.000 KM – 5% VPS-a	Do 500 KM – 20 KM	Do 160 KM – 65 KM	Do 800 KM – 26 KM
Vrijednost tužbenog zahtjeva – iznos takse	1.500 KM – 3.000 KM – 100 KM 3.000 KM – 10.000 KM – 200 KM 10.000 KM – 50.000 KM – 500 KM 50.000 KM – 100.000 KM – 1.000 KM Preko 100.000 KM – 1% VPS-a, ali ne može biti veća od 10.000 KM	Do 5.000 KM – 4% VPS-a Preko 5.000 KM – 3% VPS-a, ali ne može biti veća od 10.000 KM	500 KM – 1.000 KM – 5% VPS-a 1.000 KM – 5.000 KM – 4% VPS-a Preko 5.000 KM – 3% VPS-a, ali ne može biti veća od 10.000 KM	160 KM – 1.650 KM – 65 KM + 6% VPS-a 1.650 KM – 16.450 KM – 250 KM + 2% VPS-a 16.550 KM – 164.500 KM – 900 KM + 1% VPS-a Preko 164.500 KM – 4.100 KM + 0,5% VPS-a, ali ne može biti veća od 6.420 KM	800 KM – 1.600 KM – 55 KM 1.600 KM – 2.400 KM – 80 KM 2.400 KM – 3.200 KM – 105 KM 3.200 KM – 4.000 KM – 130 KM Preko 4.000 KM – 150 KM + 1% VPS-a iznad 4.000 KM, ali ne može biti veća od 1.300 KM
Žalba / revizija	2x taksa za tužbu / protivtužbu	2x taksa za tužbu / protivtužbu	2x taksa za tužbu / protivtužbu	Žalba 1x taksa Revizija 2x taksa za tužbu / protivtužbu	2x taksa za tužbu / protivtužbu
Prvostepena presuda	1x taksa za tužbu / protivtužbu	1x taksa za tužbu / protivtužbu	1x taksa za tužbu / protivtužbu	1x taksa za tužbu / protivtužbu	1x taksa za tužbu / protivtužbu

221. Tabela pokazuje da se sudske takse u BiH **razlikuju među entitetima/kantonima.**

222. **Struktura sudskih taksi također se razlikuje među različitim entitetima/kantonima.** U nekim jurisdikcijama, sudske takse koje se plaćaju u prvostepenim predmetima sastoje se od dva elementa –

¹³³ Napominjemo da su vrijednosti koje su utvrđene srbijanskim i hrvatskim zakonima o sudskim taksama konvertirane u KM radi lakšeg poređenja te su aproksimativne. Također napominjemo da su informacije u tabeli date za tipičan privredni predmet (sudske takse su drugačije npr. kada sud donese presudu zbog izostanka).

jednog za podnošenje tužbe, i jednog za donošenje presude.¹³⁴ U drugim jurisdikcijama, pored ove dvije postoji također i taksa za podnošenje odgovora na tužbu, a ovu taksu plaća tuženi.¹³⁵

223. **U svim jurisdikcijama u BiH sud će nastaviti s predmetom bez obzira na to da li je taksa pravovremeno plaćena (ili da li je uopće plaćena).** Pravilima u Kantonu Sarajevo bilo je predviđeno da će se tužba odbaciti, te da će se smatrati da nije ni podnesena ako taksa nije bila unaprijed plaćena; međutim, Ustavni sud BiH utvrdio je da je ovo pravilo predstavljalo kršenje prava stranaka na pristup sudu, te je ovo pravilo stavljeno van snage.¹³⁶ Međutim, u većini jurisdikcija u EU-u sudske takse se trebaju platiti unaprijed i sud neće pristupiti razmatranju predmeta ako taksa nije plaćena.¹³⁷ Na ovaj način pravosudni sistemi u EU-u pružaju zaštitu od obijesnih tužbi.

224. **U nekim jurisdikcijama u BiH stranke se suočavaju sa sankcijama u slučaju neplaćanja takse na vrijeme.** U pet jurisdikcija, postoji kazna od 50% za stranku koja ne plati taksu u roku koji odredi sud.¹³⁸ U nekim jurisdikcijama postoji registar neplaćenih sudskih taksi¹³⁹. Neplaćanje takse povlači za sobom negativne posljedice za tu stranku. Na primjer, u Tuzlanskom kantonu, po unosu neplaćenih sudskih taksi u registar, stranka koja nije platila sudsku taksu neće biti u stanju ostvarivati svoja prava pred upravnim organima Tuzlanskog kantona sve dok taksa ne bude uredno plaćena.

225. **Pravila o rokovima zastare za plaćanje sudskih taksi nisu usklađena među različitim jurisdikcijama.** Dok su nekim zakonima utvrđeni rokovi zastare od dvije godine¹⁴⁰, drugim su propisani rokovi zastare od tri godine¹⁴¹ ili pet godina¹⁴². Momenat od kojeg počinje teći rok zastare također se razlikuje u različitim jurisdikcijama – od momenta dospijanja takse, od momenta pravosnažnosti presude ili od kraja godine u kojoj je taksa dospjela za plaćanje.

Relevantni nalazi

Nepostojanje jedinstvenih pravila o sudskim taksama u BiH

226. **Sudske takse predmet su stalnih pregovora između vlada na svim nivoima; međutim, one odražavaju složenu organizaciju države, pitanje koje se vjerovatno neće brzo promijeniti.** Sudske takse uređene su na nivou kantona, a ne na nivou entiteta ili na državnom nivou. Kako bi se sudske takse uskladile u FBiH, kako u smislu njihovog iznosa, tako i u smislu postupka naplate, bit će potrebno uključiti kantonalne vlade. Prema informacijama dobijenim od Ministarstva pravde FBiH, pokušaji da se to uradi do sada nisu dali pozitivne rezultate.

227. **Činjenica da svaka jurisdikcija u BiH ima zaseban skup pravila o sudskim taksama znači da je parnica u nekim jurisdikcijama jeftinija nego u drugim.** Ovo ugrožava načelo jednakog pristupa pravosuđu, utiče na percepciju javnosti i smanjuje predvidivost za stranke u sudskim postupcima. Ovo također povećava rizik biranja sudova (*engl. forum shopping*) (praksa stranaka da svoj predmet

¹³⁴ Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton, Srednjobosanski kanton, Zapadnohercegovački kanton, Kanton 10, Posavski kanton i BD.

¹³⁵ RS, Zeničko-dobojski kanton, Unsko-sanski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton, Bosansko-podrinjski kanton i Sud BiH.

¹³⁶ Bivšim Zakonom o sudskim taksama Kantona Sarajevo bilo je predviđeno da se, u slučaju podnošenja zahtjeva bez plaćanja takse unaprijed ili u dodatnom roku određenom od strane suda, taj zahtjev odbacuje. Ustavni sud BiH je, u predmetu br. U/12, donio odluku da ta odredba nije u skladu sa članom II/3.e Ustava BiH i stavom 1. člana 6. EKLJP-a, jer se njome krši pravo na pristup sudu.

¹³⁷ Npr. u Danskoj, Njemačkoj, Latviji, Estoniji i Sloveniji.

¹³⁸ RS, BD, Posavski kanton, Unsko-sanski kanton i Sud BiH.

¹³⁹ Tuzlanski kanton i Kanton Sarajevo.

¹⁴⁰ Npr. Unsko-sanski kanton.

¹⁴¹ Npr. BD.

¹⁴² Npr. Tuzlanski kanton.

podnose na odlučivanje sudu sa povoljnijim sistemom taksi), dok nedostatak jasnoće u vezi sa sudskim taksama također utiče na percepciju građana i dodatno otežava njihov pristup informacijama i sudovima.

228. Nedostatak jedinstvenih taksi, različite posljedice u situacijama kada takse nisu plaćene, te različita pravila o rokovima zastare za naplatu, sve to onemogućava precizno utvrđivanje učinka koji takse imaju na ukupno ponašanje stranaka u BiH. Motivacija stranaka za objesno parničenje razlikuje se među kantonima i RS-om s obzirom na to da su u nekim kantonima/RS-u takse niže nego u drugim, te da se u nekim kantonima takse uopće ne mogu naplatiti (iako su možda utvrđene u visokom iznosu), dok su u nekim kantonima rokovi zastare prekratki za značajna nastojanja da se takse naplate. Nadalje, s obzirom na nepostojanje jednoobraznosti ili jasnoće u pogledu visine taksi i nastojanja da se one naplate, nije jasno u kojoj mjeri su stranke upoznate sa stvarnim stanjem u svakom kantonu/RS-u, kao ni u kojoj mjeri njihovo ponašanje ili motivaciju za objesno parničenje određuje stvarno stanje.

Iznos, struktura i naplata sudskih taksi u BiH

229. Neki tvrde da su sudske takse previsoke i da odvrćaju privredna društva od odlaska na sud. Prema navodima poslovne zajednice, sudske takse su visoke. To naročito odvrća MSP-ove od odlaska na sud. Na primjer, za spor od 10.000 KM, sudska taksa je 500 KM. Privredna društva moraju također angažirati advokata i platiti njegove troškove. Neki advokati tvrde da su stranke također opterećene bankarskim provizijama koje prate svako plaćanje sudske takse.

230. Jednom kada je predmet u sudu, čini se da sudske takse ne utiču na procesna pravila niti odugovlače aktivnosti suđenja u tom konkretnom predmetu. Prema informacijama dobijenim od intervjuiranih sudija, sudske takse ne odugovlače aktivnosti suđenja. U slučaju neplaćanja sudskih taksi na dobrovoljnoj osnovi, sud će naložiti njihovu naplatu preko poreznih organa¹⁴³ ili će obavijestiti Pravobranilaštvo radi pokretanja postupka izvršenja¹⁴⁴. Stoga je plaćanje takse odvojen i paralelan postupak u odnosu na sam sudski postupak, te ne utiče na sam predmet.

231. Ipak, u praksi su sudije / stručni saradnici ti koji nose teret obračuna sudskih taksi i praćenja postupka naplate. Ovo može imati dvostruke posljedice za efikasnost sudova. Ili se sudije mogu preoptereti upravljanjem brojnim taksama i nemati vremena za rješavanje predmeta na osnovu merituma, ili mogu zanemariti taj postupak i ne poduzimati posebne radnje za naplatu takse (u kojem slučaju postoji rizik da će isteći rok zastare i taksa se neće uopće naplatiti).

Pravila o rokovima zastare u BiH

232. Kratki rokovi zastare u nekim kantonima povećavaju rizik da takse u konačnici neće biti plaćene. Rok zastare u nekim kantonima je dvije godine. Na primjer, prema informacijama dobijenim od Općinskog suda u Mostaru, kantonalnim Zakonom o naplati sudskih taksi predviđen je rok zastare od dvije godine za naplatu sudskih taksi, te nema odredbe kojom se predviđa da će upozorenje ili bilo kakva druga radnja od strane suda prekinuti zastaru. Rok od dvije godine je kratak i često se dešava da se sudska taksa ne može naplatiti nakon što se predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

Preporuke i naredni koraci

¹⁴³ Npr. u RS-u i BD-u.

¹⁴⁴ Npr. u Unsko-sanskom kantonu, Srednjobosanskom kantonu i Kantonu Sarajevo.

233. **Donosioci politika u BiH mogu razmotriti unificiranje sistema sudskih taksi (iznos, obračun, naplata, rok zastare, itd.).** Ovim će se ujednačiti pristup pravosuđu širom zemlje, te će se povećati predvidivost za korisnike sudova. Kalkulator sudskih taksi će se potom morati redizajnirati kako bi se odrazile regulatorne promjene.

234. **Može se razmotriti uvođenje jedinstvene sudske takse koja će se plaćati na početku postupka.** Jedinstvena sudska taksa za razmatranje predmeta u jednom stepenu pravilo je u nekim evropskim zemljama.¹⁴⁵

235. **Mogla bi se izmijeniti pravila o sudskim taksama radi odvratanja od izbjegavanja plaćanja sudskih taksi.** Rok zastare za naplatu sudskih taksi mogao bi se produžiti te bi mogao početi teći od datuma pravosnažnosti presude. Nadalje, pravilima bi se moglo predvidjeti da svaka radnja od strane suda ili bilo kojeg drugog organa koji je zadužen za postupak naplate sudskih taksi prekida zastaru. Pravilima u svim jurisdikcijama mogao bi se uvesti registar neplaćenih sudskih taksi kao što je slučaj u Tuzlanskom kantonu, te bi se mogle predvidjeti posljedice za stranku koja ne plati taksu (novčana kazna od 50% u slučaju neplaćanja, nemogućnost ostvarivanja drugih prava, itd.).

236. **Nadzor postupka naplate sudskih taksi mogao bi se preraspodijeliti sa sudija / stručnih saradnika na administrativno osoblje u sudovima.** Po utvrđivanju vrijednosti predmeta spora, sudije ne treba da se bave obračunom sudske takse ili praćenjem plaćanja ili neplaćanja takse. To mogu raditi sudski administrativni pomoćnici. Druga mogućnost je da se uspostavi registar sudskih taksi, te da se registrar zaduži za nadzor postupka naplate.

237. **Usmjerena analiza kojom bi se obradile sudske takse bila bi korisna za izradu dodatnih preporuka za unapređenje sistema sudskih taksi; optimalno analiza treba ići dalje od pitanja koja su relevantna za proceduralnu efikasnost.** Analiza koja je do sad urađena pokazuje:

- i) da sudske takse i njihova naplata ne utiču ili imaju minimalan uticaj na efikasnost procesnih pravila i vršenje pojedinačnih radnji u sudskom postupku;
- ii) da sistem sudskih taksi, uključujući njihov iznos, naplatu, rokove zastare, itd., u BiH nije koherentan, niti je potpuno transparentan;
- iii) da odluku stranaka da obijesno parniče u različitim jurisdikcijama motiviraju različita pravila, nije jasno u kojoj mjeri su stranke upoznate s relevantnim pravilima s obzirom na nedostatak transparentnosti;
- iv) da je sistem sudskih taksi u BiH izuzetno fragmentiran budući da je postupak naplate podijeljen između mnoštva institucija (sudovi, kantoni, stranke, porezni organi i ostali).

Takav nekoherentan i nejasan sistem prijeti da stvori neželjene poticaje za sve uključene strane te može dovesti do, između ostalog, nedostatnih ili neuravnoteženih budžeta za rad sudova ili može uticati na pristup pravosuđu i adekvatnu organizaciju sudova. Stoga je **preporučljivo provesti usmjerenu analizu sudskih taksi u FBiH i RS-u. Analiza treba ići dalje od procesnih pravila, i umjesto toga se usmjeriti na sve relevantne aspekte (budžet, rad suda, itd.), uzimajući u obzir finansijsku i tehničku izvodljivost različitih opcija reforme.**

¹⁴⁵ Austrija, Danska, Estonija, Njemačka, Latvija i Slovenija. Za više informacija, vidjeti *Sporovi male vrijednosti: kako stoji BiH? Komparativna analiza*, str. 33.

Procedure unutar sudova

Pravni okvir

Saradnja između višestepenih i nižestepenih sudova / sudija

238. **Pravilnicima o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a i BiH predviđeni su mehanizmi za saradnju između višestepenih i nižestepenih sudova/sudija radi razmjene iskustava i dobrih praksi, kao i usklađivanja sudske prakse:**

- a. **Polugodišnji sastanci predsjednika sudova.** Ovi sastanci održavaju se radi razmjene iskustava i poboljšanja efikasnosti sudske uprave, te radi razmatranja pitanja kao što su poštovanje rokova, zaostaci u predmetima, te drugih pitanja od važnosti za efikasan rad sudova.
- b. **Zajednički paneli predsjednika najviših sudova.** Ovi paneli organiziraju se radi razmjene iskustava i poboljšanja efikasnosti sudske uprave. Radi usklađivanja sudske prakse, predsjednici najviših sudova organiziraju sastanke svojih sudskih odjeljenja barem dvaput godišnje.¹⁴⁶
- c. **Opće sjednice sudija suda.** Predsjednici sudova organiziraju kvartalne sastanke svih sudija i sudskih saradnika radi razmatranja relevantnih pitanja za rad suda, uključujući efikasnost suda, mogućnosti za poboljšanje efikasnosti, stručnu edukaciju sudija i ostalih zaposlenika. Na osnovu tih sastanaka, predsjednici sudova nalažu mjere za poboljšanje efikasnosti.¹⁴⁷
- d. **Tumačenja sudskih odjeljenja.** Sjednice sudskih odjeljenja održavaju se barem jednom tromjesečno. Tumačenja usvojena od strane suda obavezujuća su za sudije tog suda ali su samo instruktivna za nižestepene sudove. Predsjednik nižestepenog suda i predsjednici odjeljenja nižestepenog suda mogu u svakom trenutku inicirati sjednicu odjeljenja višeg suda.¹⁴⁸
- e. **Sporna pravna pitanja.** Svaki prvostepeni sud može, *ex officio* ili na zahtjev stranke, dostaviti zahtjev Vrhovnom sudu za rješavanje spornog pravnog pitanja. Zahtjev treba sadržavati kratko obrazloženje, stavove stranaka i tumačenje spornog pravnog pitanja od strane suda.¹⁴⁹
- f. **Opća pravna mišljenja.** Vrhovni sudovi FBiH i RS-a donose opća pravna mišljenja o relevantnim pitanjima za jednaku primjenu zakona u FBiH / RS na svojim generalnim zasjedanjima koja održavaju zajedno sa sudijama drugostepenih sudova. U RS-u, Viši privredni sud, kao jedini žalbeni sud u privrednim predmetima, nadležan je za donošenje općih pravnih mišljenja iz ove oblasti.¹⁵⁰

Aktivnosti na saradnji između višestepenih i nižestepenih sudova također se provode u okviru različitih projekata koje koordinira VSTV.

Baze sudske prakse

¹⁴⁶ Član 9. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH i član 9. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a.

¹⁴⁷ Član 12. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH i član 12. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a.

¹⁴⁸ Zasjedanja sudskih odjeljenja obavezna su kada postoji neslaganje između pojedinačnih sudija ili vijeća o primjeni zakona. Vidjeti čl. 18. i 19. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH i čl. 18. i 19. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a.

¹⁴⁹ Vidjeti čl. 61.a i 61.b ZPP-a FBiH i čl. 61.a i 61.b ZPP-a RS-a.

¹⁵⁰ Vidjeti član 35. Zakona o sudovima u FBiH, čl. 34. Zakona o sudovima u RS-u i Pravilnik o načinu rada opće i proširene sjednice Vrhovnog suda RS-a.

239. **Vrhovni sudovi FBiH i RS-a organiziraju odjeljenje za sudsku praksu za prikupljanje sudske prakse i njenu sistematizaciju u skladu s unaprijed utvrđenim kriterijima.** Ovo odjeljenje može također prikupljati i pregledati odluke drugih sudova i obavještavati sudije o kretanjima u sudskoj praksi. Također, predsjednici sudskih odjeljenja trebaju pratiti izmjene i dopune zakona i sudsku praksu višestepenih sudova, te informirati sudije o tim izmjenama i dopunama/kretanjima. Predsjednici sudskih odjeljenja trebaju pratiti da li je sudska praksa pojedinačnih sudija ili vijeća usklađena.¹⁵¹

Preraspodjela predmeta

240. **Preraspodjela predmeta prepuštena je diskreciji predsjednika suda.** Predsjednici sudova mogu, *ex officio* ili na prijedlog sudije, vršiti preraspodjelu predmeta sa jednog sudije na drugog ako posebne okolnosti opravdavaju tu preraspodjelu (odsustvo sudije, prevelik broj predmeta ili drugi pravni/činjenični razlozi).¹⁵² Postupak preraspodjele nije dalje preciziran.

Relevantni nalazi

Saradnja između višestepenih i nižestepenih sudova

241. **Postoje uspostavljeni mehanizmi koji omogućavaju saradnju između nižestepenih i višestepenih sudova, ali je njihova primjena slaba.** Na primjer, sudije Vrhovnog suda često ne mogu postupiti po zahtjevu za rješavanje spornog pravnog pitanja jer je zahtjev neadekvatan/nepotpun/slabo napisan. Nadalje, od vrhovnih sudova se rijetko traži da tumače zakone. U FBiH, posljednje opće pravno mišljenje koje je donio Vrhovni sud FBiH bilo je prije nekoliko godina.

242. **Postupak donošenja tumačenja na zahtjev nižestepenih sudova je dugotrajan i složen, a ta mišljenja se ne vrednuju u normi.** Sudije nemaju odgovarajuće poticaje za donošenje tumačenja jer se ona ne vrednuju u normi.

243. **Međutim, sudovi su razvili nove mehanizme saradnje u praksi, te postoje neke nove inicijative za dodatno poboljšanje saradnje između sudova:**

- a. **Pilot predmeti.** Inicijativa 'pilot predmeta' prvo je implementirana od strane Općinskog suda u Sarajevu, Kantonalnog suda u Sarajevu i Vrhovnog suda FBiH. Kasnije je ta inicijativa implementirana u Privrednom sudu i Višem privrednom sudu u Banjaluci, a postoje inicijative da se uvede u 18 drugih sudova u zemlji i da je koordinira VSTV. Pilot predmeti su predmeti koji su, u smislu njihove pravne i činjenične osnove, slični mnoštvu drugih neriješenih predmeta. Neki od pilot predmeta prenose se na višestepene sudove (po žalbi/reviziji), te se prioritarno rješavaju. Odluka višestepenog suda u jednom privrednom predmetu olakšava donošenje odluke i pruža smjernice za rješavanje svih takvih predmeta na nižim nivoima. Ovaj mehanizam razvijen je u praksi radi pomaganja nižestepenim sudovima u procesuiranju predmeta.
- b. **Saradnja u stečajnim predmetima.** Općinski sud u Tuzli razvio je tijesnu saradnju s Kantonalnim sudom u Tuzli – ako se uloži žalba u predmetu koji uključuje društvo u stečaju, Kantonalni sud prioritarno rješava taj predmet zato što se stečajni predmet ne može okončati dok se svi postupci protiv društva u stečaju ne okončaju. VSTV je uputio ostale sudove da također slijede ovu praksu.
- c. **Pokazivanje primjera loših/dobrih praksi.** Predsjednik Višeg privrednog suda u RS-u započeo je inovativnu praksu pokazivanja loših praksi koje dovode do neefikasnosti u

¹⁵¹ Čl. 16. i 17. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH i čl. 16. i 17. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a.

¹⁵² Član 52. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH i čl. 52. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a.

prvom stepenu. Predsjednik prikuplja prakse koje dovode do neefikasnosti u prvostepenim sudovima, te ih dostavlja sudijama prvostepenih sudova uz savjet za poboljšanja.

Baze sudske prakse

244. **Raspoloživa VSTV-ova baza sudske prakse je skromna i nema odgovarajući pretraživač.** Sudije gube puno vremena tražeći smjernice o tome kako da procesuiraju predmete i donesu odgovarajuće odluke. Obično koriste opće pretraživače (kao što je *Google*) umjesto VSTV-ove baze podataka kako bi potpomogli procese donošenja odluka. Ne postoje uredi za sudsku praksu, niti pomoć od strane ureda drugostepenog suda za stavljanje na raspolaganje već postojeće sudske prakse. VSTV-ova baza predmeta treba sadržavati više predmeta. Kategorizacija predmeta u bazi podataka je neadekvatna i sudije na privrednom referatu često moraju proći kroz "šumu" građanskopravnih presuda da bi došle do relevantnih privrednih predmeta.

245. **Vrhovni sudovi RS-a i FBiH su u procesu uspostavljanja svojih baza sudske prakse.** Vrhovni sud FBiH planira izraditi bazu sudske prakse koju će koristiti svi sudovi. Odjeljenje za sudsku praksu Suda bit će zaduženo za prikupljanje presuda i punjenje baze podataka. Do kraja ove godine, tri odjeljenja Vrhovnog suda FBiH (građansko, krivično i upravno) izradit će listu parametara/pojmova za pretraživanje koji će se koristiti za kategorizaciju predmeta u bazi podataka. Kao mehanizam za kategorizaciju predstojećih odluka, popunjavat će se upitnik na vijećanjima radi prikupljanja svih relevantnih podataka o predmetu (broj predmeta, izreka presude, pravni koncept/pitanje, itd.). Pristup bazi podataka bit će besplatan. Vrhovni sud RS-a osnovao je svoje odjeljenje za sudsku praksu tek u februaru/veljači 2018. godine, a njegova baza sudske prakse još uvijek je u fazi izrade. Baza sudske prakse omogućit će korisnicima pristup anonimiziranim presudama putem ključnih pojmova, pravnog koncepta/pitanja, presude, itd. Trenutno sudije Vrhovnog suda imaju internu bazu s odgovarajućom kategorizacijom svojih presuda. Međutim, zbog tehničkih pitanja, ovoj internoj bazi podataka ne mogu pristupiti ostali sudovi niti javnost.

Preraspodjela predmeta

246. **Preraspodjela predmeta dovodi do ozbiljnih neefikasnosti, te ponekad nije dovoljno transparentna.** Postupak preraspodjele predmeta nije dobro organiziran. U slučaju preraspodjele, neki predmeti čekaju mjesecima, pa čak i godinama da bi bili dodijeljeni novom sudiji. Novim sudijama se ne dodjeljuju stari zaostali predmeti već često dobijaju svoje vlastite nove predmete. Ponekad do preraspodjele dolazi bez sudskog naloga za preraspodjelu, iako su ti nalozi propisani zakonom. Kada je riječ o nekim preraspodjelama, mjeseci prolaze, a radnje u predmetu se odlažu unedogled.

Preporuke i naredni koraci

Poboljšanje saradnje između sudova

247. **Kako bi se poboljšala transparentnost i doprinijelo usklađivanju sudske prakse u sudovima, mogu se izmijeniti i dopuniti pravilnici o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a i FBiH radi uvođenja sljedećeg:**

- a. Redovnih (npr. polugodišnjih/godišnjih) **sastanaka predsjednika sudova u prvom stepenu** radi rješavanja pitanja povezanih s efikasnošću sudova, te razmatranja mogućih načina za poboljšanje;
- b. Redovnih (npr. polugodišnjih/godišnjih) **sastanaka predsjednika sudova u drugom stepenu** (RS i FBiH) radi rješavanja pitanja povezanih s efikasnošću sudova te razmatranja mogućih načina za poboljšanje;

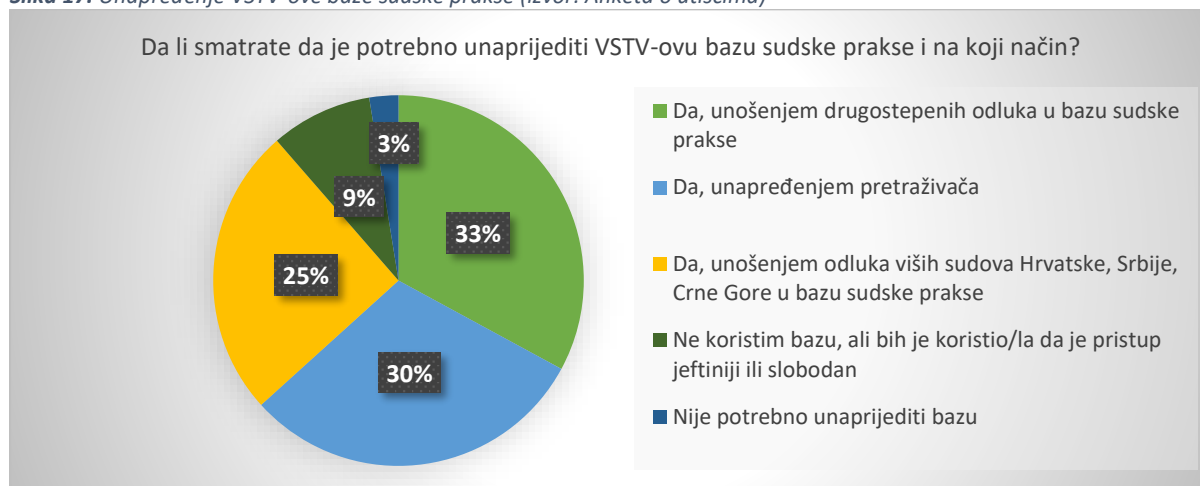
- c. Redovnih (npr. polugodišnjih/godišnjih) **sastanaka predsjednika privrednih odjeljenja** radi rješavanja pitanja povezanih s upravljanjem predmetima (dostavljanje pismena, zakazivanje ročišta, odlaganje/odgoda ročišta, sakupljanje dokaza, upravljanje vještacima, upravljanje stečajnim upravicima, itd.), pridržavanjem rokova, te ostalim relevantnim aspektima procesuiranja privrednih predmeta;
- d. Ovi sastanci treba da se održavaju **i) na istom nivou (u prvom / drugom stepenu), i ii) na različitim nivoima (između prvostepenih i drugostepenih sudova);**
- e. Mogu se koristiti videokonferencije radi minimiziranja troškova ovih i drugih internih sastanaka;
- f. Žalbeni sudovi dužni su evidentirati i izrađivati periodične (npr. polugodišnje/godišnje) preglede **primjera loših praksi koji dovode do većine neefikasnosti u prvostepenom procesuiranju predmeta.** Pokazivanje dobrih / loših primjera upravljanja predmetima može se uključiti u edukacije za sudije te se može implementirati radi podizanja svijesti o pitanjima kojima se potrebno pozabaviti i koja se trebaju djelotvorno riješiti;
- g. Drugostepeni sudovi dužni su **dostavljati prvostepenim sudovima zapisnike sa sastanaka održanih u drugom stepenu** (barem sastanaka sudskih odjeljenja i općih sjednica svih sudija) radi njihovog informiranja o pravnim stanovištima višestepenih sudova;
- h. Predsjednici sudova dužni su **dostavljati VSTV-u izvještaje o svim sastancima/sjednicama održanim u skladu s odredbama Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju, zajedno sa zapisnicima sa tih sastanaka.** Ovim će se poboljšati transparentnost i osigurati da sudovi poštuju svoju obavezu sazivanja redovnih sjednica radi razmatranja relevantnih pitanja za rad suda.

Unapređenje VSTV-ove baze sudske prakse

248. **Analizom koja je provedena u sklopu izrade ovog Izvještaja utvrđeno je da je dobra baza sudske prakse ključna za povećanje proceduralne efikasnosti, posebno prvostepenih sudova.** Bez odgovarajućeg pristupa stanovištima drugostepenih sudova, prvostepeni sudovi često poduzimaju suviše procesne radnje radi “zadovoljavanja” neophodnih procesnih standarda i izbjegavanja poništavanja njihovih presuda po žalbi. Također gube vrijeme istražujući kako da riješe nova pravna pitanja, te kako da pristupe određenim pitanjima. Sve sudije su potvrdile da bi dobra baza sudske prakse značajno pomogla u postupku donošenja odluka, te da bi ubrzala donošenje odluka.

249. **Snažno se preporučuje da se buduće aktivnosti usmjere na unapređenje VSTV-ove baze sudske prakse; baza podataka bi mogla obuhvaćati sve odluke donesene od strane drugostepenih sudova.** Iako su Vrhovni sudovi RS-a i FBiH u procesu izrade svojih vlastitih baza podataka, bilo bi optimalno imati jedinstvenu bazu podataka koja bi se punila odlukama svih nadležnih sudova u BiH. Iz tog razloga može se razmotriti unapređenje VSTV-ove baze sudske prakse – između ostalog, baza podataka bi mogla sadržavati drugostepene presude, odluke u bazi podataka mogle bi se bolje kategorizirati, pretraživač bi se mogao poboljšati, postupak anonimizacije mogao bi se učiniti efikasnijim, pristup bazi podataka mogao bi biti jednostavniji, itd. Anketa o utiscima potvrdila je da su unapređenja potrebna budući da samo 3% ispitanika smatra da nije potrebno unaprijediti VSTV-ovu bazu podataka. Nadalje, više od polovine ispitanika smatra da se u VSTV-ovu bazu podataka treba unijeti više sudske prakse.

Slika 17. Unapređenje VSTV-ove baze sudske prakse (izvor: Anketa o utiscima)

Unapređenje pravila o dodjeli/preraspodjeli predmeta

250. **Bit će korisno unaprijediti pravila o dodjeli/preraspodjeli predmeta radi poboljšanja transparentnosti i iskorjenjivanja percepcija o pristrasnosti sudova.** Softver i postupci za nasumičnu dodjelu predmeta mogu se unaprijediti radi ispunjavanja sljedećih kriterija: (a) statistička valjanost; (b) proceduralna, kriptografska i računska sigurnost; (c) potpuna mogućnost revizije; (d) programiranje otvorenog koda; (e) korisnička prilagođenost i transparentnost; (f) fleksibilnost i prilagodljivost potrebama i zahtjevima više područja primjene.¹⁵³

251. **Bilo bi efikasnije kada bi predsjednici sudova imali manje ovlasti u odlučivanju o dodjeli/preraspodjeli predmeta** te kada bi, na osnovu Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju, prijavljivali VSTV-u sve preraspodjele koje nisu izvršene zbog unaprijed definiranih razloga (npr. preraspodjela predmeta za sudiju koji je napustio sud). Preporučuje se da se svaka preraspodjela predmeta koja traje duže od jednog mjeseca prijavi VSTV-u, te da se potkrijepi odgovarajućim opravdanjima. Ovim će se smanjiti potrebno vrijeme za izbor novog sudije, a time i učestalost odlaganja do kojih dovode preraspodjele predmeta. Nadalje, stranke bi mogle imati pravo obratiti se VSTV-u ako dođe do preraspodjele predmeta bez naloga predsjednika suda ili bez opravdanih razloga, dok bi VSTV mogao propratiti takve prijave sa predsjednikom suda i dostaviti objašnjenje uključenim strankama. Općenito bi VSTV mogao pomnije pratiti preraspodjelu predmeta. Ovim bi se poboljšala transparentnost, smanjili rizici od nedopuštenog uticaja u postupku, i povećalo povjerenje javnosti u pravosuđe.

¹⁵³ Izvor: Marcondes, Peixoto i Stern, *Procjena nasumičnosti u dodjeli predmeta: studija slučaja Brazilskog vrhovnog suda*, 19. april/travanj 2018. godine.

Sistem za automatsko upravljanje predmetima

252. **Sistem za automatsko upravljanje predmetima (CMS) jedinstven je za sve sudove u BiH.** CMS je izrađen kao dio Strategije informacionih i komunikacionih tehnologija za pravosuđe u BiH. Izradu prve verzije CMS-a za sudove i tužilaštva u BiH finansirala je Američka agencija za međunarodni razvoj, a podržao ju je VSTV. Nakon pilot testiranja, softver je instaliran u svim sudovima u BiH, radi osiguravanja, između ostalog, nasumične dodjele predmeta sudijama u realnom vremenu, lakog pregleda na ekranu svih informacija iz predmeta, informacija u realnom vremenu o svakom novounesenom dokumentu/predmetu u sistemu, brzog pretraživanja svih podataka, praćenja podataka i izvještavanja, itd.

253. **CMS je uređen Pravilnikom o Sistemu za automatsko upravljanje predmetima u sudovima u BiH (Pravilnik o CMS-u) koji je donio VSTV 2016. godine.** Pravilnikom je uređeno korištenje CMS-a od strane svih sudova i stranaka u BiH. Njime su utvrđena prava i obaveze različitih lica u sistemu (sudije, sudski saradnici, administratori CMS-a, itd.), te detaljno uređene radnje kao što su vođenje spisa predmeta, registracija dokumenata u sistemu, dodjela i preraspodjela predmeta, arhiviranje, itd. Nadalje je uređen online pristup predmetima od strane stranaka, njihovih zakonskih zastupnika i advokata korištenjem pristupnih šifri.

Korištenje CMS-a u praksi – relevantni nalazi

Neefikasno korištenje postojećih funkcionalnosti CMS-a

254. **CMS je moćan alat za upravljanje predmetima, ali je njegovo korištenje daleko od optimalnog.** U njegovom sadašnjem obliku, CMS nudi mnoštvo funkcionalnosti koje se mogu koristiti za utvrđivanje proceduralnih neefikasnosti i unapređenje procesuiranja predmeta. Čini se da je glavni problem, prema informacijama dobijenim od VSTV-a, to što korisnici CMS-a (sudije/predsjednici sudova/ostalo sudsko osoblje) ne koriste sistem pravilno (npr. ne registrišu sve podatke u sistemu, parametri sistema često nisu pravilno postavljeni, raspoloživi podaci se ne koriste redovno za praćenje upravljanja predmetima, itd.). S druge strane, prema informacijama dobijenim od sudija, registracija aktivnosti u CMS-u je težak i dugotrajan zadatak kojim se ne stvara nikakva dodatna vrijednost u upravljanju predmetima, već samo oduzima vrijeme od stvarnog procesuiranja predmeta.

255. **U CMS-u se evidentira mnoštvo sudskih procesa; međutim, ne izrađuju se niti se redovno koriste sveobuhvatni izvještaji o proceduralnim neefikasnostima.** Od momenta podnošenja tužbe do presude, u CMS-u se evidentiraju ključne aktivnosti, tako da se on može koristiti za pružanje informacija o postojećim (ne)efikasnostima, otkrivanje ključnih uskih grla i unapređenje procesa. Statistika iz CMS-a pokazuje da se na svakoj tački često javljaju problemi i odlaganja (tužba se ne prosljeđuje na odgovor mjesecima, ročišta se ne zakazuju). Međutim, čini se da neke statistike koje su raspoložive u CMS-u nisu potpuno tačne jer se sve aktivnosti pravilno ne registrišu u sistemu; također, raspoloživi podaci se često ne koriste sistematično.

256. **Sudsko osoblje se ne educira adekvatno za korištenje CMS-a.** Kao što je prethodno navedeno, neki izvještaji iz CMS-a ne mogu se kreirati, ili se kreiraju ali pokazuju netačne podatke, zato što sudije ne koriste pravilno CMS ili ne unose sve informacije u sistem. Na primjer, sudije ne unose u CMS sve informacije o odloženim/odgođenim ročištima čime, prema navodima VSTV-a, čine da su sadašnje informacije u CMS-u od male ili nikakve vrijednosti za analizu procesuiranja predmeta.

Potreba za poboljšanjem postojećih funkcionalnosti CMS-a

257. **U CMS-u se ukazuje na nezavršene zadatke, ali neadekvatno.** Neki procesni zadaci su jednostavni i mogu se brzo izvršiti (prosljeđivanje tužbe ili žalbe na odgovor, omogućavanje pristupa spisima, itd.). Kada dođe vrijeme za izvršavanje tih zadataka, sudija dobija obavijest o tome iz CMS-a, ali nema naknadne informacije o tome da li je zadatak izvršen ili ne. Za sudije koji imaju veliki obim posla, ako se ne izvrše kada se dobiju, ovi zadaci idu u zaostatak. Kasnije postaju “*igla u plastu sijena*” nezavršenih aktivnosti i odugovlače se mjesecima. Dešava se da se žalba ne proslijedi drugostepenom sudu šest mjeseci i duže. Ponekad se pitanje riješi tek kada stranka u predmetu pošalje urgenciju predsjedniku suda s upitom o statusu njenog predmeta.

258. **Mogu se poboljšati funkcionalnosti CMS-a radi boljeg praćenja različitih događaja u sudskom postupku i obuhvaćanja neefikasnosti.** Kao što je navedeno u odjeljku o dostavljanju pismena, funkcionalnosti CMS-a mogu se poboljšati radi boljeg praćenja razloga neuspjele dostave; također, nakon omogućavanja e-praćenja dostavljanja pismena, programi za praćenje bi se mogli povezati sa CMS-om radi boljeg praćenja dostavljanja pismena. Kao što je nabrojano u odjeljku o ročištima i odgodama, funkcionalnosti CMS-a mogu se poboljšati radi praćenja razloga odlaganja/odgode ročišta, zakazanih ročišta advokata i *evidencije*.

259. **Prema informacijama dobijenim od korisnika CMS-a, sistem za dodjelu/preraspodjelu predmeta u CMS-u nije prilagođen korisnicima.** Prema informacijama dobijenim od sudija, CMS se često mora resetovati da bi se novi predmeti dodijelili sudijama ili da bi se predmeti preraspodijelili novim sudijama. Nadalje, prema informacijama dobijenim od nekih sudova, CMS ne registriira automatski važne promjene u internoj organizaciji¹⁵⁴, što izaziva dodatne probleme i odugovlačenja u dodjeli predmeta. Čini se da je, ponekad, problem to što uprava suda ne ažurira određene parametre dodjele u CMS-u, što rezultira netačnim omjerom dodjele predmeta između sudija.

Preporuke i naredni koraci

260. **CMS se može unaprijediti kako bi kontinuirano ukazivao na nezavršene zadatke, te kako bi bio prilagođeniji korisnicima i uključivao nove funkcionalnosti.** Može se uvesti instrument table (*engl. dashboard*) koju korisnici mogu pojedinačno prilagođavati radi omogućavanja sudijama da prate sve procese koji su u toku. Redovni podsjetnici bi upozoravali sudije na sve nezavršene zadatke te bi mogli doprinijeti boljem upravljanju predmetima (npr. dostaviti mišljenja vještaka strankama prije ročišta). U CMS-u bi se mogle uvesti posebne mape za predmete koji su riješeni ali nisu izvršeni, ‘neaktivne’ predmete i druge predmete u kojima razdoblja neaktivnosti premašuju određeno vrijeme. Mogle bi se uključiti nove funkcionalnosti kao što su: izbor određenih razloga neuspjele dostave; izbor određenih razloga otkazivanja ročišta radi odgode; međusobno povezivanje poštanskog e-praćenja dostavljanja pismena i CMS-a; ročišta advokata; *evidencija*, preraspodjela predmeta, itd. (vidjeti također odjeljak o ročištima i odgodama i odjeljak o dostavljanju pismena).

261. **CMS se može koristiti za izradu redovnih (npr. kvartalnih) izvještaja o postojećim proceduralnim (ne)efikasnostima, a ovi izvještaji se mogu koristiti za bolje praćenje upravljanja predmetima u sudovima.** U izvještajima iz CMS-a mogu se pružiti informacije kao što su potrebno vrijeme za različite procesne korake, broj i razlozi odlaganja/odgoda ročišta, trajanje *evidencije*, broj ispitanih svjedoka i angažiranih vještaka po suđenju, ili razlozi neuspjele dostave pismena. U tim izvještajima mogla bi se identificirati odugovlačenja, dok bi predsjednici sudova mogli vršiti uvid u njih i zahtijevati razloge tih odugovlačenja. Mogli bi se koristiti kao osnova za praćenje napretka u proceduralnoj efikasnosti procesuiranja predmeta, te za praćenje efikasnosti sudija.

¹⁵⁴ Na primjer, kada je jedna od sutkinja izvjestiteljica postala predsjednica odjeljenja, to nije bilo registrirano od strane sistema u smislu promjene norme te sutkinje; zbog toga su i dalje dodjeljivani predmeti toj sutkinji kao da je sutkinja izvjestiteljica – budući da je norma za sudije izvjestitelje dvostruko veća od norme predsjednika odjeljenja.

262. **Mogu se izmijeniti i dopuniti pravilnici o unutrašnjem sudskom poslovanju radi uključivanja obaveze sudskog osoblja da izrađuje odgovarajuće izvještaje u CMS-u i predsjednika sudova da redovno vrše uvid njih.** Kompjuterizovano praćenje svih relevantnih aktivnosti suđenja – od pokretanja do okončanja – poboljšalo bi transparentnost, te smanjilo rizik od korupcije i nedopuštenog uticaja. Ovim bi se znatno olakšalo svim zainteresiranim i ovlaštenim licima praćenje svih radnji, otkrivanje grešaka i odugovlačenja, te prijava istih nadležnim organima.

263. **U CMS-u bi se mogla uvesti baza podataka za upravljanje znanjem sa tumačenjima višestepenih sudova, zapisnicima sa sastanaka održanih u sudovima, postignutim zaključcima na konferencijama, godišnjim (ili drugim redovnim) izvještajima o radu sudova, statističkim izvještajima izrađenim na osnovu podataka iz CMS-a, itd., tako da su uvijek raspoloživi za uvid, a ne samo na zahtjev.** Na ovaj način bi prvostepene sudije mogle imati lakši pristup smjernicama višestepenih sudova o relevantnim pitanjima za procesuiranje predmeta. Ovim bi se doprinijelo usklađivanju sudske prakse, te bi se poboljšala transparentnost.

Okvir 13. – Obraćanje pažnje na vrijeme zastoja zbog neaktivnosti stranaka i sudova – komparativni primjeri

Austrija (Okružni sud u Linzu) – svaki predmet bez novog unosa u elektronskom registru duže od tri mjeseca automatski se dodaje na listu za provjeru. Ova lista se dostavlja jednom mjesečno predsjedniku suda i sudijama i njihovom osoblju radi kontrole.

Finska (Područni upravni sud u Turkuu) – svaki korak u postupku svakog predmeta registrira se u sistemu za automatsko upravljanje predmetima. Sva vremena čekanja mogu se pratiti i analizirati. Statistike se izrađuju jednom mjesečno, te se dostavljaju elektronskom poštom svom sudskom osoblju.

Litvanija (Područni upravni sud u Vilniusu) – predsjedniku suda se skreće pažnja na predmete koji su neaktivni duže od tri mjeseca.

Norveška (Žalbeni sud u Frostatingu Lagmannsrettu) – na rutinskoj osnovi se prati i ocjenjuje dužina postupka, barem svaka tri mjeseca.

Danska (Okružni sud u Esbjergu) – sudsku statistiku koristi interno rukovodilac svakog suda za ocjenu i praćenje procesuiranja predmeta i produktivnosti suda.

Albanija (Okružni sud u Tirani) – podaci o dužini postupka ili odlaganjima ročišta dostupni su na web stranici suda.¹⁵⁵

264. **Za sudije, predsjednike sudova i administrativno osoblje u sudovima bit će korisne periodične edukacije o korištenju CMS-a.** Odredbe Pravilnika o CMS-u o internim edukacijama u sudovima o korištenju CMS-a trebaju se primijeniti u praksi. Edukacije se mogu usmjeriti na najčešće korisničke greške prepoznate od strane sistema, unos podataka, korištenje i analizu podataka iz CMS-a, te izradu statističkih izvještaja na osnovu unesenih podataka koji će pomoći da se utvrde ključne proceduralne neefikasnosti na nivou sudova, koje se potom mogu razmatrati na internim sastancima sudova/godišnjim konferencijama. Edukacije mogu biti dvostruke: (i) informatičke (IT) edukacije o korištenju CMS-a, kao što je ovdje navedeno; ali također i (ii) edukacije o upravljanju predmetima (edukacije za sudije o tzv. *mekim vještinama*) na kojima će se također pokazati i objasniti sve mogućnosti koje nudi CMS za lakše upravljanje predmetima i za lakše praćenje procesuiranja predmeta – vidjeti također preporuke u odjeljku o ročištima i odgodama.

¹⁵⁵ Izvor: https://www.euromed-justice.eu/en/system/files/20090706165605_Coe.CompendiumofBstpracticesontimemanagementofjudicialproceeding.doc.pdf.

265. **Može se redovno provoditi anketa o iskustvu korisnika radi razmatranja može li se CMS unaprijediti i na koji način, u cilju daljnje automatizacije procesa i unapređenja prilagođenosti korisnicima.** Iako se čini da je neadekvatno korištenje postojećih funkcionalnosti od strane sudova trenutno jedan od glavnih problema (što se može riješiti jedino kroz redovne i usmjerene edukacije i pojačanu kontrolu), iskustvo i prijedlozi korisnika ne trebaju se zanemariti. Može se distribuirati upitnik svim korisnicima CMS-a – sudovima / strankama / advokatima radi sakupljanja povratnih informacija o pristupačnosti, prezentaciji i sadržaju sistema, što može pomoći da se krene naprijed sa projektovanjem/programiranjem CMS-a.

Zaključak

266. **BiH je rangirana na 89. mjestu među 190 ekonomija u lakoći poslovanja prema najnovijim godišnjim rejtinima Svjetske banke; sudovi iz BiH zauzimaju 75. mjesto u izvršenju ugovora.** Koliko efikasno privredno društvo može izvršiti svoja ugovorna prava važno je iz više razloga koji su najbolje opisani na sljedeći način: *“Efikasno izvršenje ugovora ključno je za ekonomski razvoj i održivi rast. Ekonomski i društveni napredak ne može se postići bez poštivanja vladavine prava i djelotvorne zaštite prava, od kojih oba zahtijevaju dobro funkcionirajuće pravosuđe koje rješava predmete u razumnom roku i koje je predvidivo i pristupačno javnosti. Ekonomije s efikasnijim pravosuđem, u kojima sudovi mogu djelotvorno izvršavati ugovorne obaveze, imaju razvijenija kreditna tržišta i viši ukupni nivo razvoja. Jače pravosuđe također je povezano sa bržim rastom malih preduzeća. Općenito, poboljšanje efikasnosti pravosudnog sistema može unaprijediti poslovnu klimu, potaći inovacije, privući direktna ulaganja i osigurati porezne prihode.”*¹⁵⁶ BiH je u oblasti izvršenja ugovora slabije rangirana za 4 mjesta u odnosu na 2018. godinu. Ocjena BiH ostaje među najnižim na zapadnom Balkanu i ispod prosjeka Evrope i centralne Azije.

267. **Kako se BiH priprema za pristupanje EU-u, važno je osigurati da su svi aspekti njenog pravosudnog sistema usklađeni s odgovarajućim mjerilima EU-a.** To uključuje, između ostalog, povećanje efikasnosti sudova i poboljšanje kvaliteta pravosuđa, što se djelimično može postići osiguravanjem djelotvornosti rješavanja privrednih sporova. U poglavlju 23. procesa pristupanja EU-u naročito se naglašava važnost djelotvornog i dobro funkcionirajućeg pravosuđa u svim oblastima, stabilnost demokratskih institucija i vladavina prava. Ti ciljevi mogu se ostvariti, između ostalog, boljim sistemima za upravljanje predmetima, višim nivoima odgovornosti sudova i učesnika sudskih postupaka, edukacijama za sudije i ostalo sudsko osoblje, kontrolom neozbiljnih odgoda ročišta, itd. Prema najnovijem Izveštaju o napretku BiH, postoji određeni nivo pripreme za provedbu pravne stečevine u toj oblasti; međutim, potrebne su koordinirane aktivnosti za postizanje standarda EU-a.

268. **Statistički podaci dobijeni od VSTV-a potvrđuju da je u nekim sudovima u RS-u/FBiH prosječno trajanje privrednih predmeta veoma dugo u poređenju i sa zakonskim rokovima i sa evropskim prosjekom.** Razlog za to je dvostruk: i) **organizaciona pitanja** kao što su veliki zaostaci u predmetima, nedostatak sudija na privrednom referatu, često korištenje bolovanja prouzrokovano postojećim planom naknada za sudije, česta preraspodjela predmeta zbog čestih premještanja sudija na drugostepene sudove, preopterećenost sudija poslom i njihova nemogućnost da zakažu radnje suđenja u zakonskim rokovima (npr. u Kantonalnom sudu u Sarajevu, sudije tek sada procesuiraju žalbe iz 2010. i 2011. godine); i ii) **procesna pitanja**, kao što su neadekvatno korištenje postojećih alata za efikasno upravljanje predmetima, neodgovorno ponašanje ili zloupotrebe od strane stranaka ili drugih učesnika sudskog postupka koji prolaze neopaženo od strane suda, nedostatak potrebnog specijaliziranog znanja za upravljanje složenim privrednim predmetima, politike sudskih taksi koje stvaraju rizik od prijedloga bez merituma i obijesnog parničenja, itd. (npr. statistički podaci VSTV-a pokazuju da se u nekim sudovima u BiH ročišta zakazuju u razmaku od nekoliko mjeseci ili čak i nekoliko godina). Dugo trajanje predmeta u kombinaciji s velikim zaostacima u predmetima čini sudski sistem nedjelotvornim, smanjuje povjerenje u pravosuđe i sprječava ekonomski rast.

269. **Procesne reforme su dobrodošao napor; ipak, one mogu donijeti pozitivne rezultate ako se provode u redosljedu i kombinaciji s odgovarajućim organizacionim reformama.** U okruženju u kojem organizaciona pitanja nadsvodnjavaju ostale probleme, procesna reforma će, ako se koristi u izolaciji, pojednostaviti i ubrzati procesuiranje privrednih predmeta u prvostepenim sudovima, ali će dovesti do stvaranja čak i većih uskih grla u drugom stepenu. Da bi se to izbjeglo, postojeći zaostaci u

¹⁵⁶ Zašto je to važno u izvršenju ugovora, dostupno na: <http://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/enforcing-contracts/why-matters>.

predmetima će se prvo trebati smanjiti na podnošljive brojeve te će se trebati uspostaviti mehanizmi za sprečavanje ponovnog stvaranja takvih zaostataka na nivou i prvostepenih i drugostepenih sudova. Tek tada unapređenja postupaka suđenja mogu biti održiva i korisna u dugom roku.

270. **Općenito, pravilima u BiH koja su primjenjiva ili inače relevantna za procesuiranje privrednih predmeta utvrđeni su alati za izbjegavanje nepotrebnih kašnjenja u suđenjima.** Edukacija sudija i ostalih učesnika suđenja o odgovornom korištenju postojećih mehanizama i alata polučit će pozitivne rezultate u praksi i dovest će do povećanja procesne efikasnosti. Edukacije se mogu izraditi i implementirati s ciljem i) razvoja vještina poštanskih službenika i sudskih dostavljača da vrše dostavljanje pismena u skladu sa standardima parničnog postupka, ii) unapređenja znanja iz specijaliziranih oblasti privrednog prava, upravljanja predmetima i korištenja CMS-a za sudije, iii) osiguravanja rada vještaka i stečajnih upravnika u skladu sa zahtjevima suđenja, iv) razmjene znanja između sudija i sudova radi razmjene iskustava i primjera dobrih praksi, v) osiguravanja odgovornijeg rada administrativnog osoblja u sudovima. Zakonodavne izmjene u svim tim aspektima dodatno će unaprijediti procesno pravosuđe u BiH i u srednjem i u dugom roku.

Tabela 2. – Pregled preporuka

Opis:	Aktivnost / nadležnost	Vremenski okvir ¹⁵⁷	Očekivan i nivo otpora
1. Dostavljanje pismena			
<p>Izmjene i dopune pravila parničnog postupka radi unapređenja dostavljanja pismena</p> <p><u>Izmijeniti i dopuniti pravila parničnog postupka radi unapređenja domaće dostave pismena</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • omogućiti elektronsku dostavu pismena u privrednim predmetima, • uvesti pojednostavljen postupak dostave nakon urednog obavještanja stranaka o postupku, • novčano kažnjavati stranke za neprijavlivanje promjene adrese nadležnim organima. <p><u>Izmijeniti i dopuniti pravila parničnog postupka radi unapređenja međunarodne dostave pismena</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • odbaciti tužbu u slučaju propuštanja tužitelja da uplati polog za lokalnog punomoćnika tuženog, • uvesti direktnu međunarodnu dostavu pismena, • zadužiti tužitelje za prevod tužbe koja se dostavlja u inostranstvo. 	<p>Ministarstva pravde (RS-a i FBiH)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi nacrt izmjena i dopuna ZPP-a RS-a/ZPP-a FBiH radi unapređenja pravila o dostavljanju pismena. • Organizirati sastanak između predstavnika poštanskih operatera i sudija radi dodatnih izmjena i dopuna i osiguravanja da pravila udovoljavaju stvarnom stanju u pogledu dostavljanja pismena. 	<p>Dugoročno</p>	<p>Srednji</p>
<p>Usvajanje jedinstvenih pravila za sudske dostavljače</p> <p>Izvršiti izmjene i dopune i učiniti obaveznim primjenu Pravilnika za sudske dostavljače radi povećanja efikasnosti sudskih dostavljača (npr. rad u smjenama, jasne sankcije za neuspješne dostave).</p>	<p>VSTV u saradnji sa sudovima</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izvršiti i usvojiti izmjene i dopune Pravilnika za sudske dostavljače. Alternativno, može se izmijeniti i dopuniti Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju radi 	<p>Srednjoročno</p>	<p>Srednji</p>

¹⁵⁷ Predloženi redoslijed podlijegat će periodičnim revidiranjima na osnovu dodatnih konsultacija sa zainteresiranim stranama u toku implementacije predloženih preporuka.

		uvođenja pravila o sudskim dostavljačima.		
Izmjene i dopune poštanske regulative radi unapređenja dostavljanja pismena	Agencija za poštanski promet BiH	<ul style="list-style-type: none"> Izmijeniti i dopuniti Smjernice za dostavljanje pismena radi njihovog usklađivanja sa pravilima parničnog postupka i rješavanja pitanja koja se ponavljaju u praksi. 	Srednjoročno do dugoročno	Srednji
<p><u>Izmijeniti i dopuniti Smjernice za dostavljanje sudskih pismena preko poštanskih operatera</u> Smjernice mogu biti usklađenije s pravilima parničnog postupka i više orijentirane prema praksi; mogu se izmijeniti i dopuniti radi rješavanja pitanja koja se ponavljaju u praksi (npr. s obavijestima da “primalac nije tražio pismo”).</p>				
<p><u>Uvesti i izricati disciplinske kazne/poticaje za dobar učinak poštanskih službenika</u> Internim aktima javnih poštanskih operatera mogu se predvidjeti posebna pravila o disciplinskim mjerama za poštanske službenike za neodgovarajuće dostavljanje pismena, kao i bonusima za ostvarivanje ciljeva/učinak; može se unaprijediti nadzor nakon omogućavanja potpunog e-praćenja dostave.</p>	Javni poštanski operateri	<ul style="list-style-type: none"> Uvesti i izricati disciplinske mjere poštanskim službenicima za neodgovarajuće dostavljanje pismena/bonuse za pozitivan učinak, i unaprijediti nadzor. 	Srednjoročno	Srednji
<p><u>Sporazum o pružanju usluga između sudova i poštanskih operatera</u> Sporazum o pružanju usluga između sudova i poštanskih operatera može se sklopiti radi uređenja kazni za poštanske operatere u slučaju nedostatne dostave (pravo sudova da dosude plaćanje ugovornih kazni, besplatna ponovna dostava, povrat naknade) i bonusa za učinak/ostvarivanje ciljeva u slučaju visokih stopa uspješnih dostava.</p>	Javni poštanski operateri i sudovi (u saradnji sa VSTV-om)	<ul style="list-style-type: none"> Zaključiti sporazum o pružanju usluga dostavljanja pismena. 	Dugoročno	Srednji
<p><u>Izmijeniti i dopuniti Zakon o poštama BiH, i zakone o poštanskim uslugama RS-a i FBiH radi ukidanja ekskluzivnosti pošte za dostavljanje pismena</u> Ovo se može uraditi kako u pogledu prava javnih poštanskih operatera da dostavljaju (i) sudska/upravna pismena i (ii) pisma teška do 1000 g (uključujući tako gotovo sva sudska pismena), tako i u pogledu cjenovnog praga za pružanje kurirskih usluga.</p>	Ministarstva komunikacija i prometa (RS-a, FBiH, BiH)	<ul style="list-style-type: none"> Izraditi nacrt izmjena i dopuna poštanskih zakona radi ukidanja ekskluzivnosti pošte. 	Dugoročno	Visok

<p>Digitalizirati dostavljanje pismena</p> <p><u>Omogućiti e-praćenje dostave sudskih pismena</u></p> <p>Može se izraditi e-knjiga za dostavljanje pismena radi praćenja dostave sudskih pismena. Povratnice se mogu označiti bar kodom, a brojevi bar kodova mogu se povezati sa brojem predmeta, radi efikasnog praćenja statusa dostave i stopa uspješnosti. E-knjiga se može povezati sa CMS-om.</p>	<p>Javni poštanski operateri u saradnji sa VSTV-om</p> <ul style="list-style-type: none"> Digitalizirati poštansku dostavu sudskih pismena i povezati je sa CMS-om. 	<p>Dugoročno</p>	<p>Srednji</p>
<p>Uvođenje edukacije radi unapređenja dostavljanja pismena i efikasnosti suđenja</p> <p><u>Edukacija poštanskih službenika/sudskih dostavljača</u></p> <p>Edukacija može biti usmjerena na primjenu pravila parničnog postupka na dostavljanje pismena u praksi.</p> <p><u>Edukacija za sudije/stručne saradnike i ostalo sudsko osoblje</u></p> <p>Edukacija može biti usmjerena na postojeće postupke/kanale za međunarodnu dostavu pismena.</p> <p><u>Edukacija za ministarstva pravde RS-a i FBiH</u></p> <p>Edukacija može biti usmjerena na postojeće postupke/kanale za međunarodnu dostavu pismena.</p>	<p>Centri za edukaciju sudija i (javnih) tužilaca RS-a i FBiH u saradnji sa sudovima / Ministarstvom pravde BiH i poštama</p> <ul style="list-style-type: none"> Izraditi i implemetirati edukaciju za poštanske službenike/sudske dostavljače; Izraditi i implemetirati edukacije za sudije / sudske saradnike / ministarstva pravde RS-a i FBiH o međunarodnoj dostavi pismena. 	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p>Povećati efikasnost međunarodne dostave pismena</p> <p><u>Ubrzati postupak zaključenja međunarodnih sporazuma o pravnoj pomoći</u></p> <p>Postupci sklapanja bilateralnih sporazuma između BiH i Katara, Kuvajta, Saudijske Arabije i Ukrajine mogu se ubrzati.</p> <p><u>Dodijeliti poslove međunarodne pravne pomoći jednom stručnom saradniku po sudu</u></p> <p>Može se razmotriti zaduživanje jednog sudskog saradnika po sudu za međunarodnu pravnu pomoć u tom sudu (uključujući međunarodne dostave pismena).</p>	<p>Ministarstvo pravde BiH</p> <ul style="list-style-type: none"> Ubrzati zaključenje međunarodnih sporazuma o pravnoj pomoći. <p>Sudovi (predsjednici sudova) u saradnji sa ministarstvima pravde RS-a i FBiH</p> <p>Zadužiti jednog sudskog saradnika po sudu za međunarodnu pravnu pomoć.</p>	<p>Dugoročno</p>	<p>Srednji</p>
<p>Dugoročno</p>	<p>Kratkoročno</p>	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>

<p>Pratiti sudske dostave u sudovima</p> <p><u>Predsjednici sudova trebaju pratiti efikasnost dostavljanja pismena</u> Predsjednici sudova mogli bi kontrolirati putem CMS-a primjenjuju li sudije odredbe o dostavljanju pismena kako su propisane, budući da im omogućava da vide je li dostavljanje pismena uredno izvršeno (i ako nije, iz kog razloga nije).</p> <p><u>Redovne interne analize dostavljanja pismena</u> Sudovi mogu organizirati generalna zasjedanja i analizirati dostavljanje pismena u sudskim predmetima; ponavljajuća pitanja mogu se uputiti Poštama.</p>	<p>Predsjednici sudova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pratiti efikasnost dostavljanja pismena putem CMS-a. • Sazivati generalna zasjedanja radi razmatranja pitanja dostavljanja pismena i upućivanja ponavljajućih pitanja Pošti. 	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p>2. Ročišta i odgode ročišta</p>			
<p>Izmjene i dopune pravila parničnog postupka radi povećanja proceduralne efikasnosti</p> <p><u>Uvesti posebna pravila o privrednim predmetima u ZPP-u FBiH</u> Po uzoru na ZPP RS-a, mogu se uvesti kraći rokovi u ZPP-u FBiH radi povećanja efikasnosti procesuiranja privrednih predmeta.</p> <p><u>Izmijeniti i dopuniti pravila parničnog postupka radi ubrzavanja procesuiranja privrednih predmeta:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Saslušavati svjedoke putem konferencijskih poziva; • Utvrditi rok u kojem se može pribaviti nedostajući dokaz; • Detaljnije urediti odlaganje/odgodu ročišta na osnovu Smjernica za procesuiranje građanskih predmeta i praktičnih iskustava; • Izmijeniti i dopuniti pravila o dovođenju svjedoka, zastupanju na glavnom ročištu, izvođenju činjenica i dokaza i prioritizaciji dokaza. 	<p>Ministarstva pravde RS-a i FBiH</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi nacrt izmjena i dopuna ZPP-a RS-a/ZPP-a FBiH radi unapređenja pravila o procesuiranju predmeta. 	<p>Dugoročno</p>	<p>Srednji do visok</p>
<p>Izmjene i dopune Zakona o registraciji poslovnih subjekata FBiH</p> <p><u>Likvidirati 'neaktivna' privredna društva</u> Zakonom o registraciji poslovnih subjekata FBiH može se detaljnije urediti postupak likvidacije <i>ex officio</i> privrednih društava po uzoru na odgovarajući zakon RS-a. Može se održati konferencija</p>	<p>Ministarstvo pravde FBiH</p> <p>Izraditi nacrt izmjena i dopuna Zakona o registraciji poslovnih</p>	<p>Dugoročno</p>	<p>Srednji</p>

radi upoznavanja sudija iz FBiH sa navedenim postupkom i razmjene praktičnih iskustava sudija iz RS-a.	subjekta FBiH radi omogućavanja likvidacije <i>ex officio</i> u FBiH.		
<p>Edukacije za sudije</p> <p><u>Uspostaviti edukacije o upravljanju predmetima radi razvoja tzv. mekih (engl. soft) vještina sudija</u> Bit će optimalno da se ove edukacije usmjere na razvoj tzv. mekih vještina kao što su: poticanje stranaka da sporazumno rješavaju sporove, poboljšanje procesne discipline stranaka boljim rješavanjem procesnih zahtjeva/prijedloga stranaka (prijedloga dokaza, zahtjeva za odlaganje/odgodu ročišta, itd.); saradnja sa strankama radi postizanja rane identifikacije problema razmjenu informacija i dokaza, što može omogućiti strankama da bolje odgovore na procesne vremenske rasporede i sudske tužbe, korištenje CMS-a za unapređenje upravljanja predmetima, <u>unapređenje kapaciteta korisnika u sudovima da koriste sve raspoložive funkcionalnosti CMS-a za efikasno upravljanje predmetima i za efikasno praćenje procesuiranja predmeta.</u></p> <p><u>Uspostavit edukacije iz odabranih oblasti privrednog prava</u> Edukacije mogu biti usmjerene na pitanja intelektualnog vlasništva, korporativno upravljanje privrednim društvima, pravila koja se odnose na berze i vrijednosne papire/dioničarska društva.</p>	<p>Centri za edukaciju sudija i (javnih) tužilaca RS-a i FBiH u saradnji sa VSTV-om</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi i implementirati edukacije za sudije iz oblasti upravljanja predmetima; • Izraditi i implementirati edukaciju za sudije iz posebnih oblasti privrednog prava, uključujući intelektualno vlasništvo, korporativno upravljanje privrednim društvima, pravila koja se odnose na rad berzi, i vrijednosnih papira/dioničarskih društava. 	Kratkoročno	Nizak
<p>Unapređenje CMS-a</p> <p><u>Uvesti nove funkcionalnosti u CMS-u radi boljeg praćenja procesuiranja predmeta:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • pratiti zakazana ročišta advokata; • pratiti odlaganja/odgode ročišta i razloge za odlaganja/odgode; • pratiti vrijeme u toku kojeg se vrši uvid u spise predmeta (<i>evidencija</i>) i razloge; • pratiti najvažnije trenutke u sudskom postupku. 	<p>VSTV</p> <p>Uvesti nove/unaprijediti postojeće funkcionalnosti CMS-a radi unapređenja upravljanja predmetima; osigurati da su funkcionalnosti prilagođene korisnicima u konsultacijama sa korisnicima u sudovima.</p>	Srednjoročno	Nizak
<p>Razviti praksu odlučivanja radi poboljšanja efikasnosti</p> <p><u>Podržati prvostepene sudije u odbacivanju suvišnih zahtjeva/prijedloga od strane stranaka</u></p>	<p>Viši sudovi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razviti praksu odlučivanja kojom se podržavaju prvostepeni sudovi u 	Srednjoročno	Srednji

<p>Žalbeni sudovi mogu, svojim odlukama po žalbama, podržati prvostepene sudove u odbacivanju suvišnih zahtjeva za odlaganje/odgodu ročišta i prijedloga dokaza.</p> <p><u>Izdavati periodične preglede pozitivnih i negativnih praksi u upravljanju predmetima</u> Višestepeni sudovi mogu periodično izdavati kratak pregled prvostepenih presuda ističući pozitivne i negativne prakse u upravljanju predmetima od strane prvostepenih sudova.</p> <p><u>Održavati konferencije radi rješavanja ponavljajućih pitanja u upravljanju predmetima</u> Na osnovu pregledanih predmeta, višestepeni i nižestepeni sudovi mogu održavati godišnje konferencije radi razmatranja ponavljajućih problema u procesuiranju predmeta.</p>	<p>odbijanju suvišnih zahtjeva za odlaganje/odgodu ili suvišnih prijedloga dokaza.</p> <ul style="list-style-type: none"> Izdavati periodične preglede praksi u upravljanju predmetima. <p>Udruženja sudija RS-a/FBiH, VSTV</p> <ul style="list-style-type: none"> Organizirati događaje za razmjenu znanja i kolegijske (<i>engl. peer-to-peer</i>) događaje iz posebnih oblasti privrednog prava; Organizirati konferencije višestepenih i nižestepenih sudova radi rješavanja ponavljajućih problema u upravljanju predmetima. 	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p>Poticanje sporazumnog rješavanja</p> <p><u>Izmijeniti i dopuniti advokatske tarife</u> Kako bi se potakli advokati na poticanje svojih klijenata na sporazumno rješavanje, može se razmotriti povećanje zakonskih advokatskih naknada za poravnanje tako da one budu više od njihovih redovnih punih naknada.</p>	<p>Advokatske komore RS-a/FBiH</p> <ul style="list-style-type: none"> Izmijeniti i dopuniti advokatske tarife radi poticanja sporazumnog rješavanja sporova; 	<p>Srednjoročno do dugoročno</p>	<p>Srednji</p>
<p>3. Vještaci</p>			
<p>Izmjene i dopune pravnog okvira radi povećanja efikasnosti rada vještaka</p> <p><u>Izmijeniti način imenovanja vještaka u struku:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Viši sudovi bi mogli biti ti koji odlučuju o tome treba li se javno objaviti poziv u struku vještaka, i mogli bi voditi registar izraženih potreba prvostepenih sudova na njihovom području; 	<p>Ministarstva pravde RS-a i FBiH</p> <p>Izraditi nacrt izmjena i dopuna ZV-a RS-a i/ili ZV-a FBiH kojim će se:</p> <ul style="list-style-type: none"> Uvesti obavezne edukacija za vještake prije ulaska u struku; 	<p>Dugoročno</p>	<p>Srednji do visok</p>

- Propisati polugodišnje ili druge redovne pozive u struku;
- Prilikom obnove imenovanja, vještaci bi mogli imati obavezu da pokažu da su radili na kontinuiranom usavršavanju svog znanja

Institucionalizirati pomoćno osoblje vještaka

Vještaci će imati koristi od prijema pripravnika, stažista i saradnika čija prava i obaveze su jasno uređeni.

Uvesti neophodan sadržaj i minimalni format mišljenja vještaka radi povećanja praktične vrijednosti mišljenja vještaka za sud, i pomoći sudijama u pregledu mišljenja vještaka iz različitih izvora.

Povjeriti sudovima / strankama više ovlasti za praćenje i sankcioniranje rada vještaka

Sudovima se može povjeriti ovlast da vode postupke protiv vještaka, pa čak i da ga razriješe. Stranke će imati koristi od jasnih prava da prijavljuju prestupe vještaka svim nadležnim tijelima, i prava da zahtijevaju naknadu štete.

- Uvesti obavezne kontinuirane edukacije vještaka u FBiH;
- Institucionalizirati pripravnike, stažiste i saradnike vještaka i definirati njihova prava i obaveze u i van suđenja;
- Uvesti redovne pozive u struku vještaka;
- Uvesti propisani sadržaj i format mišljenja vještaka;
- Uvesti nadležnost suda da vodi postupak protiv vještaka, pa čak i da ih razrješava;
- Utvrditi prava i postupke u kojima stranke mogu prijaviti prestup vještaka svim nadležnim tijelima;
- Pojasniti prava i postupke za tužbe za naknadu štete protiv vještaka;
- U FBiH jasno utvrditi zahtjeve koje je potrebno ispuniti da bi se postao vještak;
- U RS-u pojasniti pravo Stručne komisije da provodi periodične procjene.

Ministarstva pravde RS-a i FBiH u koordinaciji sa sudovima

Izraditi smjernice o propisanom formatu i minimalnom sadržaju mišljenja vještaka

Srednjoročno

Nizak

<p>Edukacije za vještake</p> <p><u>Vještaci će imati koristi od redovnih edukacija iz njihove oblasti vještačenja, kao i iz oblasti zahtjeva parničnog postupka. Nadležna tijela bi mogla voditi evidencije o provedenim edukacijama, a pohađanje bi se moglo utvrditi kao preduslov za obnovu imenovanja.</u></p> <p>Edukacije za sudije</p> <p><u>Sudije bi imale koristi od pohađanja edukacija o nekim od najčešće korištenih vještačenja u suđenju</u> (npr. čitanje finansijskih izvještaja ili izračun zatezne kamatne stope). Sudije će tako imati neophodan kapacitet za bolje upravljanje radom vještaka (dopuštati vještačenje samo kada je istinski potrebno, precizno utvrđivati predmet i opseg vještačenja, preispitivati mišljenja vještaka).</p>	<p>Centri za edukaciju sudija i (javnih) tužilaca RS-a i FBiH u saradnji sa ministarstvima pravde RS-a i FBiH i VSTV-om</p>	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p>Tehnike upravljanja suđenjima</p> <p><u>Korištenje tehnika upravljanja suđenja radi poboljšanja efikasnosti i odgovornosti vještaka, naročito:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Izdavati jasna uputstva vještacima o predmetu i opsegu vještačenja; • Utvrditi tačan datum kada, odnosno do kojeg se datuma treba zaprimiti mišljenje vještaka; • Čest pregled spisa predmeta van ročišta radi osiguravanja provođenja svih neophodnih aktivnosti prema rasporedu; • Pratiti poštivanje rokova od strane sudija i zahtijevati opravdanja za probijanja rokova; • Zakazivati ročišta tako da se ostavlja dovoljno vremena za preispitivanje i davanje primjedbi na mišljenje vještaka; • Ustupati samo dijelove spisa predmeta koji su relevantni za analizu vještacima; • Sankcionirati vještake za probijanja rokova; • Prijavljivati prestupe vještaka nadležnim tijelima. 	<p>Sudovi (predsjednici sudova)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organizirati sudsko osoblje da prati predmete van ročišta i signalizira kašnjenja sudijama. 	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p>Viši sudovi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi smjernice o tehnikama upravljanja suđenjima; • Pratiti implementaciju tehnika upravljanja suđenjima prilikom preispitivanja predmeta po žalbi. 			
<p>4. Stečajni upravnici</p>			

<p>Edukacije za upravnike/sudije</p> <p><u>Uspostaviti edukaciju za upravnike</u> Po uzoru na prakse RS-a stečajni upravnici iz FBiH imat će koristi od pohađanja edukacija o stečajnom pravu i upravljanju privrednim društvima (uključujući sve oblasti koje su relevantne za vođenje poslovanja kao što su socijalno osiguranje, računovodstvo, financije, itd.).</p> <p><u>Unaprijeđena edukacija za sudije</u> Stečajne sudije će imati koristi od dodatne edukacije o upravljanju radom stečajnih upravnika i općenito stečajnim predmetima (uključujući poslovno upravljanje i poslovnu ekonomiju).</p>	<p>Centri za edukaciju sudija i (javnih) tužilaca RS-a i FBiH u saradnji sa ministarstvima pravde i VSTV-om</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organizirati kontinuirane edukacije za stečajne upravnike i sudije. 	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p>Nadzor upravnika</p> <p><u>Redovno izvještavanje o radu stečajnih upravnika</u> Objekti komisije za provođenje stručnih ispita/edukacija stečajnih upravnika mogle bi se zadužiti za izvještavanje ministarstava pravde o provedenim edukacijama stečajnih upravnika i drugim napomenama/zapažanjima o njihovom radu.</p> <p><u>Predsjednici sudova mogu pratiti efikasnost stečajnih predmeta putem CMS-a.</u></p>	<p>Ministarstva pravde RS-a i FBiH (komisije za stečajne upravnike)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vođenje evidencija o edukacijama/ specijalizacijama stečajnih upravnika; • Izrada izvještaja o radu stečajnih upravnika. <p>Predsjednici sudova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Praćenje procesuiranja stečajnih predmeta putem CMS-a. 	<p>Kratkoročno do srednjoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p>Dodatno unapređenje rada stečajnih upravnika</p> <p>Dugoročno, donosioci politika mogu razmotriti izmjene i dopune pravila radi uvođenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dodatnih zahtjeva u vezi sa radnim iskustvom u poslovnom upravljanju u procesu imenovanja upravnika; • Poziva za imenovanje stečajnih upravnika na redovnoj osnovi / na zahtjev sudova; • Obaveze stečajnih upravnika da vode evidencije o svim predmetima koji proizlaze iz / su u vezi sa stečajnim predmetom; • Više ovlasti za sudove i stranke da prate i sankcioniraju rad upravnika. 	<p>Ministarstva pravde RS-a i FBiH</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada izmjena i dopuna ZS-a RS-a i Zakona o stečajnom postupku FBiH; ili • Donošenje podzakonskih akata radi uređenja predmetnih pitanja. 	<p>Dugoročno</p>	<p>Srednji</p>

5. Sudske takse			
<p><u>Izmijeniti i dopuniti regulatorni okvir radi:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Uvođenja jedinstvene takse po sudskom stepenu, koja se plaća na početku postupka; • Predviđanja sankcija za neplaćanje takse u cijeloj zemlji; • Unapređenja pravila o rokovima zastare; • Dodjele nadzora nad postupkom naplate sudskih taksi administrativnom osoblju u sudovima. 	<p>Kantonalna tijela/tijela RS-a/BD-a/BiH</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi izmjene i dopune zakona o sudskim taksama RS-a, BD-a, 10 kantona u FBiH i Suda BiH ili, alternativno, izraditi nacrt Zakona o sudskim taksama koji će se primjenjivati u cijeloj zemlji. 	<p>Dugoročno</p>	<p>Visok</p>
<p><u>Unificirati sudske takse širom zemlje</u></p> <p>Bilo bi efikasno uskladiti pravila o sudskim taksama, uključujući iznos, postupak naplate i rokove zastare širom BiH.</p>	<p>Ministarstva pravde i VSTV</p> <p>Organizirati zasebnu analizu o sudskim taksama.</p>	<p>Srednjoročno do dugoročno</p>	<p>Nizak</p>
<p><u>Organizirati sprovođenje zasebne analize o sudskim taksama</u></p> <p>Budući da sistem sudskih taksi u BiH nije koherentan i budući da je jako fragmentiran, preporučljivo je provesti zasebnu analizu regulatornog okvira kojim su uređene sudske takse u FBiH i RS-u (sa naročitim fokusom na budžet/financije), kako bi se utvrdila glavna pitanja koja se odnose na taj aspekt sudskih postupaka i ponudila sveobuhvatna rješenja.</p>			
6. Procedure unutar sudova			
<p><u>Izmjene i dopune pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a i FBiH radi uvođenja bolje saradnje između sudija/sudova po relevantnim pitanjima za procesuiranje privrednih predmeta:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Redovni (npr. polugodišnji/godišnji) sastanci predsjednika prvostepenih sudova; • Redovni (npr. polugodišnji/godišnji) sastanci predsjednika drugostepenih sudova (u RS-u i FBiH); • Redovni (npr. polugodišnji/godišnji) sastanci predsjednika privrednih odjeljenja; • Obaveza žalbenih sudova da evidentiraju i izrađuju periodične (npr. polugodišnje/godišnje) preglede primjera dobrih i loših praksi koje dovode do najviše neefikasnosti u prvostepenom procesuiranju predmeta; • Obaveza drugostepenih sudova da razmjenjuju sa prvostepenim sudovima zapisnike sa svih sastanaka održanih u drugom stepenu; 	<p>Ministarstvo pravde RS-a/VSTV</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi izmjene i dopune pravilnika o internim procesima u sudovima. <p>Višestepeni sudovi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Evidentirati primjere dobrih i loših praksi prvostepenih sudova. 	<p>Srednjoročno</p>	<p>Srednji</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Obaveza predsjednika sudova da dostavljaju VSTV-u izvještaje o svim sastancima/zasjedanjima održanim u skladu s odredbama Pravilnika o internim procesima u sudovima. <p><u>Izrada pravila/mehanizama za dodjelu/preraspodjelu predmeta</u>, radi osiguravanja transparentnosti i davanja manje ovlasti predsjednicima sudova da odlučuju o dodjeli/preraspodjeli predmeta. Optimalno se o svakoj preraspodjeli predmeta koji traje duže od jednog mjeseca treba izvjestiti VSTV.</p>			
<p><u>Unaprijediti bazu sudske prakse</u></p> <p>U VSTV-ovu bazu sudske prakse mogu se unijeti sve odluke donesene od strane žalbenih sudova, a njen pretraživač i kategorizacija odluka mogu se unaprijediti.</p>	<p>VSTV</p> <ul style="list-style-type: none"> • Unaprijediti bazu sudske prakse. 	<p>Srednjoročno do dugoročno</p>	<p>Nizak</p>
7. CMS			
<p>Uvesti nove / unaprijediti postojeće funkcionalnosti CMS-a</p> <p><u>Upozoravati na nezavršene zadatke</u> U CMS-u bi se periodično moglo upozoravati na nezavršene zadatke radi omogućavanja sudiji da prati sve tekuće procese.</p> <p><u>Uvesti posebne mape za neaktivne predmete</u> U CMS-u se mogu uvesti posebne mape za predmete koji su riješeni ali nisu izvršeni, 'neaktivne' predmete (<i>engl. 'dormant' cases</i>) i druge predmete u kojima razdoblja neaktivnosti premašuju određeno vrijeme (npr. 6 mjeseci).</p> <p><u>Uvesti baze podataka za upravljanje znanjem</u></p> <p>Uključiti nove funkcionalnosti koje će olakšati praćenje upravljanja predmetima: razlozi za odlaganje, razlozi za neuspjele dostave, trajanje <i>evidencije</i>, itd.</p> <p><u>Izrađivati izvještaje o procesnim neefikasnostima.</u> Optimalno, predsjednici sudova trebaju biti zaduženi za periodično vršenje uvida u izvještaja iz CMS-a.</p> <p>Anketa korisnika CMS-a</p>	<p>VSTV</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uvesti nove funkcionalnosti CMS-a / unaprijediti postojeće funkcionalnosti CMS-a; • Izraditi izmjene i dopune pravilnika o sistemu za upravljanje predmetima u sudovima u BiH radi uključivanja nabrojanih funkcionalnosti; • Organizirati anketu korisnika CMS-a. <p>Ministarstvo pravde RS-a/VSTV</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izraditi izmjene i dopune pravilnika o internim 	<p>Srednjoročno do dugoročno</p>	<p>Nizak</p>

<p>Organizirati anketu među sudijama radi dobijanja informacija o ostalim nedostajućim funkcionalnostima CMS-a i mogućnostima za unapređenje.</p>	<p>procesima u sudovima radi uvođenja obaveze za sudsko osoblje da izrađuje / predsjednike sudova da vrše uvid u izvještaje iz CMS-a.</p>		
<p>Edukacije o korištenju CMS-a / kontrola korištenja CMS-a</p> <p><u>Redovne edukacije o korištenju CMS-a</u> na osnovu najčešćih korisničkih grešaka, načinu unosa tačnih podataka, korištenju CMS-a za lakše upravljanje predmetima.</p>	<p>Centri za edukaciju sudija i (javnih) tužilaca RS-a i FBiH u koordinaciji sa VSTV-om</p> <p>Edukacije o korištenju CMS-a.</p>	<p>Kratkoročno</p>	<p>Nizak</p>

Prilog 1. – Metodologija

U Izvještaju su analizirane ključne neefikasnosti u procesuiranju privrednih predmeta te su izrađene preporuke za unapređenje sistema privrednog pravosuđa u BiH. S obzirom na to da i) postoji sistem specijaliziranih privrednih sudova u RS-u, dok u FBiH redovni sudovi rješavaju privredne predmete, ii) određene vrste predmeta rješavaju redovni sudovi u oba entiteta (osnovni/okružni sudovi u RS-u i općinski/kantonalni sudovi u FBiH) iako su po svojoj naravi privredni (npr. radnopravni ili upravni sporovi), te da iii) u postojećem CMS-u nema jedinstvene kategorije za privredne predmete već su ovi predmeti organizirani u različitim kategorijama (tužbe pravnih lica i drugo), u ovoj analizi su razmatrani samo predmeti između poslovnih subjekata (predmeti između preduzeća) kao “privredni predmeti” (prvenstveno radi osiguravanja uporedivosti podataka).

Kada se spominje “privredno pravosuđe” u ovom Izvještaju ono se odnosi na raspoloživost i pristupačnost sudskih struktura i postupaka preduzećima; efikasnost i djelotvornost tih struktura, raspoloživost i korištenje alata za upravljanje predmetima, uključujući sisteme za elektronsko upravljanje predmetima; standardizaciju i automatizaciju sudskih postupaka; odgovornost sudova i učesnika u suđenjima; raspoloživost i regulaciju metoda alternativnog rješavanja sporova za privredne predmete (usmjerene prvenstveno na sudska i vansudska poravnanja).

U Izvještaju su navedeni nalazi višefaznog analitičkog procesa:

Prvo, kako bi utvrdio koja pitanja dovode do najviše neefikasnosti u suđenjima, tim Svjetske banke je u maju/svibnju 2018. godine organizirao diskusije u manjim grupama na odabrane teme sa ključnim akterima i zainteresiranim stranama relevantnim za procesuiranje privrednih predmeta u BiH. Tim je obavio razgovore o unaprijed utvrđenim temama sa VSTV-om, 7 prvostepenih i drugostepenih sudova (predsjednici sudova, sudije na privrednom referatu, informatičko (IT) osoblje sudova, glavni sudski referenti), 2 advokatske komore, predstavnicima 2 privredne komore, i Vijećem stranih investitora.

Drugo, na osnovu sakupljenih informacija i uvida, tim je proveo uredski pregled pravila i propisa kojim su uređena procesna pravila radi daljnjeg razmatranja praksi za koje je prepoznato da dovode do najvećih odugovlačenja u suđenjima, te izrade preliminarnog prijedloga mjera za rješavanje utvrđenih problema. Rad je uključivao sveobuhvatnu analizu regulatornog okvira i prethodnih analitičkih radova koji su se odnosili na procesuiranje privrednih predmeta u BiH.

Treće, tim je u oktobru/listopadu 2018. godine organizirao drugi krug diskusija s ključnim akterima radi potvrde nacrtane preporuke za smanjenje uskih grla i odgoda u privrednim predmetima. Sastanci su održani s predstavnicima 30 institucija – 13 sudova, 6 ministarstava, 2 advokatske komore, 2 privredne komore, centrima za edukaciju RS-a i FBiH, VSTV-om, Agencijom za poštanski promet BiH, Vijećem stranih investitora i 3 javna poštanska operatera. Tim je također učestvovao na XIII simpoziju o građanskom pravu na Jahorini koji je organiziralo Udruženje sudija RS-a i podržala Grupacija Svjetske banke.

Četvrto, kako bi potkrijepio utvrđene proceduralne neefikasnosti i preliminarne preporuke, kao i radi pomoći u izradi mjera za unapređenje, tim je pribavio statističke i druge podatke od ključnih zainteresiranih strana. Tim je sakupio statističke podatke od VSTV-a o trajanju privrednih predmeta kao i o drugim aspektima procesuiranja privrednih predmeta. Statistike su sakupljene za 2015., 2016. i 2017. godinu. Nadalje, upitnik izrađen kao neformalna Anketa o utiscima o efikasnosti procesuiranja privrednih predmeta (Anketa o utiscima) distribuiran je advokatskim komorama RS-a i FBiH, privrednim komorama RS-a i FBiH i Vijeću stranih investitora BiH u vezi sa relevantnim pitanjima za razmatranje proceduralne efikasnosti u privrednim predmetima i potencijala za reformu. Tim je zaprimio 37 odgovora od advokatskih firmi i advokata pojedinaca koji se bave privrednim pravom i poslovnih subjekata (njihovih odjeljenja za pravne poslove). Konačno, za analizu rada vještaka u praksi,

Izveštaj se oslanja na statistiku sakupljenu u okviru Eksterno financirane operacije¹⁵⁸ kojom je analizirana uloga vještaka u sudskim sistemima Zapadnog Balkana. Navedena statistika sakupljena je na dva načina. Prvo, putem upitnika izrađenih od strane Svjetske banke i ispunjenih od strane sudova.¹⁵⁹ Podaci su uključivali statistiku na nivou cijelog suda o broju predmeta u kojima su saslušani vještaci, zbirnim vrijednostima nagrada za obavljena vještačenja, broju korištenih vještaka, itd.¹⁶⁰ Drugo, uvidom u slučajni uzorak okončanih predmeta u svakom sudu. Uvid u cca 200 predmeta (iz svih pravnih oblasti) izvršio je tim Svjetske banke radi utvrđivanja pitanja koja nisu mogla biti obuhvaćena oslanjanjem na bilo koju drugu metodologiju. Ovo je uključivalo sakupljanje statističkih podataka o kvalitetu rada vještaka, odgodama zbog razloga povezanih sa vještacima, itd. (sakupljeni podaci se nazivaju: statistika uzorka).

¹⁵⁸ Koja je pokrenuta kao rezultat partnerstva između Nizozemske inicijative za vladavinu prava i Grupacije Svjetske banke.

¹⁵⁹ Osnovni sud i Okružni privredni sud u Banjaluci, Općinski sud u Sarajevu, Osnovni sud BD-a i Općinski sud u Mostaru.

¹⁶⁰ Statistika je sakupljena za 2015., 2016. i 2017. godinu.

Prilog 2. – Akronimi i skraćenice

Akronimi i skraćenice	
BiH	Bosna i Hercegovina
BiH	Projekt tehničke pomoći za privredno pravosuđe u Bosni i Hercegovini
BD	Brčko distrikt
ZS	Zakon o stečaju
KSS	Kantonalni sud u Sarajevu
CMS	Sistem za automatsko upravljanje predmetima
ZPP	Zakon o parničnom postupku
EK	Evropska komisija
EKLJP	Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
VSI	Vijeće stranih investitora
Smjernice	Smjernice za procesuiranje građanskih predmeta Općinskog suda u Sarajevu
Smjernice o dostavljanju pismena	Smjernice o dostavljanju pismena preko javnih poštanskih operatera
IFC	Međunarodna finansijska korporacija
ZV	Zakon o vještacima
ZSP	Zakon o stečajnom postupku
VSTV	Visoko sudsko i tužilačko vijeće
RS	Republika Srpska
SOKOP Mal	Sistem za elektronsko podnošenje i procesuiranje sporova male vrijednosti
Studija	Studija izvodljivosti Svjetske banke o unapređenju upravljanja privrednim predmetima u Federaciji Bosne i Hercegovine

Prilog 3. – Posjećene institucije

Posjećene institucije
Agencija za poštanski promet Bosne i Hercegovine
Apelacioni sud Brčko distrikta
Advokatska komora Republike Srpske
Osnovni sud Brčko distrikta
Kantonalni sud u Mostaru
Kantonalni sud u Sarajevu
Privredna komora Republike Srpske
Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine
Privredni sud u Doboju
Privredni sud u Istočnom Sarajevu
Okružni privredni sud u Banjaluci
Vijeće stranih investitora Bosne i Hercegovine
Viši privredni sud u Banjaluci
Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine
Ministarstvo veza i saobraćaja Republike Srpske
Ministarstvo komunikacija i prometa Federacije Bosne i Hercegovine
Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine
Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine
Ministarstvo pravde Republike Srpske
Advokatska komora Mostar
Općinski sud u Mostaru
Općinski sud u Sarajevu
Općinski sud u Tuzli
Javni poštanski operater Republike Srpske (JP Pošte Srpske)
Javni poštanski operateri Federacije Bosne i Hercegovine (JP BiH Pošta i Hrvatska pošta Mostar)

Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine
Vrhovni sud Republike Srpske
Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca Republike Srpske
Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine

Prilog 4. – Legislativa i analitički radovi

1. Zakon o parničnom postupku FBiH (Službene novine FBiH, br. 53 od 28. oktobra/listopada 2003. godine, 19/06, 98/15);
2. Zakon o parničnom postupku RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 58 od 17. jula/srpnja 2003. godine, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09, 61/13);
3. Zakon o poštanskim operaterima BiH (Službeni list BiH, br. 33 od 30. maja/svibnja 2005. godine);
4. Zakon o poštanskim uslugama FBiH (Službene novine FBiH, br. 76 od 28. decembra/prosinca 2004. godine, 79/15);
5. Zakon o poštanskim uslugama RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 30 od 12. aprila/travnja 2010. godine, 38/10);
6. Opći uslovi pružanja poštanskih usluga BiH (Službeni list BiH, br. 102 od 13. decembra/prosinca 2010. godine);
7. Pravilnik o općim uslovima pružanja poštanskih usluga FBiH (Službene novine FBiH, br. 4 od 22. januara/siječnja 2007. godine);
8. Smjernice o dostavljanju pismena preko javnih poštanskih operatera (Službeni list BiH, br. 20 od 13. marta/ožujka 2012. godine);
9. Konvencija o dostavi u inostranstvo sudskih i vansudskih pismena u građanskim ili privrednim predmetima, potpisana u Hagu, 15. novembra/studenog 1965. godine (Haška konvencija o dostavi pismena)
10. Zakon o vještacima FBiH (Službene novine FBiH, br. 49 od 8. avgusta/kolovoza 2005. godine, 38/08);
11. Pravilnik o kvalifikacijskom ispitu za vještake FBiH (Službene novine FBiH, br. 48 od 11. jula/srpnja 2007. godine);
12. Pravilnik o obuci vještaka za obavljanje poslova vještačenja u FBiH (Službene novine FBiH, br. 29 od 19. aprila/travnja 2017. godine);
13. Tarifa o nagradama i naknadama troškova za rad vještaka FBiH (Službene novine FBiH, br. 67 od 2. septembra/rujna 2015. godine);
14. Zakon o vještacima RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 74 od 7. avgusta/kolovoza 2017. godine);
15. Pravilnik o kvalifikacijskom ispitu za vještake RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 64 od 13. jula/srpnja 2018. godine);
16. Pravilnik o specijalizaciji vještaka RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 76 od 15. avgusta/kolovoza 2018. godine);
17. Zakon o stečaju RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 16 od 2. marta/ožujka 2016. godine);
18. Pravilnik o programu stručnog ispita za stečajnog upravnika i načinu njegovog polaganja RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 105 od 9 decembra/prosinca 2016. godine);
19. Zakon o stečajnom postupku FBiH (Službene novine FBiH, br. 29 od 30. juna/lipnja 2003. godine, 32/04, 42/06, 52/18);
20. Pravilnik o uslovima i načinu polaganja stručnog ispita za stečajnog upravnika FBiH (Službene novine FBiH, br. 5 od 23. januara/siječnja 2015. godine);
21. Pravilnik o Sistemu za automatsko upravljanje predmetima u sudovima u BiH (Službeni list BiH, br. 4 od 22. januara/siječnja 2016. godine, 37/16, 84/16, 40/17, 34/18);
22. Zakon o sudskim taksama RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 73 od 8. avgusta/kolovoza 2008. godine, 49/09, 67/13, 63/14, 66/18);
23. Zakon o sudskim taksama Kantona Sarajevo (Službeni list Kantona Sarajevo, 16br. 36 od 11. septembra/rujna 2014. godine, 23/16);
24. Zakon o sudskim taksama Unsko-sanskog kantona (Službeni list Unsko-sanskog kantona, br. 3/97, 6/98, 4/03, 8/05, 22/07, 23/11, 13/15 i 17/16);

25. Zakon o sudskim taksama Zeničko-dobojskog kantona (Službeni list Zeničko-dobojskog kantona, br. 12/09, 4/11, 7/11, 9/13, 1/15, 5/15);
26. Zakon o sudskim taksama Bosansko-podrinjskog kantona (Službeni list Bosansko-podrinjskog kantona, br. 6/10 i 12/15);
27. Zakon o sudskim taksama Tuzlanskog kantona (Službeni list Tuzlanskog kantona, br. 5/09, 4/10 i 9/12);
28. Zakon o sudskim taksama Srednjobosanskog kantona (Službeni list Srednjobosanskog kantona, br. 4/17 od 5. aprila/travnja 2017. godine);
29. Zakon o sudskim taksama Hercegovačko-neretvanskog kantona (Službeni list Hercegovačko-neretvanskog kantona, br. 4/09, 2/13 i 5/15);
30. Zakon o sudskim taksama Zapadnohercegovačkog kantona (Službeni list Zapadnohercegovačkog kantona, br. 8/08, 10/09, 4/10, 8/12 i 1/16);
31. Zakon o sudskim taksama Posavskog kantona (Službeni list Posavskog kantona, br. 2/09, 7/10, 7/12 i 10/16);
32. Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH (Službeni list BiH, br. 66 od 27. avgusta/kolovoza 2012. godine, 40/14, 54/17, 60/17, 30/18);
33. Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju RS-a (Službeni glasnik RS-a, br. 9 od 17. februara/veljače 2014. godine, 39/16, 71/17, 67/18).
34. Upravljanje sudskim postupkom – praktikum izrađen u okviru projekta financiranog od strane EU-a “Konsolidacija i dalji razvoj pravosudnog komunikacionog i informacionog sistema”, dostupan na: <https://advokat-prnjavorac.com/sudska-praksa/Upravljanje-sudskim-postupkom.pdf>;
35. Proaktivna uloga predsjednika sudova u upravljanju predmetima – studija objavljena u okviru “Konsolidacije i daljeg razvoja pravosudnog komunikacionog i informacionog sistema”, dostupna na: https://vstv.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet;jsessionid=9754c871f4e2f29af31ef9b68a1172ddda5ec41f8b99651a8a8db9079638b226.e34TbxyRbNiRb40Lc3uPcheKBiH4Pe0?p_id_doc=32472 ;
36. Projekt unapređenja efikasnosti pravosuđa, dostupan na: https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=34741;
37. Radni dokument osoblja Komisije, Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2018. godinu, priložen uz dokument Komunikacije od Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2018. godinu, dostupna na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-bosnia-and-herzegovina-report.pdf>;
38. Radni dokument osoblja Komisije, Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2016. godinu, priložen uz dokument Komunikacije od Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2016. godinu, dostupna na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_bosnia_and_herzegovina.pdf;
39. Godišnji izvještaj VSTV-a, 2017. godina, dostupan na: https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=46562;
40. Strategija reforme pravosudnog sektora u BiH za razdoblje od 2014.-2018. godine, dostupna na: http://www.mpr.gov.ba/organizacija_nadleznosti/planiranja_koordinacija/strateska_planiranja/strategija/13%204%20SRSP%20u%20BiH%20-%20EJ.pdf.

Prilog 5. – Anketa o utiscima

I. DOSTAVLJANJE PISMENA

1. Prema vašem iskustvu, koliko vremena je potrebno da se sudsko pismo uruči primaocu u okviru istog mjesta (od trenutka kada je donesena odluka da se izvrši dostava/dat nalog pa do konačne uredne dostave)?
 - a. do 7 dana
 - b. od 7 do 15 dana
 - c. više od 15 dana
2. Prema vašem iskustvu, koliko vremena je potrebno za međumjesno ili međuentitetsko dostavljanje (od trenutka kada je donesena odluka da se izvrši dostava/dat nalog pa do konačne uredne dostave)?
 - a. do 7 dana
 - b. od 7 do 15 dana
 - c. od 15 do 30 dana
 - d. više od 30 dana
3. Da li je prema vašem iskustvu dostavljanje pismena efikasnije kada se vrši preko pošte ili kada se vrši putem sudskih dostavljača (u smislu vremena potrebnog da se dostavljanje izvrši uredno)?
 - a. Dostavljanje preko pošte je efikasnije
 - b. Dostavljanje preko sudskih dostavljača je efikasnije
4. Da li poštanski službenici vrše dostavu odgovorno i u skladu sa odredbama Zakona o parničnom postupku (ostavljanje obavještenja o pokušanom dostavljanju, pribijanje pismena na vrata i sl.)?
 - a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
5. Da li sudski dostavljači vrše dostavu odgovorno i u skladu sa odredbama Zakona o parničnom postupku (ostavljanje obavještenja o pokušanom dostavljanju, pribijanje pismena na vrata i sl.)?
 - c. Uglavnom da
 - d. Uglavnom ne
6. Da li sudovi primjenjuju pravila Zakona o parničnom postupku kada je u pitanju dostavljanje (dostavljanje preko oglasne table, pozivanje stranaka da preuzmu presudu, postavljanje zastupnika za prijem pismena i sl.)?
 - a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
7. Da li smatrate da postupak dostavljanja pismena značajno utiče na odugovlačenje u rješavanju privrednih sporova?
 - a. Da
 - b. Ne

II. UPRAVLJANJE POSTUPKOM

1. Koji od sljedećih faktora smatrate da najviše utiče na trajanje sudskog postupka u privrednim predmetima (sagledavajući ukupno trajanje jednog spora od inicijalnog akta do pravosnažne sudske presude višestepenog suda)?
 - a. Stranke svojim ponašanjem doprinose odugovlačenju postupka
 - b. Sudije ne upravljaju postupkom efikasno i u skladu sa zakonskim odredbama
 - c. Loša organizacija u sudu doprinosi dugom trajanju postupka (npr. sudije su preopterećene predmetima, preveliki je broj predmeta u radu)
2. Da li se u privrednim sporovima ročišta zakazuju u rokovima propisanim Zakonom o parničnom postupku?

- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
3. Da li mislite da do odlaganja/odgađanja ročišta u privrednim sporovima dolazi iz razloga koji se prevashodno mogu pripisati razlozima na strani strankama ili suda?
- a. Sudije odlažu ročišta na svoju inicijativu zbog preopterećenosti predmetima ili drugih organizacionih razloga ili iz ličnih razloga (bolovanje, odsustvo i sl.)
 - b. Sudije odlažu ročišta pretežno na zahtjev stranaka ili zbog razloga na strani stranaka
4. Da li se u istom postupku ročišta odlažu više puta iz istog razloga (npr. pokušaj poravnjanja, nemogućnost pribavljanja određenog dokaza)?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
5. Da li sudije zahtijevaju posebna obrazloženja za odlaganje/odgađanje ročišta ili isto dopuštaju i bez razloga?
- a. Potrebno je posebno obrazloženje i opravdan razlog da bi ročište bilo odloženo/odgođeno
 - b. Potrebno je obrazloženje, ali razlog ne mora biti opravdan ili se obrazloženje ne mora potkrijepiti dokazima
 - c. Nije potrebno posebno obrazloženje da bi ročište bilo odloženo/odgođeno
6. Koliko često sudije odlažu izvršenje određenih procesnih radnji iako za to ne postoji razlog u toku postupka (npr. odlaganje ili zadržavanje *evidencije* bez vršenja procesne radnje) ?
- a. Veoma često
 - b. Često
 - c. Ponekad
 - d. Nikad
7. Da li mislite da se u prvostepenim privrednim postupcima dozvoljava izvođenje nepotrebno velikog broja dokaza?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne

III. VJEŠTAČENJE

1. Da li sudovi efikasno upravljaju radom vještaka (određivanje predmeta vještačenja, analiza nalaza i mišljenja veštaka, ispitivanje vještaka)?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
2. Da li vještaci poštuju rokove za dostavljanje nalaza i mišljenja u privrednim predmetima?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
3. Da li sudije kažnjavaju vještake za procesnu nedisciplinu (npr. nedostavljanje nalaza i mišljenja u ostavljenom roku)?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
4. Da li su veštaci dovoljno stručni za obavljanje vještačenja u privrednim predmetima?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
5. Da li Ministarstvo pravde postupa po pritužbama na rad vještaka?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne

6. Da li postoji dovoljan broj vještaka za struke relevantne za privredne predmete?
- c. Uglavnom da
 - d. Uglavnom ne

IV. STEČAJNI UPRAVNICI

1. Da li stečajni upravnici imaju potrebna znanja da bi upravljali društvima u stečaju?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne
2. U kojim oblastima bi stečajni upravnici morali biti dodatno edukovani? (možete zaokružiti više od jednog odgovora)
- a. Upravljanje privrednim društvima
 - b. Stečajno pravo i stečajni postupak
 - c. Pravo
 - d. Ekonomija
 - e. Ne mislim da je potrebna dodatna edukacija stečajnim upravicima
3. Da li stečajne sudije vrše potreban nadzor nad radom stečajnih upravnika?
- a. Uglavnom da
 - b. Uglavnom ne

V. SISTEM ZA AUTOMATSKO UPRAVLJANJE PREDMETIMA (CMS)

1. Da li se u CMS unose svi relevantni podaci o predmetu?
- a. Da
 - b. Ne (navedite koje podatke bi bilo poželjno unijeti u CMS)
- _____
- _____
- _____
2. Da li mislite da je potrebno uvesti dodatne funkcionalnosti u postojeći CMS?
- a. Da
 - b. Ne (navedite koje funkcionalnosti bi bilo poželjno uvesti u CMS)
- _____
- _____
- _____

VI. BAZA SUDSKE PRAKSE

1. Da li mislite da je potrebno unaprijediti bazu sudske prakse u okviru Centra za sudsku dokumentaciju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća i na koji način? (možete zaokružiti više od jednog odgovora)
- a. Da, unošenjem drugostepenih odluka u bazu sudske prakse
 - b. Da, unaprjeđenjem pretraživača
 - c. Da, unošenjem odluka viših sudova Hrvatske, Srbije, Crne Gore u bazu sudske prakse
 - d. Ne koristim bazu, ali bih je koristio da je pristup jeftiniji ili slobodan
 - e. Nije potrebno unaprijediti bazu

VII. DODATNE INFORMACIJE

- a. Upitnik sam popunio pretežno na osnovu utisaka o efikasnosti procesiranja privrednih predmeta u Republici Srpskoj
- b. Upitnik sam popunio pretežno na osnovu utisaka o efikasnosti procesiranja privrednih predmeta u Federaciji Bosne i Hercegovine
- c. Nema razlike u efikasnosti procesiranja privrednih predmeta u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj

Prilog 6. – Upitnik o angažiranju vještaka

PRIOLOG 1. UPUTSTVO U VEZI SA PRIPREMOM PODATAKA KOJI ĆE SE PRIKUPITI NA OSNOVU UVIDA U PREDMETE

Radi vršenja uvida u predmete pri pisarnici suda, tim Svjetske banke će posjetiti Vaš sud na dan: **23. maj/svibanj 2018. godine.**

Molimo da na dan posjete pripremite predmete koji **su pravnosnažno okončani u 2015., 2016. i 2017. godini, a u kojima su se dokazi izvodili vještačenjem**, kako bi tim Svjetske banke izvršio uvid u iste. Predmete je potrebno pripremiti na način prikazan u tabeli ispod:

Predmeti u koje će se vršiti uvid po principu uzorka, a prema oblastima materijalnog prava			
Predmeti:	Broj predmeta koji je potrebno pripremiti po godinama: ¹⁶¹		
	2015. godina	2016. godina	2017. godina
- privredni predmeti	X	X	X
- krivični predmeti	X	X	X
- parnični predmeti	X	X	X
- radnopravni predmeti	X	X	X

PRIOLOG 2. UPITNIK U VEZI SA PODACIMA KOJI ĆE SE PRIKUPITI NA OSNOVU EVIDENCIJA KOJE VODI SUD

Prema informacijama kojima raspolažemo, sudovi posjeduju određene podatke o radu vještaka i to prije svega na osnovu evidencija o plaćanjima vještacima. Na osnovu datih evidencija je moguće prikupiti podatke o (a) broju predmeta u kojima su učestvovali vještaci i (b) isplatama vještacima po predmetu. Pritom se pod podacima o naknadama isplaćenim vještacima podrazumijevaju podaci o ukupnom iznosu isplaćenih naknada, bez obzira da li je riječ o naknadi za vještačenje ili troškovima neposrednog vršenja radnje vještačenja.

Srdžno Vas molimo da na osnovu navedenih evidencija popunite tabele koje Vam dostavljamo u nastavku i da nam popunjene tabele dostavite do **18. maja/svibnja 2018. godine.**

Napominjemo da se podaci prikupljaju na godišnjem nivou za prethodne tri godine – 2015., 2016. i 2017. godinu i to kako za aktuelne, tako i za okončane predmete. Podaci se prikupljaju kao anonimizovani, dakle vještaci se ne identifikuju svojim ličnim imenom ili poslovnim imenom u slučaju pravnih lica. Podaci se prikupljaju kako u odnosu na sve vještake, tako i u odnosu na vještake sljedećih identifikovanih oblasti vještačenja: (a) ekonomsko-finansijska; (b) oblast građevinarstva i (v) oblast medicine.

1. Podaci iz evidencija sudova

- 1.1 podaci o učešću vještaka u sudskim postupcima: podaci o ukupnom broju vještaka koji su postupali pred sudom u posmatranom periodu.

Broj vještaka koji su postupali pred sudom				
Godina:	Ukupan broj vještaka koji su postupali pred sudom:	Ukupan broj vještaka ekonomsko-finansijske oblasti koji su postupali pred sudom:	Ukupan broj vještaka iz oblasti građevinarstva koji su postupali pred sudom:	Ukupan broj vještaka iz oblasti medicine koji su postupali pred sudom:
2015.				
2016.				
2017.				

¹⁶¹ Od različitih sudova je traženo da pripreme različiti broj predmeta.

- 1.2 podaci o učešću vještaka u sudskim postupcima: podaci o ukupnom broju predmeta u kojima su učestvovali vještaci i podaci o ukupnom broju predmeta u kojima su učestvovali vještaci identifikovanih oblasti vještačenja u posmatranom periodu.

Učešće vještaka u sudskim postupcima				
Godina:	Ukupan broj predmeta u kojima su učestvovali vještaci:	Ukupan broj predmeta u kojima su učestvovali vještaci iz ekonomsko-finansijske oblasti:	Ukupan broj predmeta u kojima su učestvovali vještaci iz oblasti građevinarstva:	Ukupan broj predmeta u kojima su učestvovali vještaci iz oblasti medicine:
2015.				
2016.				
2017.				

- 1.3 podaci o učestalosti pojavljivanja istih vještaka u sudskim postupcima: podaci o deset vještaka koji su se najčešće pojavljivali u postupcima pred sudovima bez obzira na oblast vještačenja i podaci o deset vještaka identifikovanih oblasti vještačenja koji su se najčešće pojavljivali u postupcima pred sudovima u okviru navedenih oblasti.

Napomena: Podaci se prikupljaju kao anonimizovani bez identifikacije pojedinačnih imena, već po rangu i ukupnom broju predmeta (prvi po broju predmeta do deseti po broju predmeta).

Deset vještaka koji su se najčešće pojavljivali u postupcima pred sudom						
	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan broj predmeta	F/P ¹⁶²	Ukupan broj predmeta	F/P	Ukupan broj predmeta	F/P
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Deset vještaka iz ekonomsko-finansijske oblasti vještačenja koji su se najčešće pojavljivali u postupcima pred sudom						
	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan broj predmeta	F/P	Ukupan broj predmeta	F/P	Ukupan broj predmeta	F/P
1.						
2.						
3.						

¹⁶²

Molimo identifikujte da li je vještak u pitanju fizičko (F) ili pravno lice (P).

4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Deset vještaka iz oblasti građevinarstva koji su se najčešće pojavljivali u postupcima pred sudom

	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan broj predmeta	F/P	Ukupan broj predmeta	F/P	Ukupan broj predmeta	F/P
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Deset vještaka iz oblasti medicine koji su se najčešće pojavljivali u postupcima pred sudom

	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan broj predmeta	F/P	Ukupan broj predmeta	F/P	Ukupan broj predmeta	F/P
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

1.4 podaci o naknadama za vještake – podaci o ukupnom iznosu naknada isplaćenih vještacima od strane suda i podaci o naknadama isplaćenim vještacima identifikovanih oblasti vještačenja.

Naknade isplaćene vještacima

Godina:	Ukupan iznos naknada isplaćen svim vještacima koji su postupali pred sudom:	Ukupan iznos naknada isplaćen vještacima ekonomsko-finansijske oblasti:	Ukupan iznos naknada isplaćen vještacima iz oblasti građevinarstva:	Ukupan iznos naknada isplaćen vještacima iz oblasti medicine:
2015.				

2016.				
2017.				

1.5 podaci o deset najviše plaćenih vještaka

Napomena: Podaci se prikupljaju kao anonimizovani bez identifikacije pojedinačnih imena već po rangui i iznosu (prvi najplaćeniji i iznos isplaćenih naknada do 10-ti najplaćeniji i iznos isplaćenih naknada).

Deset najviše plaćenih vještaka za sve oblasti vještačenja						
	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Deset najviše plaćenih vještaka za oblast medicine						
	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Deset najviše plaćenih vještaka za oblast građevinarstva						
	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P
1.						
2.						
3.						
4.						

5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Deset najviše plaćenih vještaka za ekonomsko-finansijsku oblast						
	2015. godina		2016. godina		2017. godina	
	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P	Ukupan iznos isplaćenih naknada:	F/P
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

PRILOG 3.: TEME ZA DISKUSIJU O PROCEDURALNOJ EFIKASNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Srdačno Vas molimo da organizirate sastanak sa sudijama na privrednom referatu na dan posjete tima Svjetske banke **23. maja/svibnja 2018. godine**, kako bi razgovarali o temama koje su nabrojane u nastavku vezi sa proceduralnom efikasnošću pravosudnog sistema u Bosni i Hercegovini.

Teme za diskusiju:

1. Problemi u upravljanju sudskim postupcima
2. Uzroci odugovlačenja, odlaganja i odgoda u privrednim predmetima
3. Odlaganje ročišta i mehanizmi za smanjenje broja odloženih ročišta po predmetu
4. Praćenje rokova i ključni procesni koraci u postupku donošenja odluka; prijedlozi za unapređenje
5. Mehanizmi za bolje uređenje angažiranja vještaka, stečajnih upravnika i drugih učesnika u postupku radi sprečavanja odugovlačenja; opaženi problemi u praksi
6. Uticaj sudskih taksi na tok i trajanje sudskih postupaka i njihova usklađivanja radi poboljšanja proceduralne efikasnosti
7. Uticaj upravljanja sudovima na poboljšanje proceduralne efikasnosti
8. Primjeri dobrih praksi u sprečavanju odugovlačenja suđenja i poboljšanju efikasnosti
9. Ostali faktori neefikasnosti u sudskim postupcima
10. Ukupni dojam efikasnosti procesuiranja predmeta u Bosni i Hercegovini i prijedlozi za poboljšanje

Prilog 7. – Tabela slika

Slika 1. Trajanje privrednih predmeta (prvi stepen)	3
Slika 2. Trajanje privrednih predmeta (drugi stepen)	3
Slika 3. Dostavljanje pismena u privrednim predmetima – stopa neuspješnih dostava (2015. godina) (izvor: statistika VSTV-a)	10
Slika 4. Pošte RS-a – vraćena sudska pismena (2017. godina) (izvor: statistika Agencije za poštanski promet BiH)	11
Slika 5. Potrebno vrijeme za dostavu sudskog pismena u gradu (izvor: Anketa o utiscima) ..	11
Slika 6. Potrebno vrijeme za međumjesno ili međuentitetsko dostavljanje pismena (izvor: Anketa o utiscima)	11
Slika 7. Trajanje faza predmeta u prvostepenim sudskim postupcima (izvor: statistika VSTV-a)	27
Slika 8. Odlaganje/odgoda ročišta na zahtjev stranaka (izvor: Anketa o utiscima)	29
Slika 9. Neopravdano odlaganje aktivnosti suđenja (izvor: Anketa o utiscima)	30
Slika 10. Odgode povezane s radom vještaka (izvor: statistika uzorka).....	42
Slika 11. Dopuna mišljenja vještaka (izvor: statistika uzorka).....	43
Slika 12. Odgode do kojih su doveli razlozi povezani s radom vještaka (izvor: statistika uzorka)	43
Slika 13. Reakcija suda na odsustvo vještaka sa ročišta (izvor: statistika uzorka)	44
Slika 14. Reakcija suda na kršenje roka za dostavljanje mišljenja vještaka (izvor: statistika uzorka)	44
Slika 15. Višestruka mišljenja vještaka u privrednim predmetima (izvor: statistika uzorka) ..	45
Slika 16. Edukacije za stečajne upravnike (izvor: Anketa o utiscima)	55
Slika 17. Unapređenje VSTV-ove baze sudske prakse (izvor: Anketa o utiscima).....	65